AYIPTIR SÖYLEMESİ

"TRT'NİN İÇİNDEN"

MAHMUT TALİ ÖNGÖREN

Deneme

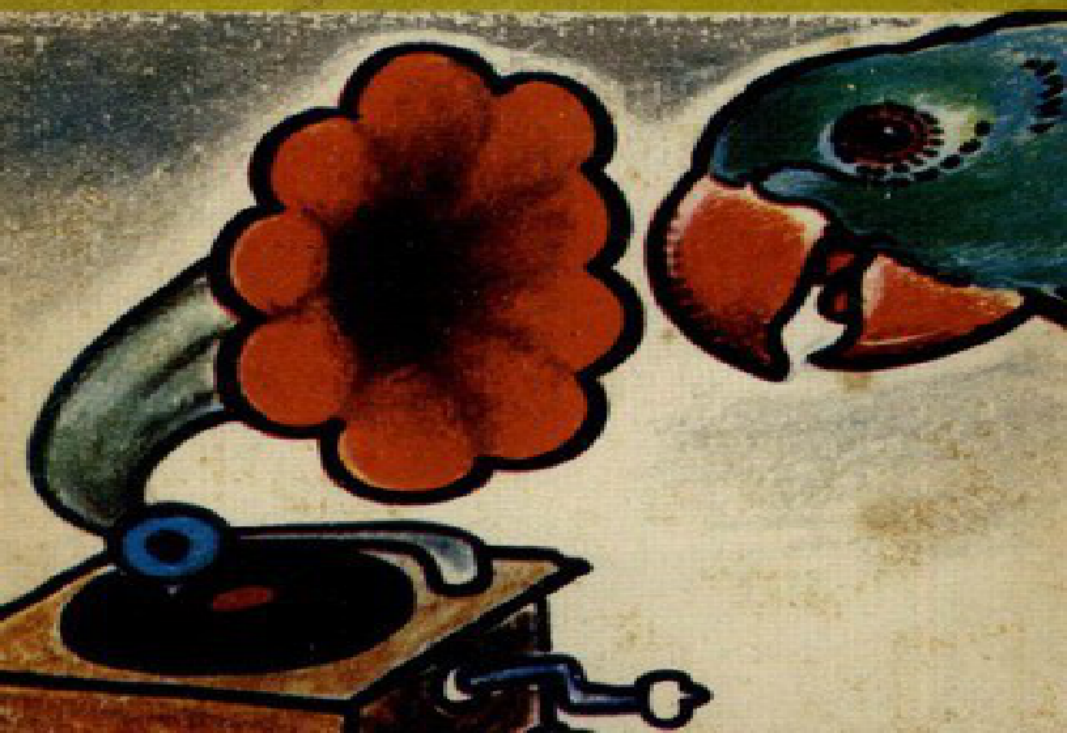

Ayıptır Söylemesi

{TRT'nin İçinden}

Mahmut Tali Öngören

Yazko - 1983

AYIPTIR SÖYLEMESİ

29 Ocak 1982 akşamı TRT Televizyonu nasıl olduysa Ozan Ziya Osman Saba'yı ölümünün 25. yıldönümünde bir izlenceyle anmayı akıl etti. Çok ender görülen bu davranışından ötürü TV yönetimi hakkında tam iyi niyetlerimizi belirtmeye hazırlanırken, «Ziya Osman Saba»nın hemen arkasından bir başka izlence görüntülüklerimizden dökülüverdi: «Adını Siz Koyun».

Bu izlencede daha önceki ünlü TV sunucularından birini andıran bir genç bayan var. Baygın bakışları, gösterişli saç biçimi ve süzgün Türkçesiyle pek yakında üne kavuşup önce gazinoya, sonra da reklam filmlerine geçmeye aday biri. Arkasından iki sözde güldürücü, onların abartmalı ve bir hayli kalın güldürüleri. (İşte bir tanesi: Sunucu, «Bu beste ne zaman yapıldı?» diye soruyor. Güldürücünün yanıtı: «Besteci ölmeden önce»). Bir iki omuz ve baş hareketi, sonra televizyondaki soru-yanıt oyunlarını gerçekten andıran sözde bir yarışma, en sonunda da sunucunun yerini bulan bir gözlemi: «Herhalde bu konuşmalardan başınız ağrımıştır.» (Nereden de bildi?) «O halde biraz müzik dinleyelim.» Nasıl mı? 1971 yılından beri televizyonun her eğlence izlencesinde yapıldığı gibi, baş ağrıtan konuşmalardan sonra, gelsin piyasa şarkıları. İşte size bir TV izlencesi...

Bu izlencenin adını biz izleyiciler koyacakmışız. Olmaz öyle şey. Eğer, böyle bir izlencenin admı bizim koymamız gerekirse, ayıptır söylemesi, öyle bir ad koyarız ki, sonra herkes bizim çok, ama çok terbiyesiz olduğumuzu sanır.

CUMHURİYET — 1 Şubat 1932

DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE TELEVİZYONUN GELİŞİMİ

Gerçekte bu başlık oldukça yanıltıcı anlamlar taşıyor. Dünyada televizyon acaba gerçekten gelişiyor mu? Eğer gelişiyorsa, bu gelişim hangi alanda oluyor? İzlence yapımı alanında mı? Yoksa teknolojik bir gelişmeyle mi karşı karşıyayız? Bu gibi soruların yanıtlarını Türkiye gibi geri bıraktırılmış ülkelerin çıkarları açısından vermeliyiz. Televizyonun Türkiye'deki gelişimini dünyanın diğer ülkelerinde görülen yeniliklerle birlikte izleyerek TÜRKİYE YAZILARI için bu küçük incelemeyi hazırlarken gerek çeşitli basılı kaynaklardan ve gerekse çeşitli ülkelerde edindiğim izlenimlerden ve bu alanda çalışanlarla yaptığım konuşmalardan yararlandığımı belirtmeliyim. Eğer öğünmek gibi sayılmazsa, televizyonun çeşitli amaçlar için kullanımını incelemek ya da toplantılara, tartışmalara, seminerlere, TV ve film şenliklerine katılmak ve hattâ TV izlenceleri hazırlamak amaçlarıyla şu ülkelere mesleksel geziler yaptım: İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Batı Almanya, İtalya, İsviçre, İsveç, Finlandiya, Sovyetler Birliği, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Bahama Adaları, Kanada, Danimarka, Hindistan, İran, İsrail, Malezya, Monako, Hollanda, Pakistan, Singapur, Tayland ve Tunus.

Tüm bu ülkelerde TV ile ilgili olarak topladığım mesleksel izlenimleri yazmaya kalksam, koskocaman bir kitap oluşturmam mümkündür. Fakat buna olanak yok. Ama elime geçen fırsatı TÜRKİYE YAZILARI'nda değerlendirebildiğim için çok mutluyum. Yukarda adlarını verdiğim bu ülkelerdeki TV ile ilgili durumları Türkiye'dekilerle karşılaştırmaya kalksam, «gelişim» bakımından hemen çok önemli bir nokta üzerinde durmam gerekir. O da Türkiye'de televizyonun özerkliği için verilmiş olan mücadelenin bir eşine diğer ülkelerde pek kolay rastlanmadığıdır. Gerçi yukarda adları belirtilen ve diğer ülkelerde, hatta örneğin kapitalist görüşün egemenliğini sürdürdüğü yerlerde, televizyon belli bir özgürlük ortamına erişmiş bulunuyor. Ne yazık ki, Türkiye'de televizyon bu bazı gelişmiş kapitalist ülkelerdeki özgürlük havasına bile sahip değil. Üstelik bu gibi ülkelerin televizyonları aldatıcı bir özgürlüğün içinde de bulunuyorlar. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin tecimsel TV örgütleri, tüketimi TV reklamları ile kamçılama işlevinin dışında, politikacılar tarafından da yasal yollarla satın alınmış olduklarından, belli siyasal partilerin amaçlarına gizliden gizliye hizmet

edebilmektedirler. Ama gerek ABD'deki, gerekse aynı durumdaki ülkelerin televizyonları sınırlı olsa bile belli bir anlayışla halka özgürce hizmet etmeye ya da ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu alandaki girişimler ABD gibi ülkelerde aydınlardan, basının küçük bir kesiminden ve daha çok üniversitelerden gelmektedir. TV yönetimlerinin içinde ise bu alanda bir mücadele ortaya koyan meslek personeline az, hele Türkiye ile karşılaştırınca, çok çok az rastlanır. İşte diğer ülkelerle Türkiye arasındaki TV açısından en büyük ayrılık ve Türkiye'deki en büyük gelişme, TRT içindeki bir avuç personelin söz konusu siyasal ve mesleksel mücadelesidir.

Bu olgunun dışında, Türkiye'de TV, diğer kapitalist, sosyalist ve hattâ Üçüncü Dünya ülkelerinde de görüldüğü gibi, her geçen gün yayın alanını genişletmekte ve yayım saatlerini artırmaktadır. Bu bir gerçek gelişme midir? Gerçi şimdi artık dünyadaki tüm ülkelerde birer ulusal radyo örgütü bulunuyor. Radyo yayınına sahip olmayan en son iki ülke, Swaziland ve Bostwana, 1966 yılında bu olanağa kavuştular. Televizyonun yayılması ise radyo gibi olmadı elbette. TV dünyanın pek çok ülkesinde, radyoya kıyasla daha geç ve daha yavaş başladı ve genişledi. Hattâ özellikle Afrika ülkelerinde görüldüğü gibi, bağımsızlık kazanarak birdenbire ortaya çıkan topluluklarda TV, «Komşu ülkede var, bende de olmalı» düşüncesiyle başladı ve şimdi de kapitalist Avrupa ülkelerinin TV uzmanlarının yardımlarıyla ve elbette onların getirdiği yabancı kaynaklı izlencelerle ve teknoloji ile yayın alanını büyütüyor.

Bir başka anlatımla, geri bıraktırılmış ülkelerdeki TV yayınlarının yaklaşık olarak % 70'i yabancı kaynaklı izlenceler ve filmlerle dolmuştur. Yabancı kaynaklı TV filmleri arasında haber görüntülerinin bulunduğu da unutulmamalıdır. Bugün dünyaya haberlerin % 90'ını veren Associated Press, United Press International, Reuters ve Agence Press gibi dört büyük haber ajansı tüm ülkelerin radyo ve TV haber bültenlerini de etkileri altına almışlardır. Tüm haberler onların süzgecinden ve görüş açısından geçtikten sonra çeşitli ülkelerdeki radyo ve TV haber bültenlerinde yer alır. Üstelik bu dört haber kaynağının etkisinde olan radyo ve TV kuruluşları, gerek yönetim ve gerekse mesleksel bakımlardan kendi iç haberlerini olgun bir düzeyde sunmaktan da yoksundurlar. Öte yanda, yayınlarının yüzde yetmişini yabancı kaynaklı TV izlenceleri ve filmleri ile doldurmakta olan aynı TV yönetimleri kendi hazırladıkları TV izlencelerini ve filmlerini de olgun koşullar altında oluşturmaktan çok uzak oldukları gibi, bu yerli izlencelerin ve filmlerin içeriklerinde ulusal kültürlerine ters düşen yozlaştırıcı etkilerden de kendilerini kurtaramıyorlar. Türkiye'deki televizyonun durumu da yabancı ülkelerde gördüğümüz bu durumdan hiç de soyutlanabilecek nitelikler taşımaz.

O zaman şu sonuca varmaktan kendimizi kurtaramayız: Bugün Türkiye'de de görüldüğü gibi, TV vericilerinin sayıları giderek artıyor. TV yayın alanları genişliyor. Her geçen gün daha geniş kitleler TV izliyorlar. Hatta haberleşme teknolojinin getirdiği yenilikler yavaş yavaş her ülkeye giriyor genellikle. Ama bu genişlemeye, gelişme adını vermek çok zor. Çünkü TV alanının hangi dalında bir genişleme görülürse görülsün, o daldaki yabancı etkilerin de arttığı bilinmeli ve bu genişlemenin yüzeyde ilgili ülkenin yararına çalışılıyormuş gibi bir görünüm yaratılmasına karşın, gerçek yararı büyük kapitalist ülkelerdeki çokuluslu şirketlerin elde ettikleri unutulmamalıdır. İşte bugün ülkemizdeki televizyona da, diğer yoksul ülkelerdeki televizyona da bu açıdan bakmak gerekir. İşin en acı yanı da, yukarda gittiğimi belirttiğim ülkelerin çok azındaki meslek elemanlarının bu gerçeği sezinlemiş oluşudur.

Örneğin adı geçen bu ülkelerin yine çok azı televizyonu eğitim alanında kullanmaya başlayabildi. Oysa Türkiye'de de 1960'ların başında gördüğümüz gibi, tüm bu ülkelerde TV yayınları başlamadan önce konuyla ilgili yabancı uzmanlar hep, «Ülkenizde TV yayınlarını biz başlatalım, geniş kitleleri eğitirsiniz» diye söz vermişlerdir. Ama her ülkede görülmüştür ki, TV yayınları ilk kez başladığı zaman hemen eğlendirmek, oyalamak ve hoşça zaman geçirtmek amaçlarıyla yayınlar yapılmış ve eğitime hiç yanaşılmamıştır. Niçin? Bu soruya çeşitli ülkelerde hemen bir yanıt almak kolay olmuyor. Ama gerçekte yanıt çok yalın olarak da ortada. Özellikle geri bıraktırılmış ülkelerde TV çokuluslu şirketler ve büyük kapitalist ülkeler için hem izlence ve film, hem de teknoloji bakımlarından bir yeni pazardır. Çokuluslu şirketler ve büyük kapitalist ülkeler de bu pazarı, kendi açılarından, büyük bir başarı ile sömürmektedirler. Türkiye de her bakımdan olduğu değin, TV bakımından da bu biçimde sömürülen ülkeler arasında yer alıyor. Gelişme bunun neresinde?

Gerçekte, dünyanın her yerinde TV ile ilgili en büyük pazarlama ne yabancı kaynaklı haberalma tekellerinde, ne de yabancı kaynaklı TV izlencelerinin ve filmlerinin geri bıraktırılmış ülkelere satışındadır. Tüm dünyada TV yayınlarının ve TV teknolojisinin yönünü TV alıcı endüstrisi saptıyor. Konuya bu gerçek açısından yaklaşmayı başarmak başlıca koşuldur. Eğer TV 1968 yılında Türkiye'ye bir oldu-bitti sonucunda gelip 12 Mart döneminde de birdenbire genişlediyse ve bugün de her bakımdan genişliyorsa, bu alandaki itici gücü yine TV alıcı endüstrisi oluşturuyor demektir.

Konuyu önce şu yaklaşımla ele almakta yarar var. Bugün Türkiye'de TV alıcıları yapılıyor denilmektedir. Oysa bu alıcıların Türkiye'de yapılan parçaları % 50'yi geçmiş olsa bile, yine de en önemli parçalar

dışalımla elde ediliyor. Okuduğumuza ve yabancı ülkelerde gördüğümüze göre bu duruma her geri bıraktırılmış ülkede rastlamak mümkün. Bir başka anlatımla, yine yabancı tekeller hiçbir ülkenin gerçek anlamda TV alıcı endüstrisi kurmasına izin vermiyor. O zaman da pek çok alanda olduğu gibi, ipler TV alıcı alanında ve dışardakilerin elindedir. İpleri elinde tutanlar, her ülkede TV alıcılarının belli dönemlerdeki genişlemelere uygun olarak daha çok satılmasını sağlayacak önlemleri alabilme olanağına da sahip bulunuyorlar. Eğer bugün Türkiye' de, diğer ülkelerde de gördüğümüz gibi, vericilerinin sayısını artırıyor, yayın alanını genişletiyorsa, bu genişlemelerin hızı ve biçimi yabancı TV alıcı yapım tekelleri tarafından ayarlanıyor. Gezip dolaştığım yoksul ülkelerin salt birinde bu gerçeğin yetkililer tarafından bilindiğini ve bu konuda kesin önlemler almak için çalışıldığını görmüştüm. Hindistan' da 1972'de gözlediğim bu uğraşının ne gibi sonuçlara ulaştığını, ne yazık ki, bugün izleyebilmiş değilim.

Bugün Türkiye'de, diğer yoksul ülkelerde daha önce rastlandığı gibi, TV alanında bazı gelişmelerden söz ediliyor sık sık. Bu gelişmelerin arasında «İkinci Kanal» ve «Renkli TV» var. Acaba bunlar gerçekleştiği zaman, gerçekten birer «gelişme» olarak mı karşımıza çıkacak? Yoksa yine kapitalist ülkelerin ve çokuluslu şirketlerin oyunları ile mi karşılaşacağız? İlgili kuruluşlar şimdiden bu soruların yanıtları üzerinde durmalıdır. Devlet Planlama Teşkilâtı'na, TRT'ye ve ilgili bakanlıklara bu alanda büyük sorumluluklar düşüyor. Araştırmaların yapılması, teknolojik gelişmelerin izlenmesi ve incelenmesi ve en sonunda «ikinci kanal»ın ve «renkli televizyon»un Türkiye'deki konumu üzerine bazı sonuçların ortaya çıkarılması gerekir ki, bu her iki yenilik de siyah-beyaz TV gibi bir oldu-bittiye getirilerek Türkiye'ye gelmesin ve «gelişme» diye kamuoyuna kabul ettirilmesin.

Bugün «ikinci kanal»ın Türkiye'de eğitim alanında kullanılmasının gerektiği kalkınma planında belirtilmiştir. Bu, önemli bir gelişmedir. Fakat kalkınma planında böyle yazıyor diye, ikinci kanalın salt eğitim amacıyla kullanılacağına kesin bir gözle bakmak boşunadır. Acaba Türkiye'de TRT Televizyonu'nun on ikinci yılı sona ererken, «Eğitim Televizyonu» üzerinde ne gibi deneyimlere sahip olduk? Bu konuda neler biliyoruz? Bugüne değin yapılanları şöyle bir gözden geçirmek gerekir. Gerçekte, Türkiye «Eğitim Televizyonu» konusunda herhangi bir çalışma yapmış değildir. Ortada ne bir deneyim, ne de bir görüş vardır. İşte bu nedenle de, kalkınma planına «ikinci kanal eğitimde kullanılmalıdır» diye yazdırdıktan sonra, «Eğitim Televizyonu»nun Türkiye'de gerçekleştirilebilmesi için gerekli araştırmaların ve hazırlıkların yapılmasına başlanmalı ve televizyonla eğitimi hemen başlangıçta Türkiye çapında düşünmeden önce bazı deneylerin elde

edilebilmesi için «pilot çalışma» girişimlerinin planlanmasına geçilmelidir. Yoksa sonuçta «ikinci kanal»da eğitimin değil, çokuluslu şirketlerin isteklerinin gerçekleştirildiğine tanıklık ederiz.

«Renkli TV» girişimine gelince, durum Türkiye'de daha da karmaşık bir görünüme sahiptir. Çünkü 1974 yıllarında, TRT'de İsmail Cem döneminde, Batı Almanya'dan gelen bir renkli TV ekibi Ankara Radyosu'nun stüdyolarından birine kurduğu renkli TV sistemiyle gösteriler yapmış ve yarıçıplak kadınların danslarını gösteren şov izlenceleriyle renkli televizyonun «çekici» yanlarını sergileyerek hem TRT yönetimini, hem de yıllardan beri aynı konuda etkilendirilmekte olan kamuoyunu ayağa kaldırmaya çalışmıştı. Nitekim bu gösterilerden sonra TRT ve TV yönetimlerinin renkli TV konusunda plansız, dağınık ve amaçsız çalışmalar yaptıkları görülmüş ve yetkililerin «Renkli TV gereksinimi Türkiye'de oluştuğu zaman, TRT'nin hazırlıksız yakalanmamak için çalıştığına» ve «En geç 1978'de renkli TV yayınlarının Türkiye'de başlayacağına» değin demeçleri basında yer almaya başlamıştır. Bu gibi davranışların Türkiye'deki bazı piyasa çevrelerini harekete geçirmediğini, bazı kişilerin yabancı şirketlerle ortaklığa girişmediğini ve ülkemizde renkli TV için çok istekli bir kamuoyunun oluşturulmadığını kim yadsıyabilir?

Ne var ki, renkli TV 1978 yılında Türkiye'de başlamamıştır. Ama, TRT'nin Mithat Paşa Caddesi'ndeki ilk TV stüdyosunun da bir Batı Alman şirketinin katkısıyla şimdilik «TV Eğitim Merkezi» adı altında renkli TV stüdyo aygıtlarıyla donatıldığı da gözden kaçmayan bir gerçektir. Bu TV stüdyosunda renkli izlencelerin deneme biçiminde gerçekleştirildiği de biliniyor. Ama yine de Türkiye'de renkli TV yayını başlamadı. Oysa TRT'de renkli TV yayınına uygun vericilerin ve şebeke sistemlerinin bulunduğu da bir başka gerçek. Fakat renkli TV yayını hâlâ başlamış değil. Hattâ 1974 yılında bazı TRT yöneticilerinin renkli televizyonun başlamasıyla ilgili açıklamalarına sert yanıtlar almaları sonucu, aynı kişilerin daha sonra, renkli TV aleyhinde demeçler verdikleri de görüldü. Niçin? Çünkü TV alıcı piyasası Türkiye'de henüz renkli TV için hazır değildi. Siyah-beyaz TV alıcılarının satışı ülkemizde doyum noktasına ulaşmamıştı. İçinde bulunduğumuz dönemde de bu doyum noktasına varılamadı. Ama bu doyum noktasına erişildiği gün, renkli TV yayınları renkli TV alıcılarının satışı ile başlayacaktır. Renkli TV alıcı piyasası henüz bu satışları başlatacak duruma gelmedi. Ama geldiği an, hemen renkli TV yayınına geçmeye hazır bir TRT'yi de yanıbaşında bulacağı kesindir. TRT'nin piyasadan daha önce hazırlanması için 1974 yılından itibaren çalışılmaya başlanmıştır çünkü.

İşte bu durumla, bu formülle, bu tezgâhlamayla, yukarda gezdiğimi

belirttiğim tüm yoksul ülkelerdeki araştırmalarımda karşılaştım. TV alıcı endüstrisinin hiç de gizli olmayan yöntemlerinin Türkiye'de uygulanmaması için ortada bir neden görülmüyor. Hatta tüm bu yoksul ülkelerde rastlanan bir başka uygulamaya da yine Türkiye'de rastlıyoruz.

Yetkililer önce renkli televizyonu savunuyorlar. Ama alıcı piyasası henüz hazır değildir. Fakat bu arada tehlikeli ilişkiler de yabancı şirketlerle kurulmaktadır. Bu arada renkli televizyona karşı çıkanlar da olur. Üstelik Türkiye'de renkli televizyona karşı çıkanlar, izlenimlerime göre, diğer yoksul ülkelerde aynı yeniliğe karşı çıkanlardan da daha etkili olabilmişlerdir. Bunun üzerine ağızlar değiştirilmekte ve pek çok ülkede renkli televizyona gidildiği ileriye sürülmekte, bu nedenle de siyah-beyaz TV yedek parçalarının yavaş yavaş ortadan kalktığı ve Türkiye'nin yakın bir gelecekte yedek parçasız kalarak siyah-beyaz televizyonu sürdürmesinin zorlaşabileceği belirtilmektedir. Elbette bu savın araştırılması gerekir. Fakat ilginç olan nokta, bu savla ortaya çıkanların pek çok yabancı ülkede TV sisteminin gerçekten renkliye dönüşmesine karşın, halkın yüksek fiyattan ötürü renkli TV alıcısı satın almayıp renkli TV yayınlarını hâlâ evlerindeki siyah-beyaz TV alıcılarından siyah-beyaz izledikleri gerçeğidir. Demek ki siyah-beyaz TV, renkli televizyona karşın yine de yaşayabilmektedir. Acaba Türkiye bu durumdan yararlanıp, siyah-beyaz televizyonu daha uzun süre sürdürerek ekonomisini özellikle ağır bunalımlı dönemlerde bir başka büyük yükten uzak tutamaz mı? İşte bu da araştırılması, gereken bir başka sorudur. Eğer Türkiye bu araştırmaları yapmazsa, sonunda yine dış güçlerin renkli TV alanındaki baskılarına ve özellikle çokuluslu şirketlerin renkli TV alıcı politikalarına çok kolay boyun eğer. Çünkü ben bu oyuna kurban gitmemiş ülkeye rastlamadım.

İşte yurt içinde ve dışında televizyon böyle gelişiyor. Eğer bunun adına «gelişme» diyebilirseniz... Fakat bu gelişmelere karşın bizim televizyonumuzun umut veren hiç mi yanı yok? Özellikle bizim TV yayınlarımızı izlediğimizde, TRT içindeki bir kısım personelin siyasal ve mesleksel mücadelesinin yanısıra, arada sırada gerçekçi, ilerici ve çağdaş izlenceler görmekteyiz. Bu tür izlencelere diğer ülkelerin televizyonlarında ya hiç ya da bize kıyasla çok az rastlanıldığı yadsmamayacak bir gerçektir. İşte biz de umudumuzu bir de bu gibi izlencelere dayandırarak gelecekte gerçek «gelişme» ye erişebileceğimizi düşünüyoruz.

TÜRKİYE YAZILARI — Kasım 1979 Sayı: 32

HABERLERİ SAKLAMADAN VERMEK!

TRT Haber Merkezi, Falkland bunalımı ile ilgili bilgileri önce çok kısa veriyordu. Hattâ bir süre sonra bu olayın haberlerini yansıtmaktan vazgeçer gibi bile davrandı. Tıpkı İran-Irak savaşıyla ilgili haberlerde gözlediğimiz gibi... Falkland Savaşı başladıktan sonra da radyo-TV haber bültenlerinde birdenbire her iki olayın yeniden gündeme getirildiğini gözledik. Her bültende genellikle Falkland olayı ikinci ve İran-Irak savaşı da üçüncü haber oldu. Ama bir akşam her iki olayla ilgili olarak izlediğimiz haberleri ertesi sabah gazetelerdeki aynı olaylarla ilgili haberlerle karşılaştırdığımız zaman, yazılı basının bu konuları çok daha ayrıntılı, çok daha yeterli yansıttığını sezmemeye olanak yoktu. Bugün de bir önceki akşam yayımlanan radyo-TV haberlerini bir gün sonraki Cumhuriyet'le karşılaştırırsanız, aynı durumun hâlâ sürüp gittiğini görebilirsiniz.

TRT Haber Merkezi haftada bir mi, on-beş günde bir mi, yayımlandığı belli olmayan bir haber izlencesine de yer veriyor. Son haftalardaki en güncel olayları haber bültenlerine kıyasla çok daha ayrıntılı olarak incelemesi, değerlendirmesi ve yankılarını belirtmesi gereken bu haber izlencesinin geçenlerde işlediği konular şöyle: Türk Hava Kurumu ve Medeni Kanun. Elbette bu konulara da yer vermek gerekir. Ancak, diğer izlencelerde... Bir Falkland bunalımı, bir Ortadoğu gerginliği, bir Türk-Yunan ilişkileri gibi son derece güncel, önemli ve çoğunluğu ülkemizi doğrudan doğruya ilgilendiren konular varken, TRT Haber Merkezi'nin başını kuma sokmasına ne demeli? Bir günlük gazete ünlü Amerikan Awacs erken uyarı uçaklarının önümüzdeki birkaç yıl içinde Türkiye'de hizmete konulacaklarını ve Konya'da üstleneceklerini Milli Savunma Bakam'nın ağzından açıkladı. TRT haberlerinde bu konuya da hiç değinilmedi.

Aynı TRT Haber Merkezi, radyo-TV haber bültenlerinde şarkıcılarımızın yurt dışındaki yarışmalarda kazandıkları ödülleri, en kıytırık dans yarışmalarının sonuçlarını, «Aşk Gemisi» adlı TV dizisindeki oyuncuların yurdumuzu ziyaretini ballandıra ballandıra anlatıyor. Geçenlerde Ankara'da toplanan Türk Dili Yüksek Danışma Kurulu'ndan ise, salt Milli Eğitim Bakanı'nın konuşmasını tüm ayrıntıları ile kamuoyuna sunuyor da, dilimizin özleştirilmesinden yana konuşma yapan temsilcilerin, örneğin Emin Özdemir'in sözlerini atlamakta bir sakınca görmüyor. Yine aynı TRT Haber Merkezi, bu yıl

Amerika Birleşik Devletleri'nde sinema sanatçılarına ve filmlere dağıtılan geleneksel Oskar ödüllerinin sonuçlarına ve töreninden görüntülerine, ayrıntıları ile ana haber bültenlerinde yer veriyor. Ama, dünyanın en büyük ve en önemli sinema şenliği olan ve bu yıl 25'incisi yapılan Cannes Film Şenliği'nden en küçük bir ayrıntıyı değerlendirmiyor. Niçin?

TRT Yasası'nda haberlerin «doğru» olarak verilmesinden söz edilmektedir. Bundan sonra hazırlanacak, TRT Yasası'na bir de «haberler önce saklanmadan verilir» koşulu koyulursa, belki TRT de «devekuşu» olmaktan kurtulabilir.

CUMHURİYET — 7 Haziran 1982

HAKSIZLIK

TRT'nin Yeni Anayasa Oluşma Yolunda adlı yorumlarıyla her akşam radyoda ve televizyonda Anayasa tasarısını halka sevdirmeye ve kabul ettirmeye kalkmasına şaşmamak gerekir. Bu yorum dizisinin ilk günlerinde, hiçbirimizin karşı çıkmadığı Cumhuriyet, bölünmezlik ve laiklik gibi noktalar üzerinde durularak, sanki tasarıyı eleştirenler böyle olumlu ilkeleri istemiyorlarmış gibi bir hava yaratıldı. Daha sonraki günlerde de aynı yorum dizisinde Danışma Meclisi'nde kabul edilen maddelerin savunuculuğu yapılarak bunların haklılığı belirtildi. Hattâ «temel hak ve özgürlükler»le ilgili olarak yapılan yorumlardan birinde TRT «özgürlükler» yerine, «özgürlüklerin sınırlandırılması» düşüncesini de açıkça savundu. Böylece anlaşılıyor ki, TRT bir yerde kamuoyunda tasarı aleyhinde beliren görüşlere Yeni Anayasa Oluşma Yolunda adlı yorum dizisiyle «gizli yanıt» verme eğilimine de sahiptir. Bu gibi bir eğilim Türk kamuoyuna hiçbir şey kazandırmaz, ama TRT'ye güvensizlik duyulmasına yol açar.

Radyo ve TV haber bültenleri ise Danışma Meclisi'nde hangi maddeler kabul edilmiş, hangileri için değişiklik önergeleri verilmiş ve hangileri Anayasa Komisyonu'na geri gönderilmiş, bunları anlatıyor bize. Bunların nedenleri yok bültenlerde. Ne gibi tartışmalar yapılıyor? Bir türlü öğrenemiyoruz. Böyle habercilik olur mu?

TV haber bültenlerinde de hemen hemen her akşam Danışma Meclisi ile ilgili aynı görüntüler gösteriliyor. Hattâ 20 Ağustos günü salt Danışma Meclisi'nin filmi değil, ekmeklik buğday, İran-Irak savaşı ve Afgan mültecileriyle ilgili haberlerin görüntüleri de daha önceki günlerde kullanılmış eski filmlerden ve grafiklerden seçilmişti. Şimdi de eski haber kalıplarının ve eski görüntülerin kullanımı sürüp gidiyor. Bu denli vurdumduymazlık olur mu?

Niçin olmasın? Toplumsal yaşamımızı doğrudan doğruya ilgilendiren «temel hak ve özgürlükler» ve «emekçi hakları» gibi çok önemli konularda büyük eksikliklere sahip Anayasa tasarısının yol açtığı geniş tartışmaların haberlerini önemsemeyen TRT, TV haber bültenlerindeki görüntü öğelerini doğru dürüst uygulayacak değil ya!.

Halkın haber alma hakkının ve TRT'nin de haber verme görevinin bu denli savsaklanması, geleceğe umutla bakmamızı engellemektedir. Toplumumuz böyle büyük bir haksızlığa layık olmasa gerek...

CUMHURİYET — 13 Eylül 1982

TRT'NİN BELLİ BİR «HESABI» YOKSA NESİ VAR?

Türkiye'nin en büyük ve acı maden kazasından sonra Cumhuriyet'in bir ekiple olayın en ince ayrıntılarını geçmişini ve hatta geleceğini incelediği hâlâ belleklerimizde. TRT bu konuda ne yaptı? Her hafta perşembe akşamları göstermelik TV haber izlenceleri yayımlayan televizyon, maden kazası olayı ile ilgili tepkilerin sürdüğü dönemde, haber izlencesini kaldırarak bir basketbol karşılaşmasının özetini verdi. Elbette bu özet yayının yapılması da bir «gazetecilik» göreviydi, ama televizyonun Zonguldak maden kazasına, hiç olmazsa her zamanki haber izlencesinde eğilmemesine bir özür bulmak olanaksızdır. Öte yanda, Mart ayının en önemli olaylarını sözde inceleyen TV haber izlencesinde de bir bilim adamı, yabancı ülkelerin maden kazalarındaki yüksek ölü sayısını belirterek ve sunucunun, «Bu gibi kazaları önlemek için ne gibi önlemler alınmalıdır?» sorusunu da «Türkiye'de önlemler alınmamıştır demiyorum ama, şu önlemler gereklidir» diye yanıt vererek konunun ciddiyetini ve ağırlığını, TRT Haber Merkezi'yle yaptığı işbirliği sonucunda, hafifletmeye çalıştı.

Aynı maden kazası ile ilgili ilk haberlerin radyolarımızdan ve televizyonumuzdan çok geç verildiğini burada daha önce belirtmiştim. Şimdi öğrendiğime göre, Londra Radyosu (BBC) ise bu olayla ilgili ilk haberini TRT'den yaklaşık bir buçuk saat önce yayımlamış. Demek ki Türkiye'ye değin haberleri daha doğru ve daha çabuk olarak hâlâ yabancı radyolardan edinme alışkanlıklarımız sürecek.

Bu arada, nükleer silahlar ve Avrupa füzeleri ile ilgili tartışmaların Washington ve Moskova arasında sürdüğü günlerde Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde halk sokaklarda nükleer silahlara karşı gösteriler yapıyor. Göstericiler arasında rahipler bile var. Ama bizim radyolarımız ve televizyonumuz haber bültenlerinde bu konuya hiç değinmiyorlar. Oysa Amerikan basını inatla Türkiye'nin Ortadoğu'daki konumundan ve işlevinden söz ediyor. Nükleer silahlarla yüklü Amerikan uçaklarının Türkiye'deki üslerde konaklamasının yararları ileriye sürülüyor. Aynı konular Türk basınında da ele alınmakta. Ama TRT'nin böyle şeylere aldırdığı yok. Yoksa pek de öyle sayılmaz mı? Çünkü «TRT 3» adlı radyo postasının Türkçe haberlerinde bu gibi olaylara rastlayamazsınız ama, aynı haber bülteni içinde Türkçe haberleri izleyen İngilizce, Fransızca ve Almanca haberler arasında da Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerindeki nükleer silahlara karşı

yapılan gösteriler hakkında çok ayrıntılı olmasa da bilgi edinebilirsiniz.

TRT'nin yurt içindeki ve dışındaki (ülkemizi doğrudan doğruya ilgilendiren) olayları bile geç, yetersiz ve yanlış bir barış görüşü etkisi altında kalarak vermesinin belli bir «hesaba» dayandığına inanmak istemiyoruz. TRT yetkililerinin bu inancımızı boşa çıkarmamak amacıyla radyolarımızın ve televizyonumuzun habercilik ve yayıncılıkla ilgili sorunlarına eğilmeleri gerekmez mi? Eğer TRT'nin belli bir «hesabı» yoksa, nesi var?

CUMHURİYET — 12 Nisan 1983-

ANIMSATMAKTA YARAR VAR

TRT'nin Anayasa tasarısıyla ilgili yayınlarında hiç çekincesi yok. TRT Yasası hiçe sayılarak açıkça yanlı yayın yapılıyor. Anayasa tasarısı konusunu içeren TV yuvarlak masa izlenceleri de yanlı, vatandaşlara sorulan sorular da... Hatta vatandaşa tasarıyla ilgili sorulan soran sunucunun yüzü de görünmüyor. Salt mikrofonu tutan bir el yer alıyor görüntülükte (ekranda). Anayasa tasarısını, karşıt görüşlerin çokluğuna karşın, halka zorla kabul ettirmeye yönelik bir çaba harcayan ve yanlı yayın yapan TRT'nin bu sunucusu acaba niçin yüzünü kamuoyundan saklıyor? Herhalde tanınmamak için...

Öte yanda, tasarının TRT'yle ilgili 167. maddesindeki, «Haberlerin ve programların (izlencelerin) seçilmesinde, işlemlerinde, SUNULMASINDA şu... şu... ilkelere uyulur.» tümcesinin TRT tarafından daha şimdiden benimsendiğini de düşünebiliriz. Radyo-TV sunucularına bile karışacağı anlaşılan Anayasa'nın bu ilkesine söz konusu Anayasa söyleşi izlencelerinin sunucusunun görünümü, elinin dışında, aykırı düşüyor belki de. Ama şimdilik üzerinde önemle durulması gereken nokta, TRT'nin basında da çok sık eleştirilen günümüzdeki yanlı tutumudur.

Bugüne değin TRT, Anayasa tasarısı aleyhinde bir hayli kabaran karşıt görüşlerin hiçbirine yer vermedi yayınlarında. En büyük haksızlığı da Yol-İş Federasyonu Başkanı Muzaffer Saraç'a yaptı. Anayasa Komisyonu sözcüsü Şener Akyol'un tasarıdaki işçi haklarını yeterli gören konuşması uzun uzun yayımlandı TRT'den. Ama gerek Yol-İş Federasyonumun düzenlediği Anayasa paneli, gerek Saraç'ın tasarıdaki işçi haklarının eksiklerini belirten demeçleri TRT haberlerine ulaşamadı bir türlü. Şimdi de bir başka önemli durumla karşı karşıyayız. Tasarıyı korumak amacıyla özellikle TV açık oturumlarında ve söyleşilerinde başvurulan saptırmalar ve çarpıtmalar dayanılacak gibi değil. Tasarıyı eleştiren karşıt görüşleri yayımlamamakla TRT, radyo-TV yayınlarında yansızlığın sağlanması için 1972 yılında değiştirilen yasayı bir kez daha çiğnemiş oldu. Ama olayı çarpıtmanın ve saptırmanın TRT'ye çok daha büyük zarar verdiğini söyleyebiliriz. Çünkü artık böylece TRT'nin kamuoyuna hiç saygı duymadığı anlaşılmaktadır.

Bu durumu önleyebilecek hiçbir yetkili yok mu, koskoca Türkiye Radyo-TV Kurumu'nda? Vardır... Vardır... Bir iki yönetici kalmıştır. Onlara 9 Temmuz 1961 tarihinde 27 Mayıs Anayasası halkoyuna

sunulmadan önce, o dönemdeki radyo yönetiminin başvurduğu uygulamayı anımsatmakta yarar görüyorum.

Yansızlığı yasayla saptanan TRT'nin henüz kurulmamış ve siyasal partilere radyoda eşit propaganda hakkını veren seçim yasasının da henüz hazırlanmamış olduğu 9 Temmuz 1961 tarihinden önceki dönemde, tüm siyasal parti liderlerine radyolardan 27 Mayıs Anayasası hakkında 10 dakikalık birer konuşma yapma hakkı tanınmıştı. Ayrıca, Muammer Aksoy, Turan Güneş ve Emin Paksüt'ün katıldığı ve benim yönettiğim bir dizi «yuvarlak masa» izlencesinde de 27 Mayıs Anayasasının çeşitli maddeleri kamuoyuna tanıtıldı. Bir de, Arif Sami Toker'in bestelediği ve tüm radyo sanatçılarının seslendirdiği «Anayasa şarkısı» yayımlandı. Gerçi tüm bu radyo yayınları 27 Mayıs Anayasası doğrultusundaydı. Ama 1961 yılındaki Anayasa tasarısı aleyhinde günümüzdeki gibi ve çok yönlü bir muhalefet yoktu. Üstelik radyoların yansızlığı şimdiki gibi bir yasayla da sağlanmıyordu, o günlerde. Ama 1961 yılındaki Anayasa yayınlarının hiçbirinde olayı çarpıtmaya ya da saptırmaya başvurulmadı.

Niçin acaba, 21 yıl önce içtenlik ve dürüstlükle uygulanmış olan bir yöntemin birazına bile bugün TRT'de rastlanmıyor? Hiç düşündünüz mü bunu?

CUMHURİYET — 18 Ekim 1982

«GAZETECİLER» VE ANAYASA ÜZERİNE

Ülkemizdeki temel hak ve özgürlükler, haberleşme özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü ve diğer özgürlüklerle o denli yoğun biçimde ilgileniyoruz ki, yurt dışında aynı engeller sonucunda oluşan kısıtlamaları gözden kaçırmaktan kendimizi alamıyoruz. 10 Temmuz 1982 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde Haluk Şahin'in Amerika Birleşik Devletlerinin başkenti Washington'dan verdiği bir haberden, TRT Televizyonu'nun da sevilen dizilerinden olan «Gazeteciler»in yapımına son verildiğini öğrendik.

«Gazeteciler»in yapımı niçin durdurulmuştu?

Haluk Şahin'e göre «Lou Grant'in başını yiyen gene kendisi, daha doğrusu bu rolü oynayan Ed Asner oldu». Bildiğiniz gibi, «Lou Grant» dizideki gazetenin yazı işleri müdürlerinden biri. Şahin, bu rolü oynayan Ed Asner'in gerçek yaşamda da patronların hiç hoşlanmadıkları işlere giriştiğini bildiriyor. Ed Asner haksızlıklara direnmeye, yanlışlıkları düzeltmeye, kitleleri uyarmaya kalkmış, başkanlığını yaptığı Beyaz Perde Oyuncuları Sendikası'nın film sanatçıları ile ilgili grevini desteklemiş. Oysa aynı sendikanın eski başkanı ve şimdi tüm Amerika Birleşik Devletlerinin başkanı Ronald Reagan ile kendisini TRT Televizyonu'nda büyük bir ivedilikle gösterilen «Bırakın Polonya Polonya Olsun» adlı üstün yapımdan anımsadığımız ve yine aynı sendikanın eski başkanlarmdan aktör Charlton Heston geçmişte Hollywood ağalarına şakşakçılık etmişler.

Adı geçen sendikanın yıllık ödülünün şimdiki devlet başkanı Ronald Reagan'a verilmesine de karşı çıkan Ed Asner'in en affedilmez günahı ise El Salvador'daki gerillalara ilaç yardımı yapılmasını desteklemesi. Asner 15 Şubat 1982 tarihinde Washington'da bir basın toplantısı düzenleyerek El Salvador gerillalarının bir temsilcisine 25 bin dolarlık bir çek verdi. Bu para Meksikalı doktorların gözetiminde, El Salvador hükümetinin denetimi dışındaki bölgelerde tıbbi yardım amacıyla kullanılacaktı. Para, Asner'in başkanı olduğu sendikanın bütçesinden çıkmıyordu. Özel bir bağış kampanyasıyla toplanmıştı. Anlaşılan Asner çalışmakta olduğu Hollywood'un yıllardan beri, haklarını aramak için başkaldıran kişilere «haydut» ya da «asi» diyen filmleriyle aynı düşüncede olmadığını belirtiyor ve El Salvador hükümetiyle

savaşanları da birer «insan» olarak görüyordu.

Ne var ki, Haluk Şahin'in Amerika'dan bildirdiğine göre, «Gene de kıyamet koptu. Sağcı kesim hemen yaylım ateşe geçerek Asner'i 'düşmana yardım' ve 'vatana ihanet'ten yargılamaya başladı. Sendikanın eski başkanı ve El Salvador tiyatrosunun baş aktörlerinden Reagan ise Asner'i 'sendikayı siyasete karıştırmakla' suçladı. İşin tuhafı, aynı sendika Polonya'daki Dayanışma Sendikası'nı hükümete karşı desteklediğini ilan ettiğinde siyasete karışma suçlaması kimsenin aklına gelmemişti.»

Gerçekte, bunu andıran bir başka olaya da içinde bulunduğumuz yılda, Falkland Adaları savaşı sırasında, İngiltere'de rastlanmıştı. İngilizlerin ünlü British Broadcasting Corporation (BBC) adlı radyo-TV kurumu savaşın İngiltere yanı ile Arjantin yanı arasında bir denge kurarak olayları eşit ve yansız bir uygulamayla yayımlamaya başlayınca Muhafazakarlar ateş püskürmüşler, BBC'nin düşmanla beraber hareket ettiğini ileri sürmüşler, «ulusal çıkarların çiğnendiğini» belirterek savaş alanının yakınlarına diktikleri bir vericiden İngiltere'ye radyo yayını yaparak «hükümete yakın» savaş haberlerini ve yorumlarını İngiliz kamuoyuna iletmişler, ama Ingiliz basınının da bu yanlı radyo yayınlarını alaya almasını engelleyememişlerdi.

Gerçekte, gerek Ed Asner'in ve gerek Falkland Savaşı sırasında BBC'nin durumları «ulusal çıkarların çiğnenmesi» konusuna bir kez daha gündeme getirmektedir. Nitekim, Ed Asner'in bir gazetenin yazı işleri müdürünü oynadığı «Gazeteciler» dizisinin TRT Televizyonu'nda 7 Temmuz 1982 tarihinde yayımlanan «Casus» adlı bölümünde bu «ulusal çıkar» konusu da ele almıyordu. Öyküye göre, gazeteye bir CIA ajanı sokulmuştur. Ajanın kimliği bilinmiyor. Asner'in canlandırdığı Lou Grant adlı yazı işleri müdürü bundan ve tutuklanan ve nerede olduğu bilinmeyen biriyle ilgili haberlerin yayınının «ulusal çıkarlara zarar, verilmesi» gerekçesiyle engellenmesinden son derece rahatsız olmuştur. «Ulusal çıkar sözcüklerini duyduğum zaman tüylerim diken diken olur» anlamına gelen bir biçimde konuşur. «Casus» adlı bölümdeki Lou Grant adlı bu yazı işleri müdürü gazeteci bir «vatan haini» midir ki, böyle konuşmayı yeğler? Vatanını sevmeyen, devleti zor durumda bırakmak isteyen ya da olayların ayırdında olmayıp, sorumsuzca davranarak yetkili makamları, dolayısıyla da ülkesini tehlikeye atan kendini bilmezin biri midir gerçekte. Ya da «azılı ve tehlikeli bir komünist» mi?

Gerek Ed Asner'in gerçek yaşamda, gerek «Gazeteciler» dizisinde Lou Grant'ın sürdürdüğü mücadelelerin «burjuva demokrasisi»nin

sınırlarını zorlamadığını anlayabilmek için büyük çaba harcamaya kalkmayalım. Çünkü Ed Asner de, Lou Grant de ancak kendi ülkelerinin güttüğü ideolojinin kapılarını açmadan savaşıyorlar, ancak kendi toplum-larının gerçek çıkarlarını yine kendilerine özgü özgürlük çerçevesi içinde kalarak savunuyorlar. Falkland Savaşı sırasında BBC'nin de yaptığı gibi... BBC de kapitalist bir ülkenin kapitalist bir radyo-TV kurumu olarak ancak kapitalist bir toplumda elde edilebilen özgürlük anlayışı içindeki yansızlık ilkelerini bozmamaya çalışmıştı, Falkland adalarında çarpışan İngiliz ve Arjantin birlikleriyle ilgili haberleri verirken... Ama tutucu İngiliz hükümeti ve yandaşları buna bile dayanamayarak, BBC'yi «düşmana yardım etmekle» ve «ulusal çıkarları ayaklar altına almakla» suçladılar. Tıpkı Ed Asner'in gerçek yaşamdaki ve Lou Grant'in de «Gazeteciler» dizisindeki mücadelelerinden ötürü karşılaştıkları suçlamalarda ve sonuçta gördüğümüz gibi...

Haluk Şahin'in bildirdiğine göre, Asner'in ve Grant'in karşılaştığı sonuç şöyle: «Kopan patırtıdan, dizinin yayınlandığı CBS televizyonunun rahatsız olduğu anlaşılmıştı. CBS'nin öteki iki şirketle birlikte yıllardır yürüttüğü televizyon oligopolisi zaten sarsılmaya başlamıştı. Bir de böyle yıldırım çekmenin alemi yoktu. 'Gazeteciler' dizisinin yayını sırasında reklamları yayınlanan bir kozmetik firmasının reklamlarını kuşkulu bir biçimde geri çekmesi bardağı taşıran son damla oldu. Ve 'Gazeteciler' dizisinin yapımına son verildiği resmen açıklandı. CBS'ye göre iptal kararının siyasal bir yanı yoktu. Biricik neden, dizinin eskisi kadar seyirci çekmemesi idi. Tabii bu gerekçeye, kargalar hariç, hiç kimse inanmadı. Şimdi Ed Asner işsiz. Perde arkasında dönen dolapları, siyasal ve ticari baskıları öğrenmeye çalışıyor. Lou Grant'ın muhabirleri ise bu esrar perdesini yırtabilirlerdi. Ne yazık ki, onlar da artık gazetesiz.»

Asner ve onun canlandırdığı Grant'in gerçek serüvenlerini öğrenince ve Falkland Savaşı sırasında BBC'nin karşılaştığı hücumları izleyince, insan ister istemez kendine dönme gereğini duyuyor ve özellikle son 15 yıl içinde (daha önce de, ama özellikle son 15 yıl içinde), ülkemizde gazeteci ve radyocu-televizyoncu olarak kaçımızın aynı suçlamalar ve aynı sonuçlarla karşı karşıya geldiğimizi anımsamadan yapamıyoruz. Bu durumlardan ötürü kapatılan gazeteler, cezaevlerini boylayan gazeteciler, yazarlar, sanatçılar ve kaldırılan ya da daha yayına girmeden yasaklanan kitaplar, filmler ve radyo-TV izlenceleri, mahkemelere ve işsizliğe gönderilen sanatçılar, radyo-TV yöneticileri, habercileri, yapımcıları ve yönetmenleri...

Vatanı bizim gibi gazetecilerden, radyoculardan ve televizyonculardan daha çok sevdiğini ileriye sürerek vatan sevgisini ve hizmetini bizlere

bırakmayan kişilerin «vatana ihanet» ve «ulusal çıkarları tehlikeye atmak» gibi tanımlaması açıkça yapılmayan suçlamalarıyla karşılaşmadık mı hep? Hatta çoğu kez böyle suçlamalar yapmaya bile gerek görülmedi ülkemizde. Nedenleri açıklamaya bile gerek görmediler, bu vatanı bizden çok sevdikleri için görevlerimize son verenler, ya da uslarından geçen suçlamaları bir kenara koyarak bambaşka, gülünç ve sözde bizleri kamuoyunda «kötü» göstereceğini sandıkları gerçek dışı gerekçelerle karşımıza çıkmadılar mı, son 15 yıl içinde? Şöyle bir düşünürseniz, Türk gazetecisinin, Türk radyocusunun ve televizyoncusunun karşılaştığı koşullar, Asner'in de, BBC'nin de karşılaştığı durumlardan çok daha ağır, çok daha ciddidir. Çünkü sonuçta yara alan, ezilen ve yıpratılan, mesleğimizin bu insanlarından daha çok düşünceyi yaratma, açıklama ve yayma özgürlükleridir.

Tecimsel amaçlar uğruna yayın yapan Amerikan televizyonu da «Gazeteciler» dizisinin kaldırılmasıyla ve Ed Asner gibi sanatçıların işsiz kalmasıyla elbet aynı özgürlüklerin ırzına geçmiş sayılır. Ama burjuva demokrasisinin yine de bir dereceye değin uygulandığı Amerika Birleşik Devletleri'nde bile söz konusu özgürlüklerin ayakta kalmasını sağlayabilecek ve Ed Asner'in haklarını yine bir dereceye değin koruyabilecek kaleler vardır ve kapitalist toplumun yaşayabilmesini, çıkarlarını sürdürebilmesini sağlamak amaçlarıyla bu kalelerin ancak belli sınırlarını aşmamak koşuluyla ayakta kalabilmesi güvence altına alınmıştır. Nitekim bu güvencelerden ötürü, kapitalist bir kurum olan BBC de tutucu İngiliz Hükümetinden ve yandaşlarından gelen çok sert hücumlara ve eleştirilere karşı koyabilmiş, Falkland bunalımı sırasında yürüttüğü geleneksel yansızlık anlayışını değiştirmeden yayınlarına devam edebilmiştir. Ama bizdeki sınırlı anlayışa sahip yaşamımızda henüz böyle kaleler kurulamadığı ve kurulması, son olarak yeni anayasa tasarısında da gördüğümüz gibi, engellendiği içindir ki, hem mücadeleci gazetecilerimiz ve radyocularımız- televizyoncularımız sıkıntıdan kurtulamakta ve hem de çeşitli özgürlükler bir türlü güvenceli birer kaleye sahip, düzeye getirilememektedir.

Kimi gazetecileri, radyocuları, televizyoncuları ve sanatçıları «vatan haini» gibi görenler ve «vatan sevgisi»ni salt kendi tekelinde sananlar, görevlerine son verdikleri ve sürdükleri kişilerin yerlerine geçtikleri zaman, acaba gerçekten de «ülke çıkarlarını» korumakta başarıya ulaşıyorlar mı? İşte TRT'nin durumu. Son olarak Kasım 1981'de tam 101 kişinin radyolardan ve televizyondan alınıp bu meslekle ilişkisi olmayan başka kurumlara nakledildiğine tanıklık ettik. Böyle bir girişime niçin gerek görülmüştü? Bunlar hep «vatan haini» kişiler miydi? Eğer vatan haini kişiler idiyseler, atandıkları öbür kurumlara da zarar vermez miydiler? Bu gibi sorulara hiç yanıt alınmadı. Daha

da önemlisi, bu 101 kişiden «temizlenen» TRT'de de hiçbir gelişme görülmedi. Hatta radyo ve TV yayınlarında açıkça bir gerileme, kötüleşme ve bayağılaşma ile karşılaştığımızı kim yadsıyabilir?

Şimdi yeni anayasa tasarısında bir 73. madde var. Bu maddede «Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi ve desteklenmesi için gereken önlemleri alır.» deniyor. Geçmişteki deneyimleri göz önünde tutunca, bu maddeye dayanılarak ilerde başvurulacak önlemleri açıkça merak etmekten kendimi alamıyor insan. Acaba yaratıcılarının, kamuoyunun oluşturulmasından ve aydınlatılmasından sorumlu olanların ve toplumun bir adım daha ileriye gidebilmesi için gerek düşünleri üretenlerin bu uğraşılarından ötürü görevlerine haksızca son verilmesine, başka görevlere sürülmesine ve üretemeyecek bir duruma ve işsizliğe sürüklenmesine karşı da önlem alınır mı? Onların bu konuda da korunması sağlanır mı?

Ne var ki, yeni anayasa tasarısındaki temel hak ve özgürlükler, düşünce özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü ve diğer özgürlüklerle ilgili maddeleri inceleyince, bu konuda hiç de iyimser olmaya gerek kalmadığını ve 73. maddeye göre de sanatçının gerçekten «korunacağını», ama bu «koruma»nın kapalı bir yerde (!) olabileceğini hemen sezebiliyoruz. Örneğin 28. madde «Basın hürdür» diye başlıyor, ama aynı maddenin ikinci bölümünde basının nasıl sansür edilebileceği belirtilmiş. Elbet açık tanımlamalarla değil... Lou Grant'ın duyduğu zaman tüylerini diken diken yapan «ulusal çıkar» deyimi, bizim basın özgürlüğü ile ilgili anayasa tasarısı maddesinin ikinci bölümünde «devletin iç ve dış güvenliği» gibi daha da yuvarlak bir anlama dönüşmüş. Basın «hür» müş, ama «devletin iç ve dış güvenliği, ekonomik yaşamı etkileyecek gerçek dışı ve zamansız» haberler filan da sınırlanabilirmiş. Gerçi 28. maddenin başında «basının sansür edilemeyeceği» de belirtiliyor. Ama basınla ilgili maddelerin ikinci ve üçüncü bölümlerindeki kısıtlamaları görünce, «basın özgürdür, ama sansür edilebilir. Hem de kolaylıkla...» sonucuna varmamak mümkün değil. 26. madde ise «herkesin düşüncelerini çeşitli yollarla açıklamakta özgür olduğunu» belirttikten sonra, sözcüğü süzcüğüne şöyle sürüyor: «Bu fıkra hükmü, radyo, TV ve sinema yoluyla yayınların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.» Tam bu anayasa ilk kez «sinema»yı da içeriyor demeye hazırlanıyorken, sinemanın da, radyo ve TV gibi, ancak sansürle yapılabileceğini öngören bir madde ile karşılaştığımızı anlıyoruz. Radyo ve TV ile ilgili madde ise tam bir dürüstlükle hazırlanmış, hiç olmazsa. «TRT özerktir, ama yayınları sansür edilebilir» demiyor, 167. madde. Öte yanda, bu madde 28. madde ile de birleştirilince, TRT'nin

hiç de özerk olmayacağını ve sürekli bir baskı altında tutulabileceğini açıkça anlıyoruz. Anayasa tasarısını hazırlayanların bu maddedeki dürüstlükleri (!) ve açık bir yorum yapmamıza yardımcı olmaları bize yeter de, artar bile. Bu 167. madde «Haber ve programların seçilmesine, işlenmesine ve sunulmasına» bile karışacak değin işi ileriye götürerek TRT üzerinde gelecekte oluşabilecek baskıların ağırlığını da bizlere yine açıkça anlatmaktadır.

Niçin böyle oldu? Yeni anayasa tasarısı neden özgürlükleri böylesine kısıtlayıcı hükümlerle dolu? 1950'li yılların sonlarına doğru ve 1960'lı yılların başlarında İngiltere'deki ünlü BBC'de ele alman konuların seçimi ve işlenişi üzerindeki kısıtlamalar bir hayli gevşemişti. İngiliz yaşam biçiminin dışında kalan ideolojiler bile radyo-TV yayınlarında, ama konunun belli derecede uzağında kalmak koşuluyla, tartışılabilirdi.

Örneğin bu dönemde Marksizm'i inceleyen bir dizi izlence yayınlanmış, ama bu dizide hiçbir Marksistin konuşmasına izin verilmemişti. Öte yanda, sosyal sorunlar BBC uzmanları tarafından son derece eleştirisel bir açıdan kamuoyuna yansıtılmaktaydı. Diğer radyo-TV izlencelerinde ise İngiltere'de her zaman kutsal sayılan kraliyet, kilise, ilerigelen siyaset adamları, vs. sürekli olarak hücuma uğradı ve eleştirildi. Daha sonra toplumsal olayları alaya alan "That Was The Week That Was" gibi izlencelerde geriye kalan haftanın gülmeceyle karışık bir değerlendirilmesi yapılmaya başlandı. BBC'nin üst yöneticileri tüm bu izlencelerden biraz kaygılanıyorlardı ama, seslerini çıkarmadılar. Baştaki Muhafazakâr hükümet de BBC'nin bu tutumunu eleştirmedi. Çünkü hem İngiltere'nin ekonomik durumu giderek rahatlıyordu, hem de her geçen gün artan radyo ve TV alıcılarının getirdiği bolca ruhsat ücretinden ötürü BBC'nin durumu. Ama daha sonraki yıllarda İngiltere' nin ekonomik koşulları zayıflamaya başlayınca, BBC'ye tanınan bu hoşgörü de daraldı. Geride kalan haftanın olaylarını alaya alan söz konusu izlence de günün birinde kaldırıldı. İşçi Partisi iktidara geldiği zaman bile, BBC Muhafazakârların döneminde yaşadığı rahatlığa kavuşamadı.

Aynı çizgiden yola çıkarak TRT'nin durumunu incelersek, tüm baskılara karşın, radyo ve televizyonumuz 1965-1971 döneminde toplumsal açıdan en ilerici yayınlarını yapmıştır. Elbet bunda TRT'nin özerk olmasının da çok büyük bir payı var. Çünkü özerklik TRT'ye ülkenin ekonomik bakımdan bugüne kıyasla çok daha iyi koşullara sahip olduğu bir dönemde verildi ve aynı özerklik TRT tarafından «muhafazakâr» bir siyasal iktidar işbaşındayken de, bir kez daha yineleyelim, tüm baskılara karşın, bir dereceye değin uygulandı.

Ama 1973-1974 ve 1978-1979 dönemlerinde işler değişmişti. Gerçi iktidara her iki dönemde de muhafazakârlara kıyasla daha ilerici bir siyasal parti, hem de büyük umutlar dağıtarak, geçmişti. Ama bu siyasal parti, özerkliğini bir ara döneminde yitirmiş olan TRT'ye aynı anayasal güvenceyi geri vermeyi akima bile getirmedi. Çünkü ülkenin ekonomik durumu sarsılmıştı bir kez. Artık hoşgörü geride kalmıştı. Ekonomik durumun kötüye gittiği dönemlerde salt radyo-televizyonun içinde bulunduğu koşulların değil, özgürlüklerle ilgili tüm hoşgörünün de daraldığı her kapitalist ülkede şaşmaz bir kural olarak kabul edilebilir. Şimdi yine ekonomik durumun açıkça çıkmazda olduğu bu dönemde de elbette özellikle özgürlükler bakımından gerçekten olgun bir anayasa beklemek büyük bir yanılgı olur. Hatta daha da ileriye giderek, böyle bir dönemde rastlamaktan hiç şaşmamamız gereken bir başka kuralın daha yeni anayasa tasarısında yer aldığını belirtmeden yapamayız. Gerçekte, bu kural yeni tasarıdaki özgürlüklerin niçin kısılmış olduğunu çok daha belirli olarak ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi, demokratik anayasaların gerçek işlevi, bir toplumda belirli olan siyasal güçlerin oluşturduğu dengelerin tüm haklarının da tanınmasında yatar. Siyasal güçlerin oluşmasında ise ekonomik olgular ön plandadır. Nitekim, 1961 Anayasası demokratik haklar ve sosyal devlet anlayışıyla beraber, kaçınılmaz olan emekçi haklarını da güvenceye bağlamıştı. Çünkü bir kez, emekçi haklan güvenceye bağlanmazsa, demokratik özgürlükler ve sosyal devlet kavramı havada ya da salt kağıt üzerinde kalır. Eğer bir toplumda ekonomik nedenlere dayalı çeşitli siyasal güçler varsa, o toplum anayasası da tüm haklan bu güçlere tanımak zorundadır. Hiçbir siyasal güç, diğer siyasal güçler karşısında kendi iktidarını kağıt üzerine geçirilmiş eksik anayasa maddelerinden çıkaramaz. Ekonomik ve toplumsal gerçekler, anayasaları aşıp tüm engellerin üzerine çıkar. İşte yeni anayasa tasarısı böyle bir önemli eksikliği içeriyor ve sadece işverenin isteklerini ön plana alarak emekçi haklarını hiçe sayıyor. Emekçi haklarını hiçe sayan bir anayasa ile emekçi sınıfının bulunduğu bir toplumda hem demokrasi sağlanamaz, hem de huzur. Çünkü emekçi hakları gözardı edilince, küçük ama güçlü bir sınıfın, gerekli demokratik haklarla donatılmamış ve zayıf kalmış çoğunluktaki bir diğer sınıfın ezilmesini amaçlaması kaçınılmazdır. Patırdı da bundan kopar. Batı demokrasilerini incelediğimiz zaman, bizim anayasa tasarısının aksine, hem emekçi haklarının kısıtlanmadığını, hem de işçi-işveren ilişkilerinin en ince ayrıntılarına değin belirtilmediğini görüyoruz. Bu demokrasilerde anayasalar emekçi haklarını genelde salt tanımakla yetinirler ve işçi-işveren ilişkilerinin demokratik bir anlayışla biçimlenmesini ise yasalara bile değil de, özgür sendika ve toplu pazarlık düzenine bırakırlar.

Ama ülkemizde de gördüğümüz gibi, ekonomik sıkıntılarla boğulmuş bir dönemde işverenden yana olanlar tarafından hazırlanmış bir anayasa tasarısında bu alanda demokratik bir yaklaşımla ilgili maddelerin hazırlanması beklenemeyeceği için, temel hak ve özgürlükler, düşünce özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü ve basın özgürlüğü ile ilgili maddelerin de demokratik ilkeler taşıması beklenemez. Bu maddeler demokratik ilkelere de yer verse, emekçi haklarının kısıtlanmış olmasından ötürü özgürlüklerin kağıt üzerinde kalmasından başka yol yoktur. Çünkü ekonomik ve siyasal koşullar öylesine gelişecektir ki, baskılar, yasaklamalar, göreve son vermeler ve tüm engelleme çeşitleri birbirini izleyecektir.

Nitekim, Amerika Birleşik Devletlerindeki Ed Asner'in ve onun canlandırdığı Lou Grant'ın serüvenleri ve «Gazeteciler» dizisinin yapımının durdurulması da bu görüşümüzün küçük örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. «Gazeteciler», gelirini salt reklamdan elde eden tecimsel Amerikan TV şirketlerinden birinin, bu şirketin amaçlarına giderek ters düşmeye başlayan dizisiydi. Dizinin kendi televizyonumuzda izlediğimiz hemen hemen her bölümü bir ders niteliğini taşıyordu. Örneğin bir bölümde Lou Grant'in gazetesine bildirmen (muhabir) olarak giren bir genç gazeteci kadın, seçim kampanyasını izlemekle görevli olduğu erkek politikacıyla sevişmektedir. Bir kez neden göstermeden bu görevden alınmasını rica eder. İşin içyüzünü bilmeyen Lou Grant, genç kadının isteğini kabul etmez. Ama kadınla politikacı arasındaki özel ilişkiyi başka kaynaklardan öğrenince de, kadının işine son vermekte gecikmez.

Amaç, gazetenin okuyucularına karşı sorumluluğuna gölge düşürmemek ve gazetenin hiçbir çevrenin etkisi altında kalmadan haber verme geleneğini sürdürmesini sağlamaktır. 7 Temmuz 1982 tarihli «Casus» adlı bölümde ise Lou Grant kendisini çok daha fazla kaygılandıran bir durumla karşı karşıya kalır: Gazetesine bir CIA ajanının yerleştirildiğini öğrenmiştir. Bu ajanı ortaya çıkarmak için uğraşmaya başlar. Bir an gelir herkesten kuşku duymaya başlar. Çalışma arkadaşları da ondan kuşkulanırlar. Sonunda da ajanı bulamaz ama, yine gazetesinin herhangi bir çevrenin etkisi altında kalmadan okuyuculara hizmet götürebilmesini sağlamak amacıyla büyük bir çaba harcadığını görürüz Lou Grant'in.

Gerçekten de CIA, ilerdeki bir yazımda ayrıca kanıtlarıyla belirteceğim gibi, hem Amerikan, hem de yabancı ülkelerin gazetelerine ajanlar yerleştirerek kendine özgü çeşitli amaçları yerine getirmeye çalışmıştır ve hâlâ da çalışmaktadır. İşte yayınlarında yer verdiği reklamların geliriyle yaşayan Amerikan televizyonu, herhangi bir «yabancı ve zararlı ideoloji» taşımamakla beraber kapitalist düzenin kimi

çarpıklıklarını sergileyen «Gazeteciler» dizisinin yapımını durdurmuştur. Ne var ki, bunda dizinin başrolünü oynayan Ed Asner'in dizi dışındaki bir takım etkinliklerinin tek başına rol oynadığını ileriye sürmek yanlış olur. Sağcı Reagan yönetimindeki Amerika Birleşik Devletlerinde giderek artan pahalılık ve enflasyon kimi konularda hoşgörünün de daralmasına yol açıyor.

Ama «Gazeteciler» dizisinin yapımının durdurulması bir başka ekonomik nedene daha dayanıyor. Amerika'da sık sık yapılan TV izleyici anketleri bu dizinin giderek daha az kişi tarafından izlendiği gerçeğini ortaya koymuş. Bu gibi anketlerin içine hile karıştırabileceğini hiç düşünmeyin. Bizim televizyonumuzda da gördüğümüz «beyin yıkayıcı» Amerikan dizileriyle, yine bizim TV izleyicilerimiz gibi, olumsuz yönde koşullandırılan Amerikan halkı da «Gazeteciler» de sergilenen kendi sorunlarına «yabancılaştırıldığı» için, bu dizinin izleyicileri de azalmış olabilir elbet. Tecimsel amaçlı Amerikan televizyonu ise, salt reklamla desteklenen TV yayınlarında izleyicisi azalan bir diziyi elbette yaşatmayacaktır. Kısacası, «Gazeteciler» dizisinin durdurulmasının baş nedeni siyasal değil, ekonomiktir. Türkiye'de daha iyi bir anayasa tasarısının hazırlanmasında da aynı nedeni görüyoruz.

Ülkemizde salt işverenin çıkarını gözeten bir düzen kurulması için çok eskilerden beri sürdürülen çabalar 1961 Anayasası ile bir dereceye değin gerileyince, bu Anayasa'yı değiştirmek amacıyla çeşitli yollara başvurulmadı mı? Bu yolların hiç biri başarıya ulaşamayınca, kışkırtılan kanlı oyunlarla ülkemizin nereden nereye getirtilmek istendiği ortada değil mi? İşverenden yana bir ekonomik düzen bu yolla kurulamazsa, 1961 Anayasası aynı yolla değiştirilemezse, işte şimdi böyle bir anayasa ile değiştirilebilir denmek istenmiyor mu? Tüm kapitalist dünyada aynı oyunlar değişik biçimlerle de olsa oynanmıyor mu? Bu oyunlardan Amerika Birleşik Devletlerindeki birazcık çağdaş bir dizi olan «Gazeteciler» de nasibini alacaktır, bizdeki çağdaş gazeteciler, radyocular, televizyoncular ve sanatçılar da...

BİLİM ve SANAT — Eylül 1982 Sayı: 21

RENKLİ TV

Yankı Dergisinin 24 Ocak - 30 Ocak 1982 tarihli 565. sayısında «Renkli TV alıcısı üretecek tesisler kurmayı veya ortak olmayı TRT olarak düşünüyor musunuz?» sorusuyla karşılaşan TRT Genel Müdürü Macit Akman şu yanıtı vermişti: «Devlet iştiraki olan müesseselerle ortak olmayı veya bunlarla yeni tesisler kurmayı TRT olarak akılcı bir davranış olarak görüyoruz. İlgili arkadaşlarımız, hangi müesseselerle ortaklık yapabileceğimizi inceliyorlar. Tespit edeceğimiz müesseselerle hiç vakit kaybetmeden, şubat ayında (1982) karşılıklı oturup konuşacağız.»

Bu yanıttan devletin renkli TV alıcı yapımına el atacağına değgin bir izlenime sahip olup sevinebilirdiniz. Ama aynı TRT Genel Müdürü'ne Ertuğrul Soysal'ın «Milliyet» gazetesinin 7 Şubat 1982 tarihli sayısında, «Sayın Akman, sizin TRT'nin TV üretmesini önerdiğiniz söyleniyor» demesine karşılık şu yanıtı alıyoruz. «TRT'nin katılacağı bir şirketin televizyon imalini düşünmesi lojik dedim. Yapalım demedim, yanlış anlaşıldı.» Aynı TRT Genel Müdürü 8 Mart tarihli «Günaydın» gazetesinden Mehmet Öztoprak'ın «TRT'nin birer kamu kuruluşu olan ASELSAN ve TESTAŞ ile ortaklık yaparak renkli TV üretimine geçeceği söyleniyor.» biçimindeki sözüne de sayın Akman, «Böyle bir şey söylenmiştir. Ancak bu şekilde söylenmemiştir. Ben bu konuya değindiğimde aynen şöyle söyledim: TRT'nin bir ortaklık kurarak renkli TV üretimine geçmesini akılcı buluyorum. Bu fikrimi değiştirmiş değilim.»

Son olarak, aynı konudaki bir başka soruya da, Sayın Akman, «Dünya» gazetesinin 11 Ekim 1982 tarihli «Görsel - İşitsel» başlıklı ekinde şu yanıtı vermiş: «Ben, TRT üretecektir, üretmelidir demedim. Böyle bir teşebbüs mantıki olur, dedim. Bu tür yatırımlara girmeden önce çok iyi etüd yapmaya ihtiyaç (gereksinim) vardır. Sonra takdir edersiniz, bu yatırım konusudur.»

İşte işin ana noktası da bu yatırımı kimin yapabileceği konusunda yatıyor. Devlet mi? Yoksa özel girişimciler mi? Kim yaparsa, daha çok kazanır? Bugünkü karışıklıktan ve yukarda TRT Genel Müdürü'nün birbiri arkasına sıralanan yanıtlarından belli ki, bu soruya gerçekçi bir yanıt aranmamış ve ülkenin çıkarı hiç düşünülmemiştir. Bu nedenle de Türkiye'de montaj yoluyla renkli TV alıcısı üreten özel girişimcilerle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasında bir çekişmedir gidiyor, alıcıların ederini belli bir düzeyde tutabilmek amacıyla. Bu arada

devletin ülkemizde bir alıcı endüstrisi kuracağına değgin söylenti de var. Ama yine montajcılıkla... Kısacası, ortada hâlâ kesin, tutarlı ve ülke çıkarlarını gözeten bir adımın atıldığı görülmüyor.

Renkli TV yayıncılığı ve izlence ve film yapımcılığı konusunda da aynı durumla karşı karşıyayız. Yine «Dünya» gazetesinin «Görsel - İşitsel» başlıklı ekinden öğrendiğimize göre, «1984 yılında tümden renkli yayına geçebilmek için, TRT'deki eğitim çalışmaları da yayın ve teknik kesimleri kapsayacak şekilde «görev başı» eğitim olarak sürdürülüyormuş.» Daha açıkçası, TRT personeli renkli televizyonu arada sırada hazırladıkları renkli yapımlarda çalışırken «öğreniyor». Ayrıca özel eğitime sokulmuyor. Böylece de anlaşılmaktadır ki, günümüzde ve 1984 yılında renkli TV seçiminde gerek alıcı ve gerek yayın konularında devlet ya da özel girişim «kârlı» çıkabilir, ama bu seçimden halk hiçbir şey kazanamaz. Halkın «kârlı» çıktığı bir seçimi ne zaman göreceğiz?

CUMHURİYET — 10 Kasım 1982

YENİ İLETİŞİM DÜZENİ

Büyük tekellerin çıkardığı gazetelerin sayısı artarken ve «fikir gazeteciliği» her geçen gün daha zor koşullara yönelirken, magazine ağırlık veren basının karşısında gibi görünüp yine magazin türü yayıncılığı önemseyerek gerçekte aynı gazeteleri gizlice destekleyen radyo ve televizyonumuzla Türkiye yeni bir haberleşme düzenine doğru gidiyor. Bu hem dışarıya kapalı, hem de dışarıya açık bir düzen. Bu hem kendi çevresine kapalı, hem aynı çevrenin diğer yanlarına açık bir düzen. Baştan aşağı çelişkiler ve bu çelişkilerin kamuoyunda yarattığı korkunç boşluklarla dolu bir düzen.

Yıllardan beri özellikle televizyon, haberleriyle ve haber dışındaki izlenceleri ve filmleriyle yurtta ve dünyada olup bitenleri duyurmaktan ve bu gibi olayları incelemekten özenle kaçtı durdu. Yerli ve yabancı kültür ve sanat olaylarını ve yapıtlarını mümkün olduğunca az sergilemeye de özen gösterdi. Öte yanda, aynı televizyon içerde ve dışarda ne denli yoz ya da insanı düşünmekten ve beğeniden uzak tutan film ve dizi varsa, hepsini birbiri arkasına sıralamakta bir sakınca görmedi. Buna karşın daha yararlı izlencelere yer veren radyonun TV karşısında daha çok dinlenmesi için gerekli yolların hiçbirine başvurulmadı. Böylece basını ve tiyatroyu da etkileyerek kendine benzeten ve sürekli olarak gazinoyla işbirliği yapan TRT ülkemizde kolayca oyalanabilen, kaba güldürülere gülen, hiç düşünmeyen ve ilkokul çocuklarına bile layık olmayan beğeni düzeyinde bir toplum yaratmaya çalışıyor. Renkli TV yayınlarıyla bu beğeni düzeyinin daha da düşürülmesi sağlanacak.

Aynı anda da, kitleyi ve diğer kitle iletişim araçlarını bu denli çok etkileyerek onları kendi yozlaştırıcı bünyesine benzeten TRT'de yayıncılığın geliştirilmesine çalışılacağı yerde, binaların temizliği ve sabahları görevine bir iki dakika geç gelen personelin saptanması işi ön plana geçiyor. Arkasından yaratıcı elemanların pek çoğu (yapımcı, yönetmen, spiker, kameraman v.s.) radyolarda ve televizyonda reklâm sürelerinin giderek artması sonucunda yine TRT tarafından beslenen ve desteklenen reklâm piyasasında iş tutmaya başladı. Gerçi haklı gerekçeleri var hepsinin: TRT'nin verdiği yetersiz ücret.

Ama böylece kendi yetiştirdiği elemanları TRT göz göre göre radyo-TV yayınlarının yozlaşmasında birinci derecede rol oynayan piyasaya kaptırmış oluyor. Daha sonra da aynı TRT diğer yetişmiş ve uzmanlık kazanmış elemanlarının, iş göremeyecekleri yerlere atanmalarına göz

yumuyor. Yeni radyo-TV elemanları yetiştirmeye de önem verilmediği için, artık TRT başka mesleklerden gelen ve yayıncılıktan hiç anlamayan yöneticilerin elinde ve beceriksiz ve deneysiz personelle kupkuru yayınlar oluşturmaktan başka bir işleve sahip olamayacak.

Sonuç açıkça ortada: «Devlet tekelindeki TRT başarılı olamıyor, o halde işi özel sektör televizyonlarına verelim. Ama o da büyük yatırımlar gerektiriyor. Bu durumda ne yapmak gerekir? Tamam bulduk. Devlet şimdi renkli yayın için büyük yatırımlar yapacak, bu arada ikinci kanalı kuramaz. O zaman özel TV kurmak isteyenler birleşsinler ve ikinci renkli TV kanalının teknik altyapısını oluşturmada parasal bakımdan devlete yardımcı olsunlar ve bunun sonucunda da ortaya çıkacak ikinci kanalın belli saatlerini aralarında paylaşarak kendi reklâm izlencelerini yayınlasınlar.»

Bu da gerçekleşti mi, artık Türkiye'deki yeni iletişim düzeni, demokrasinin vazgeçilmez gereği olan «çok sesliliği» bir kenara bırakıp radyosu, televizyonu, yazılı basını, yeni yasalar ya da yönetmeliklerle «denetlenecek» olan sineması ve tiyatrosu ve diğer sanat dalları ile kamuoyunu tek sesle ve tek yönde oluşturma yolunda daha etkin adımların atılmasını sağlayacak. Bu gidişin sonu başka türlü olamaz. Ama acaba Türkiye buna layık mı?

CUMHURİYET — 8 Mart 1982

TRT ve YABANCI HABER AJANSLARI

Dünyadaki devletlerin büyük bir çoğunluğu Yirminci Yüzyılda bağımsızlıklarına kavuştu. İkinci Dünya Savaşından sonra yaklaşık 100 yeni devlet ortaya çıktı. Gerçekte, Yirminci Yüzyılın sonlarına doğru bu gibi yeni bağımsız ülkeler için «bağımsızlık» anlayışı da yeni boyutlar kazanmaya başlamıştı. Artık gerçek bağımsızlık salt siyasal ve ekonomik alanlarda değil, bunlara ek olarak habercilikte ve kültürde de elde edilmelidir. Oysa Batı demokrasileri gerçek bağımsızlık anlayışına eklenen bu iki alandaki bağımsızlık koşulu üzerinde hiç durmuyor, hatta çoğunlukla bu iki koşulu hiçe sayarak «gelişmekte olan ülkeler» üzerinde emperyalizmin haberciliği ve emperyalizmin kültürü ile ilgili baskısını giderek geliştirmeye çalışıyor. Biz burada emperyalizmin haberciliği üzerinde duracağız ve bu konuyu da daha çok radyo-TV haberleri bakımından incelemeye çalışacağız.

Günümüzde karşılaştığımız en hızlı ve etkili gelişmelerden birine uluslararası habercilik alanında rastlamaktayız. Belki Türkiye'de yaşayan bizler bu alanda elde edilen gelişmelerin ve yabancı kaynaklı haberlerin üzerimizde yarattığı etkilerin pek farkında değiliz. Ama, gazete ve kitap baskı tekniği ile telgrafın dışında, Yirminci Yüzyılda geliştirilmiş olan tüm habercilik teknikleri artık salt ekonomik ve askersel etkiler yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda da hem barış düşüncesini zayıflatmakta ve hem de emperyalizmin kültürünü ve haberlerini gelişmekte olan toplumlara gizlice kabul ettirmekte ve kapitalist ideolojinin de yaygınlaştırılmasına çalışmaktadır. Böylece gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere sürekli olarak akan haberler kışkırtıcı bir rol oynayarak dünyanın çeşitli bölgelerinde soğuk ve sıcak savaşın desteklenmesine de yol açıyor. Yabancı kaynaklı haberlere hiçbir önlem alınmadan açık bulundurulan ülkelerin halkları kendi radyoları ve televizyonları ile ya «soğuk savaş»a yöneliyorlar ya da gerçek savaşın şiddetine alıştırılıyorlar.

Sosyalizm - Kapitalizm Çatışması

Sosyalizm ile kapitalizm arasındaki çatışma bu alanda da var. Örneğin uluslararası düzeydeki habercilik faaliyeti sosyalist ülkeler arasında halkların barışa olan inancını güçlendirmek, onların demokratik bağlarını artırmak ve kültürel yaklaşımlarını eşit bir anlayışla

sağlamak amacıyla kullanılıyor. Öte yanda, sosyalist olmayan ülkeler arasındaki habercilik bağları ise, sömürgeciliğin başladığı çağlardan itibaren, sürekli olarak emperyalist amaçlar için kullanılmıştır. Kapitalizmin kabul ettirildiği ya da ettirilmeye çalışıldığı ülkelerin bölgesi «yöneten devletler» ve «yönetilen devletler» diye ikiye ayrıldığından beri, «yöneten devletler» in haberleri «yönetilenleri» sürekli olarak etki altında tutmaya çalışmıştır. 1957 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulan «Dünyada Habercilik Açlığı» başlıklı raporda dünyada yaşayanların üçte ikisinin, yani yaklaşık 2 milyar insanın kendi çevresinde ve dünyada olup bitenleri öğrenemediğini belirtiyordu. Bu raporun yayınlanmasından bir yıl sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, gelişmekte olan ülkelerdeki haberleşme yöntemlerinin geliştirilmesi için özel bir izlencenin hazırlanması kararını aldı.

Bu kararın alınmasından sonra geçen 22 yılın sonunda ise dünyadaki haberleşme durumunu kısaca şöyle özetleyebiliriz. Gerçi haberleşme yöntemlerinin teknikleri son 22 yıl içinde baş döndürücü bir hızla gelişmiştir. Ama bu gelişme kapitalist dünyanın gelişmiş ülkelerinin çıkarlarının da artmasına neden oldu. Çünkü bu gelişen haberleşme teknikleri sonucunda yine kapitalist dünyadaki gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelerden korkunç bir haber, film ve radyo-TV izlence akımı başladı. Ayrıca, bu sayede, söz konusu gelişmekte olan ülkelerde sosyalist ülkelere karşı düşmanca görüşlerin yerleştirilmesine de girişilmiştir. Kısacası, gelişmekte olan ülkelerde son 22 yıl içinde radyo-TV vericilerinin, şebekelerinin ve alıcılarının sayıları giderek arttı ve ekonomik ve sosyal sorunların bir türlü ortadan kaldırılmadığı bu ülkelerin insanlarının büyük bir çoğunluğuna giderek genişleyen kendi ulusal radyo ve TV şebekeleriyle ulaşmak mümkün oldu. Ne var ki, giderek genişleyen bu radyo-TV şebekelerinin yayınlarını gelişmiş kapitalist ülkelerden satın alman haberler, filmler ve radyo-TV izlenceleri doldurmaya başladı.

Türkiye'de de aynı durum var. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun yayınlarının büyük bir çoğunluğunu oluşturan ve halkımızı yanlış yollarda koşullandıran yabancı kaynaklı filmler, diziler ve TV izlenceleri üzerinde bugüne değin, oldukça karışık bir biçimde olmasına karşın, yine de durulmuştur. Biz burada daha çok, gelişmiş kapitalist ülkelerden gelişmekte olan ülkelere ve ülkemize akıtılan yabancı kaynaklı haberlerin durumu üzerinde duracağız.

Bazı İstatistikler

Konunun Türkiye ile ilgili yanını kısaca gözden geçirmeden önce, dünyanın genel durumunu belirten bazı sayılar üzerinde durmanın

yaran vardır. Önce şu noktayı belirtelim: Gelişmiş kapitalist ülkelerin, haberleşme tekniklerini geliştirmesine ve bunun sonucunda da gelişmekte olan ülkelerin ulusal radyo-TV şebekelerinin daha geniş alanları kapsamasına karşın, yazılı basında durum şöyle: Gazetelerin tirajı ve okuyucu sayısı, dünya nüfusunun ve okuma yazma bilenlerin artışına kıyasla, çok daha ağır bir hızla yükselmektedir. Âyrıca, dünya nüfusunun üçte ikisine sahip olan gelişmekte olan ülkelerdeki günlük gazetelerin sayısı, dünyadaki tüm ülkelerde çıkan günlük gazetelerin sayısının yarısından daha azdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki günlük gazetelerin tirajı ise, gelişmiş ülkelerdekinin salt altıda biridir. Öte yanda, dünyada 320 milyon TV alıcısı, ve yaklaşık 830 milyon radyo alıcısı bulunmaktadır. Günlük gazete sayısı ise 9 bin dolaylarındadır. Son on yılda radyo alıcı sayısında 230 milyonluk, TV alıcı sayısında 130 milyonluk ve günlük gazete tirajında da 50 milyonluk bir artış görülmüştür. Bu sayılar insanların basından daha çok radyo ve TV izlediklerini rahatlıkla ortaya koyuyor. İşte bu nedenle de gelişmiş kapitalist ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin radyo ve özellikle TV kurumlarına daha çok haber ve daha çok film ve izlence akıtmaya önem vermektedirler.

Gerek gelişmekte olan ülkelerdeki, gerek Türkiye'deki duruma baktığımızda, yerli ve yabancı çevrelerin basına kıyasla radyo ve televizyonu önemsediklerini görüyoruz. Çünkü, Roma Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya göre, bir yıllık gazete abonesini ödeyebilmek için bir öğretmenin 22 gün, orta durumdaki bir Bangkok'lu ya da Manilla'lı bir teknik elemanın 11 gün ve öte yanda Londra'lı niteliksiz bir işçinin ise salt bir gün çalışması gerekmektedir. Yani, gelişmekte olan ülkelerde basın yolu ile meslek sahibi insanlara bile erişmek çok zordur. Üstelik gelişmekte olan ülkelerde insanların günlük gazeteleri ve kitap okumalarını önleyen başka ekonomik nedenler de var. Türkiye'de gördüğümüz gibi, kâğıt ederinin giderek yükselmesi, az sayıda okuma yazma bilenlerin bile gazete satın almalarını engelliyor.

Örneğin Güney Amerika'daki ülkelerin toplam nüfusunun hemen hemen yüzde 6'sı her gün bir gazete okumaktadır. Ama aynı Güney Amerika ülkelerinde nüfusun yüzde 60'ı radyo alıcısına ve yüzde 28'i de TV alıcısına sahiptir. Son on yılda tüm dünyada 22 bin yeni radyo vericisi kurulmuş ve salt Afrika, Asya ve Güney Amerika'da 29 ülke kendi TV vericilerini çalıştırmaya başlamıştır. Böylece gelişmekte olan ülkelerde okuma yazma bilmeyenlere bile en az yatırım gerektiren kitle iletişim aracı radyo ile en geniş biçimde erişilebildiği bir gerçektir. Böylece de gelişmiş kapitalist ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin radyo haber bültenlerine kendi kaynaklarına dayanan haberlerini koymak için niçin bu denli çaba harcadıklarını daha iyi anlayabiliriz.

Gelişmiş kapitalist ülkeler, gelişmekte olan ülkelerdeki radyoya kıyasla daha küçük, ama yine de önemli bir çoğunluğu oluşturan TV izleyicilerine yine kendi kaynaklarına dayanan yayınlarla erişmeye de önem veriyorlar. Çünkü radyodan daha küçük bölgelere erişmesine karşın, TV bu gibi geri bıraktırılmış ülkelerdeki halkın ilgisini, işin içinde görüntü de olmasından ötürü, çok daha fazla çekmekte ve yine görüntüsünden ötürü TV bu ülkelerdeki kitleleri radyodan ve elbette basından çok daha fazla etkilemektedir. Bu nedenle de, gelişmiş kapitalist ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin televizyonlarının salt haberlerine değil, haberleriyle birlikte, onların film, eğlence, kültür ve hattâ eğitim izlencelerine ayrılmış olan saatlerine de kendi ürünlerini katabilmek için büyük bir uğraş vermekte ve bunda geniş çapta da başarıya ulaşmaktadırlar.

12 Mart döneminden başlayarak bugüne değin TRT Televizyonu'nda yer alan yabancı kaynaklı filmlerin, dizilerin ve TV izlencelerinin, yabancı haberlerin dışında, bizim televizyonumuzun yayınlarının yüzde 70'ini rahatlıkla doldurduğunu burada belirtmeliyiz. Gelişmekte olan tüm ülkelerin televizyonlarındaki yayınların yüzde 70'ini de yine yabancı kaynaklı filmlerin ve izlencelerin doldurduğunu istatistiklerden öğreniyoruz. Gelişmiş kapitalist ülkelerden gelişmekte olan ülkelere akıtılan haberler konusunu daha ayrıntılı olarak incelemeye başlamadan önce bir başka nokta üzerinde sırası gelmişken durmakta yarar var.

Niçin Geri Bıraktırılıyorlar?

Yukarda, son on yıl içinde haberleşme tekniklerinin ve teknolojisinin büyük bir hızla geliştiğini belirtmiştik. Buna karşın yine bugün dünyada bu gelişmeden yararlanan insanlar ve ülkeler arasında büyük bir dengesizlik bulunduğunu belirtmeden geçmemek gerekiyor. Bugün, tüm gelişmeler karşısında, özellikle Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde yaşayan ve dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan insanların çoğu kendi ülkelerinde ve diğer ülkelerde nelerin olup bittiğini gerektiği gibi öğrenmekten yoksun bulunmaktadır. UNESCO'nun istatistiklerine göre, Afrika ve Asya'da yer alan yaklaşık 30 ülkede TV yoktur. Salt Afrika'da 9 ülkede ya da bölgede tek gazete bile çıkmıyor. Geriye kalan 15 ülkede ise her 1000 kişiye ancak 10 gazete sayısı erişmektedir. 40 Afrika ülkesinde de yukarda kitlelere en kolay eriştiğini söylediğimiz radyonun durumu şöyle: Her 10.000 kişiye 100'ü geçmeyen radyo alıcısı düşüyor. Asya'da da durum pek değişik değil:

12 ülkede her 1000 kişiden her gün ancak 100 kişi gazete okuyabilir. Salt 6 ülkede bu sayı biraz daha yüksektir. 17 Asya ülkesinde her

1000 kişiden 100 kişi radyo dinleyebilmektedir. Salt 8 Asya ülkesinde bu sayı 200'ün azıcık üzerindedir.

Öte yanda Kuzey ve Güney Amerika'da İspanyolcanın konuşulduğu 7 ülkede her 1000 kişiden salt 100 tanesi gazete alabilmektedir. Aynı bölgedeki 8 ülkede 1000 kişiden salt 100'ü radyo alıcısına sahiptir. 5 ülkede ise bu sayı 300'ün üzerine çıkıyor. Televizyona gelince durum biraz değişik: On ülkede her 1000 kişiden 100'ünün TV alıcısı var. Salt iki ülkede bu sayı 200'ün üzerindedir.

Konumuzla doğrudan doğruya ilişkili olan haber ajanslarının durumu da Afrika, Asya ve Güney Amerika'da şöyledir: Afrika'da 15 ülkenin kendi ulusal haber ajansı yoktur. Güney Amerika'da ulusal haber ajansına sahip olmayan 11 ülke, Asya'da ise 6 ülke bulunmaktadır.

Yukardaki istatistikleri göz önünde bulundurunca denilebilir ki, Afrika ve Asya ülkelerinde yine de kitlelerin en çok yararlandığı iletişim aracı radyodur. Bu ülkelerde basın ve TV çok gerilerde kalır. Yaklaşık olarak her yerde gördüğümüz gibi, gazete okuma ve radyo-TV izleme olanağı, gelişmekteki ülkelerin ancak kentlerinde vardır ve kırsal kesimde yaşayanlara ise bu fırsat pek verilmemektedir.

Üzerinde önemle durulması gereken bir başka nokta da şu: Afrika, Asya ve Güney Amerika'da, haberleşme alanlarındaki tüm gelişmelere karşın, kitle iletişim araçlarından yararlanamayan halkların hemen hemen hepsi geçmiş dönemlerde gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgeleri olan ülkelerde yaşamaktadırlar. Oysa bağımsızlık kazanan bu ülkelerden bazıları haberleşme alanında da bağımsızlığa önem vermeye çalışmışlar ve ilk fırsatta kendi ulusal kitle iletişim araçlarını kurmuşlardır. Örneğin 14 Afrika, 12 Asya ve dört Güney Amerika ülkesi kendi TV istasyonlarını, bağımsızlıklarını kazanır kazanmaz kurmuşlardır. 17 Afrika ve 15 Asya ülkesi de aynı anlayışla kendi haber ajanslarım örgütlemiş bulunuyorlar. Fakat bu gibi ülkeler, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ileri haberleşme yöntemlerine ve teknolojilerine hiçbir zaman sahip olamadıklarından, haberleşmede her zaman geride kalmak zorundadırlar.

Böylece, haberleşme konusuna önem vermeye çalışan gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki dengesizlik günümüzde de sürüp gidiyor.

Bu dengesizlik elbette ileri kapitalist ülkelerin işine yaramaktadır. Gelişmemiş ülkeler, gelişmiş ülkeler için her zaman yeni haberleşme teknolojilerinin sunulabileceği yeni pazarlar olmayı sürdürmektedirler. Hem de, geri kalmış ülkelerdeki halkların

haberleşme alanında yeterince bilgi sahibi olmamaları, kendi ülkelerinde ve dünyada nelerin olup bittiğini yeterince öğrenememeleri ve eğitimsiz kalmaları da gelişmiş kapitalist ülkelerin onları rahatlıkla sömürmesinde birinci derecede rol oynuyor. Üstelik, gelişmiş kapitalist ülkeler geri kalmış ülkelerdeki geri kalmış haberleşme yöntemlerinin ve tekniklerinin zayıflığından da yararlanarak, emperyalizmin haberciliği ile ilgili baskıyı giderek artırmaya çalışıyorlar. Bir başka anlatımla, gelişmiş kapitalist ülkeler, emperyalist haberleşme yöntemleri ile kendi amaçlarına uygun haberleri, yorumları, görüşleri, filmleri, TV izlencelerini büyük bir rahatlıkla gelişmemiş ülkelere akıtabiliyorlar. Böylece de ortaya yeni bir sömürgecilik anlayışı çıkıyor. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeler üzerinde haberleşme yöntemleri ve teknikleri ile kurdukları yeni bir sömürgecilik anlayışı... Bu yeni sömürgeciliğin içinde soğuk ve sıcak savaş kışkırtıcılığı da var. Ve bu yeni, sömürgeciliğin ilerde etkisini daha da artırması ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş kapitalist düzene daha da bağımlı duruma gelmelerini sağlamak için yeni yöntemlerle çalışmaya başlaması çok olası. Uzaya fırlatılacak uydularla gelişmiş ülkelerden gelişmekte olanlarda yaşıyanların evlerine doğrudan doğruya radyo ve TV yayını yaparak...

Gelişmiş Ülkelerin Sağladığı Akımın İşlevleri Nelerdir?

Gelişmiş kapitalist ülkelerden gelişmekte olan ülkelerin radyo ve TV kurumlarma akıtılan haber, film, dizi film, radyo ve TV izlenceleri, ne gibi işlevleri yerine getirmektedir? Bu sorunun yanıtını açık seçik olarak şöyle vermek mümkün:

1. Gelişmekte olan ülkelerin gazetelerinde, kitaplarında, sinemalarında ve radyo-TV yayınlarında yer alan bu gibi yabancı kaynaklı ürünlerle salt o ülkelerin halklarını değil, aynı zamanda onların devlet, hükümet ve bürokratik çevrelerini de etkileyerek başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere tüm gelişmiş kapitalist ülkelerin siyasal görüşlerini ve elbette birinci planda kapitalizmi benimsetmek.

2. Gelişmekte olan ülkelere akıtılan haberler, filmler, diziler ve radyo-TV izlencelerinde bu gibi ülkeleri ilgilendiren konulara ve onların sorunlarına hiç yer verilmediği için, geri bıraktırılmış halkları kendi sorunlarından ve bu sorunların çözümlerini düşünmekten mümkün olduğu değin uzak tutmak.

3. Geri bıraktırılmış halkları Amerikan biçimi yaşam öğeleriyle koşullandırmak ve bu yaşam biçimine özlem duymalarını sağlamak.

4. Gelişmekte olan ülkelerdeki yaşamm ancak kapitalist düzenin parasal, teknolojik, politik ve ekonomik gelişmeleri ile düzelebileceği kanısını güçlendirmek.

5. Halkları gelişmekte olan ülkelerdeki özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin uluslararası ilişkilerdeki politik çıkarlarına inanmalarına ve bu çıkarlara uygun davranışlara yönelmelerine yardımcılık etmek.

6. Geri bıraktırılmış ülkelerin halklarım sürekli olarak aşırı tüketime, ırkçılığa, şiddete, elitizme ve tutuculuğa yöneltmek. Böylece gerçek bağımsızlık düşüncesinin bu gibi ülkelerde yeşermesini önlemek.

7. Bir gelişmekte olan ülkenin gelişmekte olan diğer ülkelerdeki olaylardan mümkün olduğu değin habersiz ve bilgisiz kalmasını sağlamak. Gelişmekte olan bir ülkede gerçek bağımsızlığa ulaşmak için verilen bir savaşımı diğer gelişmekte olan ülkelerden saklamak.

8. Dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, gelişmiş kapitalist düzenin çıkarlarına aykırı düşen bir olay ortaya çıktığında, yerine göre bu olayın haberini vermek gerekiyorsa, söz konusu haberin mümkün olduğu değin çarpıtılarak ve gerçek amacından saptırılarak gelişmekte olan ülkelere dağıtımını sağlamak. Böylece ilericilik, yurtseverlik ve demokratik savaşımla ilgili olayları gelişmekte olan ülkelerdeki halklardan saklamak.

9. Tüm gelişmekte olan ülkeler arasında, onların çabalarıyla sağlanabilecek olan yakınlaşmayı engellemek ve örneğin Türkiye-Yunanistan gibi tarihleri bir birleriyle çatışmalarla dolu ülkeler arasında düşmanlığı kö-rükleyici ilişkileri desteklemek.

10. Gelişmekte olan ülkelerde sürekli olarak kaygı yaratma, kendine olan güveni yitirme ve kendi kendini yönetme düşüncesini yok etmek gibi amaçlara yönelik bir hava yaratmak.

11. Gelişmekte olan ülkelerdeki halkları gelişmiş kapitalist ülkelerin mal ve hizmetlerini kullanmaya itmek.

12. Gelişmekte olan ülkelerin halkları üzerinde sosyalizm ve sosyalist ülkelere karşı korku, güvensizlik ve tehlikeli duygular yaratarak beyin yıkamak. Doğu ile Batı'nm bir araya gelemeyeceği, Doğu'nun her zaman kötülüğe yol açtığı, Doğu'nun ve sosyalistlerin sürekli olarak savaş çıkardıkları ve insanları öldürdükleri ve sosyalizmin girdiği tüm ülkelerde bölücülük yapıldığı düşüncesini desteklemek ve yaygınlaştırmak.

Emperyalizmin haberciliği ve emperyalizmin kültürü ile bu gibi

işlevler yıllardan beri gelişmekte olan ülkelerde başarıyla yerine getirildiği için, örneğin Şili'de Salvador Allende'nin gerçekleştirdiği tüm ilkeler, düşünceler, hizmetler ve gelişmeler bugün yok edilmiştir. Güney Amerika'daki, Afrika'daki ve Asya'daki haklı başkaldırmalar ve ilericilik devinimleri sindirilmiştir. Elbette, böyle sonuçlara ulaşılmasında gelişmiş ülkelerden gelişmekte olanlara akıtılan haberler, filmler, diziler ve radyo-TV izlenceleri tek başlarına rol oynamamaktadır. Fakat bu gibi ülkelerde yukardaki işlevler diğer olumsuz siyasal ve ekonomik etkenlerle birleşince ve en ilginci de, bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için gelişmekte olan ülkelerdeki yerli işbirlikçiler de katkılarını esirgemeyince, emperyalizmin haberciliği ve kültürü, gelişmiş kapitalist ülkelerin amaçlarının gerçekleşmesinde çok önemli ve etkili roller oynar duruma gelmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde hiç mi emperyalizmin haberciliğine ve kültürüne karşı çıkılmıyor? Sosyalist basından ve uluslararası basın ve kültür kuruluşlarının raporlarından öğrendiğimize göre, Nijerya'da, Peru'da, Senegal'de ve Tayland'da ülkelerin kendi ulusal amaçlarına uygun haberleşme yöntemlerinin kurulması için çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca, tüm Üçüncü Dünya ülkeleri kendi aralarında birleşerek bir haber ajansı kurma yolunu araştırmaktadırlar. Fakat bu konuda, sosyalist olmayan ülkelerde, tek tek ve hepsinin bir araya gelmesiyle olumlu bir sonuç almak o denli kolay olmasa gerektir. Çünkü bu gibi ülkelere gelişmiş kapitalist ülkelerin yöntemleri siyasal ve ekonomik yollarla öyle güçlü bir biçimde yerleştirilmiştir ki, bunları söküp atmak hemen mümkün olamıyor. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin bazı aydınları bile, ama özellikle halkları, emperyalizmin habercilik ve kültür alanındaki faaliyetinin ve bu faaliyetin etkilerinin, henüz farkında değil. Üstelik, bu gibi geri kalmış ülkelerdeki basının büyük bir çoğunluğu ve radyo-TV kurumlarmın da hemen hemen hepsi gelişmiş kapitalist ülkelerin etkilerinden kurtulmak için en küçük bir çaba göstermeye yanaşmamaktadırlar. Bunda bilgisizliğin rolü olduğu değin, gelişmiş kapitalist ülkelere bağımlılık isteğinin yaygınlığı da vardır.

Konuya Salt Habercilik Açısından Baktığımız Zaman...

Gelişmiş kapitalist ülkelerden gelişmekte olan ülkelere akan haberlerin durumunu ele almaya şimdi sıra geldi. 1977 yılında Filipinler Dışişleri Bakanı Carlos Romulo'nun bir konuşmasında belirttiğine göre, dünyaya dağıtılan haberlerin üçte ikisi Amerika Birleşik Devletlerindeki kaynaklardan, geriye kalanlar ise Batı Avrupalı kaynaklardan gelmektedir. Diğer gelişmekte olan ülkelerde de,, habercilik konusunda tüm dünyada büyük ve etkili bir tekelcilik sağlamış olan Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa kökenli

haber ajanslarına yöneltilen eleştiriler giderek yoğunlaşıyor.

Tüm dünyada habercilik alanında korkunç birer tekel kuran Amerikan ve Batı Avrupalı haber ajanslarının adları nelerdir: Amerika Birleşik Devletleri kökenli Associated Press (AP) ve United Press International (UPI), İngiltere kökenli Reuters, Fransa kökenli Agence France Presse (AFP) ve Batı Almanya kökenli Deutsche Presse Agentur (DPA). Türkiye basını ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) bu gelişmiş kapitalist ülkelerin haber ajanslarından her gün haber almaktadır. TRT bu haber ajanslarının tümüne abonedir. Türkiye'de salt TRT'nin bu konudaki durumunu ele alacak olursak, radyolarımızın ve televizyonumuzun yurt dışındaki olaylarla ilgili tüm haberleri ancak söz konusu haber tekellerinin süzgecinden geçtikten sonra halkımıza ilettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Haber tekellerinin TRT üzerindeki etkilerini ve bu konudaki örneklerimizi belirtmeden önce uluslararası düzeyde yine bazı istatistikleri gözler önüne sermenin yararı var. Çok yakında, TRT'nin de abone olduğu bu haber tekelleri teleksler, bilgisayarlar ve uydular ile dünyanın her yanındaki gazetelere, radyolara ve televizyonlara günde 4 buçuk milyona varan sözcükle haber iletecek duruma geleceklerdir. Oysa bugün gelişmekte olan ülkelerdeki en büyük ve en etkin haber ajanslarından yedisinin toplam olarak ürettiği günlük haberler salt 50 bin sözcüğü kapsamaktadır.

Yine bugün Amerikan kökenli AP ajansına 107 ülkeden 10 bin, UPI ajansına ise 114 ülkeden 6,500 radyo, TV ve gazete abonedir. AP her gün salt Asya'ya 90 bin sözcük kapsayan haber gönderir. Karşılığında ise AP Asya'daki gelişmekte olan ülkelerden salt 19 bin sözcük kapsayan haber alır. Görüldüğü gibi, bu haber tekelinin verdiği habere karşı aldığı haberin miktarı çok azdır. Bu dengesizliği UPI tekelinde de görüyoruz. UPI günde Asya'ya ortalama 100 bin sözcük göndermektedir. Karşılığında aldığı sözcük ise 40 ya da 50 bin dolayındadır. Daha da önemlisi, UPI ayrıca günde 100 bin sözcük içeren ekonomik konulardaki haberlerini Asya'ya göndermekte ve karşılığında da yine ekonomik haberleri kapsayan 25 bin sözcük almaktadır. İngiltere kökenli Reuters ise günde 30 bin sözcükle haber dağıtmakta ve karşılığında ise kendisine 15 bin sözcük gelmektedir. Reuters'in ayrıca ekonomik haberleri içeren bültenleri iıer gün Londra'dan Asya'ya 60 bin sözcük iletir. Fransa kökenli AFP de her gün Asya'ya 30 bin sözcükle haber gönderir ve karşılığında da 8 bin sözcük alır. Salt Asya örneğinden verdiğimiz bu büyük dengesizliğin Afrika ve Güney Amerika'da da görüldüğü bir başka gerçektir.

Böylece, Amerikan ve Batı Avrupa kökenli haber tekellerinin

dünyadaki tüm gelişmekte olan ülkelerin bağımsızlığına çok değişik bir yolla, dünya olaylarını duyurmada gölge düşürdüğünü söylemek mümkündür. Çünkü bu gibi tekellerin dağıttığı haberler, yukarıda da belirtildiği gibi, gelişmiş kapitalist ülkelerin çıkarlarına göre ayarlanmış olup ancak onların süzgecinden geçtikten sonra geri kalmış ülkelere yansımaktadır. Bu süzgeçten ötürü, gelişmekte olan ülkeler dünya olaylarını salt çarpıtılmış olarak öğrenmekle kalmıyorlar, aynı zamanda da kendileri gibi geri bıraktırılmış olan diğer ülkelere değgin olaylan da bu tekellerin gözlüğü ile görmeye alıştırılıyorlar. Hatta sık sık kendileri ile ilgili olayları bile bu tekellerin haberlerinden öğrenmek zorunda kalıyorlar. Günümüzün Türkiye'si ve TRT'miz de bu tekellerin boyunduruğu altında bulunmaktadır.

Haber Tekellerinin TRT Üzerindeki Etkileri

Uluslararası haber tekellerinin Türkiye üzerindeki etkileri yukarda diğer ülkelerle ilgili olarak belirtilen çizgiye koşut bir biçimde gelişmiştir. Ne var ki, bugüne değin bu tekellerin basınımıza ve TRT'ye günde kaç sözcüğü kapsayan haber akıttıkları ve Türkiye'deki gazetelerin, haber ajanslarının ve TRT'nin bu haberlerin kaçta kaçını kullandıklarını bilmiyoruz. Çünkü ülkemizde bu konuda yapılmış bir araştırma ve oluşturulmuş herhangi bir istatistik yok. Üniversitelerimizde bulunan basın ve yayın okullarının öğretim üyelerine bu,konuda büyük görevler düşüyor. Uluslararası haber tekellerinin ürettiği haberlerin Türkiye'de nasıl kullanıldığını sayılarla ortaya koymak ve konunun içyüzünü gözler önüne sermek gerekir. Böylece ekonomik ve sosyal sorunlarla kıvranmakta olan ülkemizde bir de terörle yaratılan korkunç boşluğun ortaya çıkmasında, bazı olayları olumsuz bir anlayışla ve yanlış bir tutumla değerlendirmemizde ve iç ve dış savaşın kışkırtılmasında bu uluslararası tekellerin oynadığı rol Türkiye'de de adamakıllı anlaşılmalıdır.

Elimizde Türkiye ile ilgili istatistikler bulunmadığı için, biz burada yabancı uluslararası tekellerin salt TRT üzerindeki etkilerini ancak bazı örneklerle ortaya koymakla yetineceğiz. Bu örnekler bile ülkemizde yaşayanların TRT radyolanndan ve televizyonundan aldıkları yanlış, çarpıtılmış, saptırılmış ve gerçek dışı haberlerle nasıl koşullandırdığını göstermeye yetecektir.

Önce şu noktayı belirterek başlayalım. Bu uluslararası haber tekellerinin etkilerine karşı her hangi bir önlem almayı, bugüne değin, hiçbir TRT Genel Müdürü ya da hiçbir TRT yöneticisi düşünmedi. Salt Cengiz Taşer'in döneminde, TRT Haber Merkezinin dışardan gelen haberleri değerlendiren bazı görevlileri, kendi girişimleriyle ve hiçbir

TRT yetkilisine danışmadan, yabancı kaynaklı haberleri dikkatle elden geçirmeye ve dış olayların haberlerini uluslararası tekellerin süzgecinden mümkün olduğu değin kurtararak kamuoyuna sunmaya başlamışlardı. Fakat AP azınlık hükümetinin işbaşına gelmesinden sonra Doğan Kasaroğlu TRT Genel Müdürlüğüne atanır atanmaz, bu uyanık TRT habercilerinin hepsi bir yana sürüldü ve TRT'nin yurt dışından aldığı haberler yeniden uluslararası haber tekellerinin etkisine açık tutuldu.

Taşer'in Açıklaması

TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer, 4 Ekim 1979 tarihinde başlayan 8. TRT Danışma Kurulu'nu açış konuşmasında, «Dış haberlerde, yabancı ajanslara bir noktada bağımlı olmak zorunluluğunu gidermek amacıyla, önemli olaylar, yurt dışına merkezden gönderilen ekiplerce izlenmektedir. Haber niteliğindeki tüm dış olayların TRT'nin kendi muhabirlerince sürekli izlenmesi ve merkeze geçilmesi tek seçenek olarak kabul edilmektedir.» demişti.

Gerçekten de yurt dışındaki önemli olayları yerinde izlemek için, TRT'nin söz konusu yabancı ülkelere bildirmen (muhabir) göndermesi, uluslararası tekellerin habercilik bakımından TRT üzerindeki etkilerini bir dereceye değin azaltabilir. Fakat Taşer'in yukardaki açıklamasında büyük bir eksiklik vardır. TRT acaba yurt dışındaki hangi önemli olayı izlemek amacıyla yabancı ülkelere kendi bildirmenlerini yollamaktadır? Taşer açıklamasında bu konuda hiç bilgi vermiyor. Özellikle son yıllarda TRT, Türkiye ile doğrudan doğruya ilgili olmayan, ama tüm dünyayı ya da örneğin Üçüncü Dünya ülkelerini ve içinde Türkiye'nin de bulunduğu Ortadoğu bölgesini kapsayan hiçbir olayı izlemeye kendi bildirmenlerini göndermemiş ve bu gibi haberlerin tümünü uluslararası haber tekellerinden elde etmiştir.

Oysa özellikle Ortadoğu bölgesinde son zamanlarda Amerika Birleşik Devletleri'nin parmağını sokmasıyla ilginç gelişmeler birbirini izlemektedir. Örneğin söz konusu bölgede, özellikle Afganistan olaylarından sonra, savaş tehlikesinden sık sık dem vuruldu. Gerginliklerin, bunalımların, sıcak savaş tehlikesinin her geçen gün arttığı belirtildi. Uluslararası haber tekelleri Türkiye de dahil olmak üzere tüm ülkelere bu çizgide haberler verdiler. Basınımızın büyük bir bölümü ve TRT bu haberleri kullanmakta bir sakınca görmedi. Ama özellikle TRT bölgeye bir bildirmen göndererek konuyu incelemeye ve gerçek haberleri toplamaya yanaşmadı. Oysa aynı anda, Ali Sirmen gibi kendi dış politika yazarlarımızdan ve Batının haber tekellerine girmemiş olan dürüst kaynaklarından öğrendiğimize göre, «Bırakın sıcak savaşı bir yana, Olimpiyatların boykotu ya da Sovyetler Birliğine

uygulanması öngörülen ambargo konularında bile, Batı ülkeleri bir görüş birliğine varamamışlardır. Ama Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu'yu kendi çıkarları doğrultusunda karıştırırken, uluslararası haber tekellerinin çarpıtılmış ve saptırılmış haber yayma yöntemiyle de gerçekleri özellikle Ortadoğu halklarından saklamaya çalışıyor.»

Bu konuda örnek mi istiyorsunuz? İşte İran olayları. Şah'ın İran'dan ayrılması ve yeni bir yönetimin bu ülkede işbaşına gelmesi ile sonuçlanan gelişmeleri bile TRT uluslararası haber tekellerinden gelen bilgilerle izledi. Oysa İran hemen yanı başımızda, ortak sınırları paylaştığımız bir ülke. Üstelik TRT bu olaylar sırasında oraya gerçekten bir bildirmen de gönderdi. Ama ya bu bildirmen oradan Ankara'daki TRT Haber Merkezine haber gönderemediği ya da gönderdiği haberler her nedense TRT Haber Merkezi tarafından kullanılmadığı için, kamuoyumuz İran olaylarını hep tekellerden aldığı haberlerle öğrendi. Bu arada da Sovyetler Birliği nin İran'a politik ve askersel yardım önerisi yaptığına değgin haberler çıktı. İran böyle bir önerinin yapılmadığını açıklamak zorunda kaldı ve Moskova'ya da böyle asılsız haberler çıkartarak kendilerini zor durumda bıraktıklarını söyledi. Moskova'nın İran'a bu konuda verdiği yanıt da dünya kamuoyuna pek yansımamıştır. Moskova İran'a bu gibi yardım söylentilerinin Sovyetler Birliği'nden değil, Batıdan kaynaklandığını bildirmiştir.

Şimdi gerçekten, Taşer'in söylediği gibi, TRT'nin yabancı ajanslara bir noktada bağımlı olmak zorunluluğunu gidermek amacıyla yurt dışına bildirmenler gönderme alışkanlığına sahip olduğunu ve bu bildirmenlerinden de yararlanmaya gerçekten önem verdiğini bir düşünün. Bunun sonucunda hem bizim kamuoyumuz komşu İran'daki olayları TRT'nin kaynakları ile izliyor olacaktı, hem de Moskova'nın İran'a yardımı düşünmediğini ve bunun da Batı'dan kaynaklandığını dünya kamuoyuna bildirecekti. Böyle bir durumda habercilik bakımından TRT'nin en az Üçüncü Dünya ülkeleri arasında kazanacağı saygınlığı ve güvenirliği gözönüne getirebiliyor musunuz?

Ama ne yazık ki, TRT bu gibi alışkanlıklara sahip değildir. Gerçi «Yurt dışına bildirmen gönderiyoruz.» dediği zaman, Taşer gerçek dışı bir açıklama yapıyor sayılamaz. TRT gerçekten de dünya futbol şampiyonalarına, Olimpiyatlara, Avrupa liglerine, Örövizyon Müzik Yarışmalarına ve önemli devlet adamlarımızın yurt dışına yaptıkları protokol gezilerine bildirmen göndermiştir bugüne değin. Ama ister Türkiye'yi doğrudan doğruya ilgilendirsin, ister dolaylı olarak, TRT'nin bugüne değin olayları yerinde izlemek üzere, örneğin Birleşmiş Milletler Örgütü ile ilgili merkezlere, Lahey'e, Ortadoğu görüşmelerine OECD ve AET gibi uluslararası kuruluşlara bildirmenler

gönderdiği çok, ama çok ender görülmüştür. Oysa Türkiye'yi doğrudan doğruya ilgilendirmese bile, söz konusu uluslararası merkezlerde her gün tüm dünyayı genel anlamda etkileyen pek çok olay oluyor ve TRT her zaman da bu olayları ancak haber tekellerinin süzgeçlerinden geçtikten sonra halkımıza yansıtıyor.

Bu durumun ilerde uzaydaki uydular yolu ile daha da artması büyük bir olasılıktır. Çünkü son zamanlarda geliştirilen uydularla örneğin Amerika Birleşik Devletlerinden yapılan bir TV yayınının Türkiye'deki evlerimizde bulunan TV alıcılarından izlenmesi mümkün olabilecek. Üçüncü Dünya ülkeleri uydularla yapılabilecek bu gibi yayınları önleyebilmek için şimdiden çareler düşünmeye başladılar. Bu konuda 8. TRT Danışma Kurulu'nda yönelttiğim bir soruya TRT yönetimi şu yanıtı vermişti: «Uydularla doğrudan doğruya yayın 3 ya da 5 yıl içinde gerçekleştirilecektir. Türkiye de bu uydunun yayın alanı içindedir. Ancak Türkiye'ye yönelik yayın kolunun (5 kanallı) kullanım hakkı Türkiye'ye ait olacaktır. Türkiye'ye ait bir kanaldan başka bir ülkenin Türkiye'ye yayını söz konusu olmayacaktır.»

TRT'nin, uydularla doğrudan doğruya yapılacak TV yayını konusunda bu denli kendisinden emin ve bu denli iyimser olmasının başlıca nedeni Batı'ya olan bağımlılığından kaynaklanıyor olsa gerek. Teknolojik ve ekonomik nedenler geliştiği zaman, gelişmiş kapitalist ülkelerin uydular sayesinde salt Türkiye'ye değil, tüm gelişmekte olan ülkelerin halklarına TV yayınları ile erişmeyi ve onları bir de bu yolla etkilemeyi düşündükleri bugünden görmezliğe gelinemeyecek bir gerçektir. Kısacası, bugün Amerika Birleşik Devletlerinden Türkçe ya da bir başka dilde yapılan radyo yayınlarını nasıl evlerimizdeki radyo alıcıları ile izlememiz mümkün olabiliyorsa ve bugün sosyalist ülkelerle kapitalist ülkeler arasında nasıl bir «radyo savaşı» sürdürülüyorsa, yakın bir gelecekte de aynı ülkeler arasında bir uluslararası «TV savaşı» başlayacak ve evlerimizdeki TV alıcılarına uydularla çok uzak ülkelerden haberler, diğer izlenceler ve hatta reklamlar rahatlıkla akmaya başlayacaktır.

Yabancı tekellerin etkisine eskiden beri açık olan TRT'nin, yukarıdaki açıklamasından da anlaşılacağı gibi, ilerdeki yıllarda haber tekellerinden gelebilecek tehlikeleri hiç sezmediği görülüyor.

Afganistan olayları karşısında TRT'nin tutumu

Afganistan olayları sırasında da TRT uluslararası tekellerin etkisi altındaydı. TRT'nin gerek bu uluslararası tekellerin etkilerinden kurtulmak, gerek özellikle Afganistan olayları sırasında Sovyetler Birliği'nin resmi görüşünü yansıtmak için, Sovyetler Birliği kökenli

TASS adlı (Telegrafnove Agentsvo Sovetskovo Soyuza) haber ajansının haberlerini tek başına vermesi beklenemezdi. Kaldı ki, TASS ülkemizde basının ve TRT'nin çokça başvurduğu haber ajanslarından biri değildir. Ama yine de Afganistan olaylarının oluştuğu dönemde TASS'ın açıklamalarının da yansıtılması, konuyla ilgili bir yanın görüşlerini diğerleriyle birlikte kamuoyuna sunmak bakımından önem taşıyabilirdi.

Afganistan olayları sırasında TRT'nin kapitalist ülkelerdeki uluslararası tekellerin etkisinden sıyrılarak ve TASS'ın da etkisi altına girmeden konuyu tüm gerçekçiliği ile ve Batının yaratmak istediği havaya kapılmadan duyurması gerekliydi. Oysa tekellerin tümü Üçüncü Dünya ülkelerine ve bu arada elbette Türkiye'ye de Asya'da ve sonra da Ortadoğu'da sıcak savaş olasılığının belirdiğini ve dolayısıyla da Amerika Birleşik Devletlerinin dış politika ilkelerinin çevresinde toplanılmasının gerektiğini vurgulayan haberler gönderdiler.

TRT, uluslararası haber tekellerinin Afganistan olayları sırasında dünya kamuoyuna yaymaya çalıştığı görüşün doğrultusunda günlerce yayın yaptı. Hatta bu uluslararası tekellerin güdümünde haber yayın politikasını oluşturan tüm gelişmekte olan ülkelerin radyo ve TV kurumlarında görüldüğü gibi, TRT de Afganistan olayları ile ilgili olarak salt Batı kaynaklı haberleri vermekle yetinmedi, aynı zamanda da aynı çizgide haber izlenceleri hazırlayarak Sovyetler Birliğinin Asya'yı kana bulamaya başlar başlamaz ilk kez Türkiye'ye saldıracağını da tek yanlı olarak belirtti. Bu izlencelerden birinde tek başına konuşan bir . gözlemcinin yanında en azından daha başka ve daha değişik görüşler ortaya sürebilecek dış politika uzmanları, yazarları, ve gazeteciler yok mudur Türkiye'de? Olmaz olur mu? Elbette var. Ama uluslararası haber tekellerinin etkisi altına isteyerek giren TRT'nin eline Türkiye'deki kamuoyunda bir kaygı, korku ve çekingenlik yaratmak ve anti-komünist olduğunu bir kez daha belirtmek, amacıyla sömürebilecek bundan daha olumlu (!) bir fırsat zor geçerdi. TRT de bu fırsatı bol bol kullandı.

Afganistan olayları sırasında TRT'nin haber bültenlerinde ve haber izlencelerindeki tutumunda görülen belli bir nokta diğer noktalara kıyasla çok büyük önem taşımaktadır. Bu belli nokta Türkiye'de bazı çevreler arasında tartışma konusu yapılan «Sovyetler Birliği, Afganistan'ı işgal mi etmiştir? Yoksa ikili anlaşmalara göre Afganistan'a onun isteği üzerine yardıma mı gitmiştir?» sorusunun yanıtı ile ilgili bulunmuyor. Önemli olan, uluslararası haber tekellerinin amacına uygun olarak Sovyetler Birliği'nin Asya'da yavaş yavaş ya da hızla tüm ülkelere saldırıya geçeceği, bu arada Türkiye'ye de geleceği izlenimini yaratarak bölgedeki halkların Amerika Birleşik

Devletleri çıkarlarına yakınlaştırmaya yönelik radyo ve TV yayınları yapmaktı. TRT bu gibi yayımları yapmaktan hiç çekinmedi.

Ya Amerika Birleşik Devletlerinin Ortadoğu'daki ve dünyanın diğer ülkelerindeki saldırganlık güden politikasının içyüzünü de aynı kamuoyuna açıklamaya hiç gerek yok mu? Sovyetler Birliği ister Afganistan'ı işgal etmiş olsun, ister bu ülkeye ikili anlaşmalara dayanarak girmiş olsun, acaba Sovyetler'in bu davranışı Amerika Birleşik Devletleri'nin aynı ülke ya da aynı bölge üzerindeki gizli amaçlarından, gizli çıkarlarından, hatta gizli davranışlarından hangilerini tepetaklak etmiştir? Bu gibi soruların yanıtlarına yer veren haberlere, yorumlara ve haber izlencelerine kapitalist ülkelerdeki uluslararası haber tekellerinin dünyanın dört bir yanına gönderdikleri basılı, sesli ve görüntülü değerlendirmelerde rastlayamazsınız. Bu nedenle de, Türkiye'nin radyo-TV tekelini elinde bulunduran ulusal radyo-TV kurumumuz TRT de kendi haberlerinde ve haber izlencelerinde yukardaki soruların yanıtlarını araştırmaya kalkmaz ve konuyu uluslararası tekellerin istediği doğrultuda inceleyerek tek yanlı bir kamuoyunu oluşturur.

Ya Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarları?

Uluslararası haber tekellerinin yönlendirmesiyle TRT Afganistan olayları sırasında ve diğer durumlarda salt bu gibi davranışlarıyla yetinse ya da salt sıcak savaş olasılığının Asya'da ve Ortadoğu'da belirdiğini kamuoyunu zorlayarak yerleştirmeye çalışsa, görevini iyi yapamıyor derdik. Oysa TRT'nin yaygınlaştırmaya çalıştığı düşünceleri ve görüşleri pekiştirmek için, tekellerin de yardımıyla gerçekleştirdiği başka haber yayınları da var.

9 Temmuz 1980 tarihinde saat 20.30'da yayınlanan TV haber bülteninde ilginç bir dış kaynaklı haber filmi vardı. Bu filmde Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetlerinin Florida eyaletinde yaptığı hava tatbikatından görüntüler yer alıyordu. Durup dururken TRT'nin haberlerinde gösterilen bu filmde büyük uçaklardan atlayan yüzlerce paraşütçüyü, aynı uçaklardan atılan araç ve gereçleri ve yerde telefonla konuşan Amerikan askerlerini izlerken, bu görüntülerin eşliğinde görünmeden konuşan TRT spikeri de Amerika'nın bugüne değin gerçekleştirdiği «en büyük ve en hızlı hava tatbikatı»nın filmini izlediğimizi bize anlatıyordu.

Acaba bu film niçin TRT'nin haber bülteninde yer almıştı? Kim bilir, Amerika Birleşik Devletleri bugüne değin kaç kez kendi toprakları içinde böyle «tatbikatlar» yapmıştır? Hatta yine belli «tatbikatlar» içinde paraşütçü birliklerini kocaman uçakları ile kendi

topraklarından binlerce kilometre uzaktaki ülkelere de, kim bilir, kaç kez indirmiştir? 1964 yılında, Şah'ın İran'daki en parlak döneminde, Amerika'da Kentucky eyaletindeki Fort Campbell üssünden kalkarak gelen Amerikan paraşütçülerinin İran'a rekor sayılacak değin kısa bir sürede inişlerini, çağrılı Türk gazetecileriyle birlikte izlemiş ve böylece bir Sovyet saldırısı gerçekleştiği taktirde, Amerika Birleşik Devletleri'nin nasıl İran'a ya da bir başka ülkenin yardımına (!) koşabileceğini gözlerimizle görmüştük. Ama gerek o eski günlerde, gerek daha sonraki yıllarda bu gibi «tatbikatlar»ın haber olarak verildiğine tanıklık etmemiştik. Şimdi TRT Florida'daki bu indirme «tatbikatı»nın filmini uluslararası haber tekellerinden alarak niçin yayınlama gereğini duymuştu acaba?

Üstelik, Florida «tatbikatın»ndan önceki günlerden birinde de TRT'nin yine uluslararası haber tekellerinden alarak yayınladığı bir başka haber filmi daha vardı. Bu filmde de Tayland'a Amerikan yardımı olarak ilk silah götüren bir Amerikan uçağının Bangkok Hava Alanı'na inişi gösteriliyordu. 11 Temmuz 1980 tarihinde de aynı TRT aynı uluslararası haber tekellerinden almış olduğu bir başka filmde de Mısır'a, yardım araç ve gereçlerini götüren Amerikan uçaklarının Kahire'ye inişlerini ve törenle karşılanışlarını sergiliyordu. Uluslararası tekellerin etkisi altındaki TRT'ye ne oluyordu böyle? Vietnam deneyinden boyunun ölçüsünü almadığı anlaşılan Amerika Birleşik Devletleri'nin askersel ve teknik gücünü kanıtlamak ve Amerikan paraşütçülerinin ve Amerikan yardımının dünyanın gerekli yerlerine en hızlı bir biçimde gönderilebileceğini göstermek için TRT niçin bu denli büyük bir çaba harcıyordu?

Gerçekte, yukarda sözü edilen haber filmlerinin Türkiye gibi pek çok ülkenin TV yayınlarında yer aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Uluslararası haber tekelleri aracılığı ile tekelci kapitalizmin, özellikle Afganistan olaylarından sonra, dünyanın en uzak köşesindeki, ama özellikle Asya ve Ortadoğu'daki ülkelere gerekirse yardım (!) gönderebileceği, gerekirse asker yollayabileceği dosta ve düşmana böylece anımsatılmakta ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin gücü dünyaya kanıtlanarak, gerekirse, patlaması olası bulunan bir savaşa ağırlık koyabileceği böylece belirtilmektedir. Aynı zamanda bu gücün bir uyarı olarak da kabul edilmesi böylece isteniyor.

Tito'nun Bacağı Sorunu

Uluslararası haber tekellerinin Türkiye üzerindeki bir başka etkisi de Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun hastalanması ve hastalığının ağırlaşması sonucunda görüldü. Doktorlar Tito'nun bacağını kesmeye karar verince, haber tekellerinin süzgecinden geçerek basınımıza,

TRT'ye ve elbette Türkiye gibi gelişmekte olan diğer ülkelere gönderilen haberlerde de soğuk ve sıcak savaşı kışkırtan bir hava vardı.

Bu haberlere göre Yugoslavya birliği dağılma tehlikesiyle karşıkarşıya bulunuyordu. Yugoslavya'daki bazı bölgeler bağımsızlıklarım istemeye başlamışlardı. Sovyetler Birliği'nin, Tito'nun ölümünden sonra, Yugoslavya'ya girmesi bekleniyordu. Böyle bir olay Batı Avrupa'daki dengeyi tehlikeye düşürecekti. Yugoslavya da Batı Avrupa'daki konumu bakımından dengenin bozulmasıyla ne yapabilirdi? Sovyetler'in böyle bir davranışı karşısında Batı demokrasilerine düşen görevler vardı.

Basınımızda ve TRT'de bu konuyla ilgili haberler görüntülü olarak da verildi. Tito'nun bacağının kesileceğinin ve bu ameliyatın yapıldığının açıklanmasından sonra, TRT Televizyonu'nda uluslararası haber tekellerinden gelen bazı filmlerde yer değiştiren ve çeşitli önlemler aldığı bildirilen Yugoslav askersel birliklerinin görüntülerini izledik. Filmlerde gerçekten de hareket halinde olan tanklar ve içi asker dolu kamyonlar görünüyordu. Ama bunlar bir yerden bir başka yere doğal olarak mı gidiyorlardı? Yoksa Tito'nun ölümünden sonra karışıklık çıkmasın diye alman önlemlerin gereği olarak mı yer değiştiriyorlardı? Bu gibi soruların yanıtlarını televizyonumuzda izlediğimiz filmlerden anlamamız olanaksızdır. Ama filmlerdeki görüntülerin eşliğinde konuşan spikerlerimiz, uluslararası haber tekellerinin filmlerle birlikte gönderdikleri metinlerin çevirilerini okuyarak Yugoslavya'daki durumun iyi olmadığını yineleyip durdular.

Sonra ne oldu? Tito öldü, ama onun kurduğu ve birleştirdiği Yugoslavya dağılmadı. Fakat özellikle TRT'nin bir kez daha tekelci kapitalist düzenin yarattığı haber tekellerinin oyununa gelmiş olduğu ortaya çıktı. TRT bu gibi oyunlara boyun eğmekten hoşnut görünüyor. Çünkü dünkü ve bugünkü TRT yönetimlerinin gerçek amaçlarının, uluslararası haber tekellerinin amaçlarına koşut bir çizgide gelişmiş olduğunu söylemek büyük bir yanılgı sayılmaz. Yoksa, TRT yönetimi hemen Yugoslavya'ya bir bildirmen gönderir ve işin içyüzünü diğer yabancı kaynaklardan almadan, kendi olanakları ile Türk kamuoyuna sunmaya çalışırdı. Üstelik Tito'nun cenazesine giden Türk heyetinin içinde TRT Haber Merkezi'nin yetkilileri de vardı. Fakat dönüşte bu önemli habercilerin söz konusu konuyu da içeren ve gerçekleri dile getiren her hangi bir haber izlencesi hazırlayıp sunduklarına tanıklık etmedik.

TRT Haber Merkezi ve dış politika konuları

Yukarıda da belirtildiği gibi, TRT Haber Merkezi'nin uluslararası haber tekellerinin etkilerinden kurtulmak için çalışmayı amaçlayacak bilinç düzeyinde olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Hatta TRT'nin yabancı haber kaynakları ile dünyada ve özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinde yaratılmak istenen soğuk ve sıcak savaş kışkırtıcılığına yatkın bir kafa yapısına sahip olduğu da bilinmelidir. Daha da ileri giderek, TRT Haber Merkezi'nin bugünkü TRT yönetimi döneminde, ama daha önceki dönemlerde de, Türkiye'nin dış politikası ve diğer uluslararası olaylarla ilgili olarak bir «kapalı kutu» olduğu ve her iki alanda da, kamuoyunu oluşturmayı bir kenara bırakınız, seyirciye ve dinleyiciye bilgi vermekten kesinlikle kaçındığı da belirtilmelidir.

Bu «kapalı kutu» ancak uluslararası haber tekellerinin amaçlarını yerine getirmek üzere açılmakta ve bu gibi durumların dışında ise dış dünya ile ilgili haberleri bağımsız ve çeşitli yabancı etkilerden arındırılmış olarak vermemek için "kapalılığını" sürekli bir biçimde korumaktadır. Gerçekte, uluslararası haber tekellerinin TRT'ye akıttıkları haberlerin sayısı ya da bu haberlerdeki sözcüklerin sayısı toplansa, ortaya büyük bir miktar çıkar. Ama özellikle TRT Televizyonu'nda yer alan yabancı haberlerin sayısı belirlense, bu miktarın da çok düşük olduğu görülecektir. Denilebilir ki, dünyada, radyosunda ve televizyonunda bu denli az sayıda dış konulu haber kullanan ülkelerin başında Türkiye vardır. TRT ya az sayıda dış konulu habere yer verir ya da bir bakarsımz, kısa bir süre için radyoda ve televizyonda dış konulu haberden geçilmiyor.

Bilindiği gibi, TRT, beş uluslararası haber tekeline ek olarak, Avrupa Radyo TV Birliği'nin bir birimi olan Eurovision'dan (Örovizyon) da her gün haber satın almaktadır. 17 Şubat tarihli Günaydın gazetesi, yukarda değindiğimiz dengesizliği şöyle belirtmişti: «Çok değil, daha bir hafta öncesine kadar televizyon haberlerinde, Eurovision'dan alınan haber filmleri bol bol gösterilirdi. Ne var ki, son birkaç gündür tek görüntü yok. Ne oldu. Yoksa Eurovision da mı kepenk kapattı»

TRT'nin bu denli az sayıda dış konulu haber kullanmasının çeşitli nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: TRT Haber Merkezi her dönemde dar bir dünya görüşüne sahip olduğu için, dünyada olup bitenleri halkımıza duyulmanın önemini kavrayamamıştır. İkincisi, özellikle siyasal partilerle ilgili o denli çok olaya ve demece yer verilmektedir ki, radyo ve TV haber bültenlerinde dış haberlere yer kalmıyor. İç haberlerin bu denli çok olmasının bir başka nedeni de TRT Haber Merkezi' nin TRT'nin kuruluşundan beri haberciliğin mesleksel yanına ağırlık vermemesi ve iç politikayla ilgili «haber değeri» olmayan bir sürü olayı yapay bir habercilik anlayışı ile önem-semesidir.

Oysa Cengiz Taşer'in 8. TRT Danışma Kurulu'nda yaptığı bir açıklamaya göre, «1979 yılında, istisna sözleşmesiyle çalışan yurt dışı TRT bildirmenliklerine yenileri eklenmiştir. Yeni bildirmenler de, ötekiler gibi, TRT'yi yurt dışında gereği gibi temsil edilebilecek seçkin haberciler arasından seçilmiştir. TRT Haber Merkezi'nin Federal Almanya' mn Bonn, Frankfurt, Köln, Hamburg kentleri ile Avusturya'nın başkenti Viyana, Avusturalya'nın Sydney kenti, İsveç'in Malmö kenti, Hollanda'nın başkenti Lahey, İngiltere'nin başkenti Londra, Kanada'nın başkenti Otto-va ve Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nin bulunduğu Birleşik Amerika'nın New York ve başkent Washington'da bildirmenleri bulunmaktadır.»

TRT'nin uluslararası haber tekelleri ile başa çıkabilmek için başvuracağı yollardan biri yurt dışındaki olayları kendi bildirmenleri ile izleyebilmesidir. Taşer'e göre, işte dünyanın sayılı kentlerindeki TRT bildirmenleri. Şimdi oturup düşünelim: TRT haberlerinde ve haber izlencelerinde bu «seçkin bildirmenler»in gönderdiği kaç dış haberi izlediniz son günlerde, aylarda ve yıllarda? İzlediğiniz bu gibi haberlerin hangileri uluslararası haber tekellerinin Türkiye'ye maksatlı olarak gönderdikleri haberlerin yerini alacak anlayışla hazırlanmıştı? Ve aklınıza daha pek çok soru gelebilir bu konuda. Ama hiçbirinin yanıtını araştırmaya gerek yok. Çünkü, bu seçkin bil-dirmenleri suçlamayalım, ama TRT bültenlerinde onların haberleri hiç mi hiç bulunmuyor diyebiliriz. Bir iki tanesinin gönderdiği haber ise ya «protokol» türünde bir resmî ziyareti anlatır ya da Demirel hükümetinin dışardan aldığı ve ertelettirdiği borçları...

Can Akbel olayı

Yukardaki söz konusu edilen TRT yurt dışı bildirmenlerinden birinin Batı Almanya'dan verdiği bir haber var ki, burada sözü edilmeden geçilemez. Televizyonumuzun ünlü spikerlerinden Can Akbel'in Batı Almanya'ya göç edişi, TRT Genel Müdürü Kasaroğlu'nun kendisini kokteylde öven konuşması ve Akbel'in «Doğan Ağabeyisine teşekkürü», sanki o gün yurt içinde ve dışında başka hiç önemli bir olay olmamış gibi, TRT Televizyonu'nun en önemli haber bülteninde saat 20.00'de yayınlanmış ve bu spikerimizin de Batı Almanya'dan TRT'ye haber göndereceği tüm kamuoyuna duyurulmuştu.

Yanılmıyorsak, bugüne değin Can Akbel Batı Almanya'dan TRT Televizyonu'na salt bir haber gönderdi. 21 Ocak 1980 tarihinde saat 20.00'deki TV haber bülteninde yer alan bu haberde Akbel görünerek bize, hem de bültendeki ilk haber olarak, Türkiye ile Batı Almanya arasındaki para yardımı konusunda oldukça bayatlamış ve tüm gazetelerde bir haftadan beri yer alan gelişmeleri özetledi. Üstelik

Akbel'in Batı Almanya'dan gönderdiği bu çok önemli (!) görüntülü haber, TRT Televizyonu'ndaki alışılagelmiş biçimden değişik bir yolla sunuldu. Her zaman TV haber bülteninin başlangıcında, tanıtma yazısından ve müziğinden sonra, iki haber spikeri görünür. Önce bayan spiker izleyicilere «iyi akşamlar» diler, arkasından da bay spiker aynı dilekte bulunduktan sonra ilk haberi okumaya başlar. Oysa 21 Ocak 1980 akşamı haberler başlar başlamaz, karşınızda Can Akbel'i görünce, kendisinin Batı Almanya'ya gideceğini ve oradan TRT'ye haber göndereceğini, daha önceki parlak yayınlarla öğrendiğimizden, herhalde çok önemli bir olayı duyuracağını sanmış ve acaba oradaki büyükelçimiz mi öldürüldü düşüncesiyle de çok heyecanlanmıştık. Ama Akbel, herhalde TRT Haber Merkezi'nin dürtüsü ile olsa gerek, ancak Demirel'i ve onun yandaşlarını hoşnut edebilecek olan eski yardım ilişkilerini sunup işin içinden çıktı. İşte Taşer'in belirttiği «seçkin bildirmenler» yurt dışından verdikleri haberlerle böyle değerlendiriliyor TRT'de. Böyle bir TRT'nin kalkıp da uluslararası haber tekellerine karşı mücadele etmesini bekleyebilir miyiz?

TRT yurt dışına bildirmen gönderiyor ya da yurt dışına yerleşenlerden bildirmen olarak yararlanıyor. Ama sonuç hem habercilik bakımından, hem de uluslararası haber tekellerinin TRT üzerindeki etkilerini azaltmak bakımından kocaman bir sıfır. TRT yurt dışındaki olayları radyo ve TV izleyicilerine duyurmayı önemsemediği için de radyo-TV bültenlerindeki dış olaylarla ilgili haberlerin sayısı son derece az. Ama yine de, TRT önemli dış olayları hem kendi, hem de uluslararası tekellerin amaçlarına uygun olarak saptırarak ve çarpıtarak vermekten kaçınmıyor.

Yine Afganistan olayları sırasındaki TRT haberlerinden örnekler verelim.

TRT'nin çarpıttığı haberlerden bazıları Afganistan olayları ile ilgilidir. Sovyetler Birliği'nin askersel varlığı Afganistan'da görüldükten sonra, TRT, yaklaşık olarak on gün Müslüman çetecilerin Afganistan'ın dağlarında Sovyet askerlerine karşı çarpıştığını ve yüzlerce düşman askerini öldürdüğünü söyleyip durdu. Ama aynı günlerde de kendi kendini yalanlamaktan alamadı. Afganistan'dan dönen bir gazeteciyle TV bülteninde yapılan söyleşide Sovyet birliklerinin üstünlüğünden söz ediliyordu. Aym söyleşide Müslüman çetecilerin direniş hazırlığı içinde olduğu da belirtiliyordu. Meğer bu çetecilerin ellerindeki silâhlar yetersizmiş, bu nedenle de direniş hareketinin başlaması daha bir yılı alırmış.

TRT'nin bu konuda yaptığı hangi haber yayınma inanacaktık? On gün süreyle açıklandığı gibi, Müslüman çetecilerin dağlarda yüzlerce

Sovyet askerini öldürdüğüne mi? Yoksa aynı TRT'nin TV haber bültenindeKi söyleşide yer alan gazetecinin sözlerine mi? Bir radyo-TV kurumunun verdiği haberlerde «doğruluk» ilkesi son derece önemlidir. TRT Afganistan olayları sırasında bu ilkeyi, herhalde gönlü Müslüman Afgan çetecilerle beraber olduğu için, bozmuş ve izleyicilerin kararsızlık içinde kalmalarına yol açmıştı. Nitekim, 14 Ocak 1980 tarihli «TV'de 7 Gün» adlı dergide Güneş Tecelli şöyle yazdı: «Gönlümüz Müslüman Afgan çetesiyle olabilir, ama haberi çarpıtmak ne demek? Şimdi kamuoyu TRT'nin haberlerine nasıl inansın...»

Müslüman çetecilerin Afgan dağlarında Sovyet birliklerine ağır yitikler verdirdiklerine değgin haberlerin TRT'den yayınlandığı günlerde son derece çelişkili bir durum daha ortaya çıkmıştı. Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı bir haber tüm dünyaya Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın bir açıklamasını dağıtarak Afganistan'daki Sovyet birliklerinin çarpışmalardaki üstünlüğünü belirtiyordu. Acaba TRT'yi izleyenler aynı günlerde radyolarımızdan ve televizyonumuzdan yayınlanan bu haberlerden hangisini «doğru» olarak kabul etmeliydi? İzleyicilerine bu denli birbirini tutmayan haberleri vererek kamuoyunda karışıklık yaratan bir başka radyo TV kurumuna dünyanın bir başka yerinde rastlamak mümkün olmasa gerektir.

Bu karışık Afganistan haberlerinin yayınından yaklaşık bir ay sonra, TRT, 16 Şubat 1980 tarihindeki saat 20.00 TV bülteninde, Afganistan Direniş Kuvvetleri Lideri'nin ilkbaharda saldırıya geçeceklerini bildirdiğini açıkladı. Bu haberin verildiği gün, yerli ve yabancı ajanslar aynı konuda bir tek sözcük bile yayınlamamışlardı. Yoksa TRT Afganistan Direniş Kuvvetleri Liderinin sözlerini özel bildirmeni ile mi saptamıştı? Ama TRT'nin Afganistan'da bildirmenleri de bulunmuyordu. O halde söz konusu açıklama nasıl elde edilmişti?

Bu sorunun yanıtını da 17 Şubat 1980 tarihli Günaydın gazetesindeki «TV'nin Unuttukları» köşesinden öğrendik: «Meğer İslam Ülkeleri Dışişleri Konferansı'nı izlemek üzere Pakistan'a giden TRT muhabirinin çektiği filmler varmış. Bu filmler haftalardır TRT' nin tozlu raflarında duruyormuş. Aklı evvel, işi sonra görevliler, bu haber filmlerini değerlendirmek istemişler. Böylece bir haber program yapıp, aniden yayma sokmuşlar. Bu haber programın aniden yayına sokuluşuna da bir gerekçe bulmak için aynı geceki televizyon haberlerinde Afganistan haberi vermek gereğini duymuşlar. Böylece kendilerine göre 20 gün önceki, gazetelere göre de bir ay önceki bayat haberi ekrana getirmişler.»

İş burada bitse yine de iyi olurdu. Fakat bir de Günaydın gazetesindeki açıklamada yer alan Afganistan'la ilgili haber izlencesinin durumu

vardı. İslam Konferansı'na gitmişken, Afganistan olaylarına değgin film çeken TRT bildirmeni belki bir taşla iki kuş vurmaya kalkmıştı, ama ikinci kuşu, yani Afganistan izlencesini de rezil etmişti. Bu filmde TRT bildirmeni «sınır kapısı» olduğunu belirttiği bir geçitte duruyor ve orada Sovyet askerlerinden geçilmediğini söylüyordu. Oysa filmde izlediğimiz «sınır kapısı»nda tek Sovyet askerini göremediğimiz gibi, oraya «sınır kapısı» dememize bile olanak yoktu. Çünkü giysilerinden Afganlı olduğunu sandığımız kişiler, filmde, bu «kapı»dan her hangi bir sorgu sual olmaksızın, ellerini kollarını sallayarak, rahatlıkla geçip gidiyorlardı.

Saygınlık kazanmak, daha da önemlisi, izleyicilerinin güvenini sağlamak isteyen bir TRT'nin herhalde bu gibi haberler ve haber izlenceleri ile bir yere gitmesi mümkün değildir. Ne var ki, yabancı haber tekellerinin etkisi altındaki TRT'nin kendi oluşturduğu dış haberlerle, içine düştüğü başka gülünç, yetersiz ve acı durumlar da var.

TRT, Türkiye ile doğrudan doğruya ilişkili haberleri bile yabancı ajanslardan almak zorunda kalmaktadır.

1973 yılında Boğaz Köprüsü'nün görkemli, görkemli olduğu değin de karışıklıklarla dolu açılış töreni TRT Televizyonu tarafından naklen Örövizyon kanalı ile Avrupa televizyonlarına verilmişti. Fakat aynı akşam TRT Televizyonumun 20.30 haber bülteninde bu açılış törenini TRT'nin elindeki filmden değil, TRT'nin Örövizyonun merkezine gönderdiği görüntülerden izledik. Daha açıkçası, TRT Boğaz Köprüsü'nün açılış törenini naklen Örövizyon'un Avrupa'daki merkezine anında göndermişti. Fakat bu görüntülerin kopyalarını çıkarmayı unutmuş ya da çıkardığı kopyaları kullanamayacak bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle de, aynı günün akşamı, TV haberlerinde açılışı görüntüyle vermek mümkün olamayacaktı. Hemen Örövizyon Merkezine başvuruldu ve dört beş saat önce oraya anında geçilmiş olan görüntülerin kopyası istendi. Böylece de TRT'nin daha önce Avrupa'ya verdiği açılış görüntüleri, bu kez para karşılığında Örövizyon'dan alınarak aynı günün akşamı televizyonumuzun haber bültenine, hem de görüntülerdeki bulanıklıklarla yetiştirilmiş oldu.

Bu olayın basında yer alması üzerine, TRT Haber Merkezi yetkilileri de bazı açıklamalar yapma gereğini duydular. Fakat her hangi bir ciddiyet taşımayan bu açıklamalara burada yer vermeye gerek yok. Önemli olan, TRT'nin hem de kendi oluşturduğu görüntüleri, az bir ücretle bile olsa, bir yabancı haber kaynağından satın almak zorunda kalışıdır. Gerçekte, bu çok önemli bir örnek sayılmaz ve TRT'nin, bu örnekte gördüğümüz gibi, yabancı bir kaynaktan kendi oluşturduğu

görüntüleri satın almak zorunda kalışının ana nedeni de o günlerdeki haber yöntemindeki beceriksizliğe, karışıklığa ve vurdumduymazlığa dayandırılabilir. Ama daha sonraki yıllarda bu beceriksizlik, karışıklık ve vurdumduymazlık çok artmış ve bunun sonucunda da yayın alanı giderek genişleyen radyolarımızın ve televizyonumuzun haberlerinde yabancı tekellere bağımlılık giderek genişlemiştir. Arkasından, TRT ülkemizle doğrudan doğruya ilişkili olayların haberlerini de dış kaynaklardan almakta sakınca görmeyen bir düzeye gelmiştir.

Bir yıl sonra, 1974'teki Kıbrıs olayları sırasında, TRT'nin yine Türkiye'yi doğrudan doğruya ilgilendiren dış haberleri yabancı kaynaklardan aldığını gördük. O günlerde, özellikle Kıbrıs'daki birliklerimizin ikinci harekatından sonra Batı basını da Türkiye'nin aleyhine dönmüştü. Her zaman haberlerinde doğruluk ilkesini büyük bir duyarlılıkla uyguladığı ileriye sürülen İngiliz radyo-TV Kurumu BBC bile garip haberler vermeye başlamıştı. Böyle bir dönemde TRT'nin de çok dikkatli ve çok duyarlı bir habercilik görevini yerine getirmesi gerekirdi. Oysa, yabancı tekellere karşı hiç de bir önlem düşünmemiş olan TRT, Kıbrıs olayları sırasında hazırlıksız yakalandı. Çünkü Birleşmiş Milletler'deki Daimi Temsilcimizin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a verdiği mektubun içeriğini, Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Denktaş'ın Lefkoşe'de bu konularda yaptığı bir açıklamayı ve ateşkes hatta ve tampon bölgeleri belirleme çalışmalarını, TRT, ancak yabancı haber ajanslarına dayanarak izleyicilerine iletti. Aynı TRT, Kıbrıs çıkarması başladıktan üç gün sonra oradan gelen bir filmi yayınlayabilmişti. Bu film de yabancı kaynaklıydı ve Mersin limanından Kıbrıs'a doğru açılan savaş gemilerimizin görüntülerini içeriyordu.

1976 yılında ise TRT Televizyonıinun haber bültenlerinde Van depremi ile ilgili yine yabancı kaynaklı filmleri izledik. Uluslararası haber tekellerinin kameramanları Van'a gitmişler, film çekmişler ve çektikleri filmi de hemen Avrupa'daki merkezlerine iletmişlerdi. TRT'ye ise, kendi ülkesinde oluşan böyle bir acı olayın görüntülerini Avrupa'daki haber tekellerinden para karşılığında satın alarak göstermek görevi düşmüştü.

1980 yılının başlarında da TRT Ankara'da Amerika Birleşik Devletleri ile imzalanan Savunma İşbirliği Anlaşmasının (SİA) içeriği hakkında bir haber verdi. 11 Ocak 1980 tarihinde TRT'de yer alan bu haberin kaynağı, ne yazık ki, Ankara değil, Washington'du. Oysa, Ali Sirmen'in o günlerde belirttiği gibi, Türkiye Amerika Birleşik Devletleri ile yaşamsal bir anlaşma imzalıyor ve TRT böyle bir anlaşmayla ilgili noktaları Ankara yerine Washington'dan alarak kamuoyumuza iletiyordu. «Hiç üzülmeden, hiç yüksünmeden ve hiç sıkılmadan...»

Ne var ki, TRT eğer uluslararası haber tekellerinin etkilerinden kurtulmaya yatkın bir uygulama eğilimi içinde olsa, bazı yabancı Batı ajanslarının haberlerinden yararlanmakta da bir sakınca görmeyebilirdi. Nitekim, yukarda sözü edilen ve Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imza edilen anlaşmadaki bazı konular (örneğin Türkiye' deki ABD üslerinden ABD uçaklarının yararlanabileceği) anlaşmanın Ankara'daki imza töreninden yaklaşık 18 saat önce CBS (Kanada Radyo-TV Kurumu) tarafından yurt dışı radyo yayınlarının haber bültenindeki bir yorumda açıklanmıştı. Yorumu bu satırların yazarı CBS'den dinleme fırsatını yakalamıştı.

Bu konuda, elinde olmayan nedenlerle de olsa, TRT yeterince haber bulamayınca CBS'nin böyle bir yorum yaptığını da belirtebilirdi. Gerçi böyle bir tutum, Türkiye'deki söz konusu üslerle ilgili gerçek durumun açıklanmasını istemeyen bürokratik ve siyasal çevreleri kızdırabilirdi, ama TRT de görevini yaparak kamuoyunu aydınlatmış olurdu.

Çözüm ve sonuç

Bugün TRT'nin uluslararası haber tekellerinin tümden etkisi altında olduğu ve uluslarası olayları ve Türkiye'yi doğrudan doğruya ilgilendiren konuları, bu uluslararası tekellerin işlevlerine uygun bir anlayışla kamuoyuna sunduğu artık yadsınamayacak bir gerçektir. TRT'nin özellikle 15 Aralık 1979'dan itibaren yurt içindeki olayları da nasıl saptırdığını ve çarpıttığını gözlerimizin önüne getirirsek, Türkiye Radyo ve TV Kurumu' nun baştan aşağı bir «yalan makinası» ve tekelci kapitalizmin bir «beyin yıkama aracı» olduğu kesinlikle söylenebilir. Bu «beyin yıkama aracı» ile tekelci kapitalizm Türkiye'de faşizmin yerleşmesi için, büyük ve etkili adımlar atmaktadır.

Böylece her geçen gün, emperyalizm, Türkiye'de gerçek bağımsızlık anlayışının ayaklar altına alınmasında ve ülkemizin emperyalizmin haberciliği ile sömürülmesinde başarılı olmaktadır. Türkiye radyo-TV (elbette basın) haberciliği alanında da bir sömürge olmaktan kurtarılmalıdır. Elbette böyle bir sömürgecilikten kurtuluşa giden yol, siyasal ve ekonomik bağımsızlık için yapılan savaşımlarda da gördüğümüz gibi, son derece büyük ve korkunç engellerle doludur. Ama bu yolda yürümek ve bu yolda yürümeye çalışan Üçüncü Dünya Ülkeleri ile işbirliği yapmak, geri kalmış ülkelerin bağımsız habercilik anlayışına kavuşması için çalışan UNESCO gibi uluslararası kuruluşlarda etkin olmak ve yayın tekelini elinde bulunduran TRTmizin de doğru yolu izlemesini sağlamak zorundayız.

Ancak, bu gibi adımların atılmasını sağlayabildiğimiz taktirde de, emperyalizmin haberciliğini TRT'den söküp atabilmek için gerekli

olan somut önerilerin üzerinde durabiliriz.

Not : Bu incelemedeki istatistikler Birleşmiş Milletler Örgütü, UNESCO, FAO, ILO ve IOJ (Uluslararası Basın Örgütü)'nun raporlarından ve yayınlarından alınmıştır.

TÜRKİYE YAZILARI — Aralık 1980 Sayı: 45

EL SALVADOR'DA NELER OLUYOR?

Bu sorunun yanıtını TRT'nin radyolarından ve televizyonundan yapılan haber yayınlarını izleyenlerin doğru dürüst vermesi mümkün mü? Polonya'nın iç işlerine bir başka devletin karıştığı görüşü güç kazandıktan sonra, TRT Amerika Birleşik Devletleri tarafından hazırlanan «Bırakın Polonya Polonya Olsun» adlı bir filmi hiç zaman yitirmeden yayınlamıştı. Hem de ünlü Amerikalı sinema oyuncusu Henry Fonda'nın bu yapımdaki konuşmasını tümden yasaklayarak. Fonda'nın konuşması acaba niçin TRT'nin işine gelmedi? Bu soruyu şimdilik bir kenara bırakıp, TRT'ye bir başka soru sormakta yarar var: Bugün El Salvodor'un iç işlerine kim burnunu sokuyor ve o bölgedeki tüm ülkeleri kim karıştırıyor dersiniz?

Bu sorunun gerçek yanıtını almak için Amerika Birleşik Devletleri'nin iki büyük ve önemli gazetesinden başka bir kaynağa başvurmaya gerek yok. New York Times ve Washington Post gazeteleri Başkan Reagan'm söz konusu bölgede güttüğü politikayı kınamakla ve El Salvador'a gönderilen Amerikalı danışmanların orasını da bir başka «Vietnam» a çevireceklerini belirtmekle yetinmiyorlar, aynı zamanda da El Salvador gibi ülkelere büyük yatırımlar yapmış olan Reagan yönetimini bu ülkenin hükümetini desteklemekle de suçluyorlar. Aylardan beri kadın ve çocuk demeden sivil halkı ve son olarak da yine Amerikan kaynaklarından öğrendiğimize göre, 4 HollandaII gazeteciyi acımasızca öldüren ve Brezilyalı bir televizyon ekibine ateş açan güçlerden sorumlu bir hükümet bu. Amerika Birleşik Devletleri böyle bir hükümeti desteklediği ve bu ülkenin işlerine burnunu soktuğu savı ile birileri kalkıp «Bırakın El Salvador El Salvador Olsun» adlı bir filmi hazırlayıp getirseler, TRT bunu da yayınlar mı? Son yılların en başarılı TV yapımlarından biri olan «İttihat ve Terakki» de, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, dost bildiğimiz Almanya'nın nasıl iç işlerimizi yönlendirerek bir oldu bittiye getirip ülkemizi savaşa soktuğunu ve zamanın hükümetinden bir bakanın da «Ben Sulh Cemiyetinin üyesiyim ve böyle savaşlara karşıyım» diyerek nasıl istifa ettiğini gördük. Çünkü «Evrensel barış insanlığın tarihi kadar eski bir özlemdir» ve başka ülkelerin bizimki gibi ülkelerin iç ve dış barışını bu şekilde bozmaya haklan yoktur.

Ama biz kalkıp da TRT'nin bu gibi konuları belirten yayınlar yapmasını beklemiyoruz. Hatta herhangi bir kimsenin «Bırakın

Polonya Polonya Olsun» adlı yapıma karşılık olarak «Bırakın El Salvador El Salvador Olsun» adlı bir başka filmi TRT'ye vermesini ve TRT'nin bu filmi yayınlamasını da düşünmüyoruz. TRT yan tutmadan, gerçekleri gizlemeden ve hatta salt Batılı kaynakların verdiği haberlere dayanarak kamuoyumuza El Salvador'da neler döndüğünü, kimin ortalığı karıştırdığını ve kimin kim olduğunu anlatsın yeter. Çok şey istemiyoruz, değil mi?

CUMHURİYET — 25 Mart 1982

TRT'DE AHLAK DENGESİ

Önce, 1 Aralık 1982 tarihinde Hürriyet'te Hasan Pulur yazdı. «Eğer bu dizi (Flamingo Yolu) ahlaksızlığın eleştirisi olsaydı, mazur gösterilecek, savunulacak bir yanı olabilirdi. Ama ne münasebet, Flamingo Yolu'nda ahlaksızlık eleştirilmiyor, düpedüz özendiriliyor.»

Sonra, 11 Aralık 1982 tarihinde Milliyet'te Mümtaz Soysal dedi ki: «Çok konuda eleştirdiğimiz TRT'yi bir konuda kutlamak gerek. Son haftalarda koparılan «Flamingo Yolu» fırtınasına sabırla ve serinkanlılıkla karşı koymayı bildi. Dizi, son bölümünün son görüntüsüne kadar sürecek... Namussuzluk sizi rahatsız edecek ölçüye varmışsa, daha başında koltuktan kalkar, düğmeyi kapatırsınız.»

Daha sonra, 15 Aralık 1982 tarihinde de yine Milliyet'te Mehmet Barlas devreye girdi: «Bizde olduğu gibi bir çok ülkede, hatta gelişmiş ülkelerde bile üzerinde tartışma açılan Dallas ve Flamingo Yolu dizilerindeki «namus» kavramı üzerindeki münakaşayı, TRT'nin yapacağı yerli diziler üzerinde yapmak olanağını bulabilsek!... Bu olmayacak duaya «amin» derken, ister dizilerden yana, ister karşı olalım, cevaplanması gereken soru herhalde şu oluyor: Kişi kötü, namussuz, orospu, deyyus, üç kâğıtçı olunca, gayet güzel yaşıyor da, iyi, dürüst, kısaca normal olunca mı başı beladan kurtulamıyor.»

En sonunda da, 24 Aralık 1982 tarihinde, TRT Genel Müdürü Macit Akman, gazetelerde yer alan demecinde konuyu şöyle bağladı: «Dallas'ın gösterilmemesi için bir sebep görmüyorum. 'Ahlaksızlık aşılıyor' eleştirisine de katılmıyorum... Toplumumuzun Dallas'tan alacağı ve aldığı çok güzel dersler vardır...»

Bu tartışmaların sonunda, söz konusu olan «Flamingo Yolu» son bölümünün son görüntüsüne değin sürdü ve hemen onun arkasından da «Dallas» başladı. Ne var ki, Sayın Mümtaz Soysal'ın yazdığının aksine, «Flamingo Yolu»na karşı basında sürdürülen fırtınaya, TRT sabırla ve serinkanlılıkla karşı koymadı. Gerçi bu dizi TRT'nin elindeki son bölümüne değin yayınlandı ama, aynı tarihlerde de, gösterileceği daha önceden açıklanmış olan «Henüz Onyedi Yaşında» adlı bir yerli yapım görülmemiş bir ivedilikle kaldırıldı. Gerekçe olarak da 3 Aralık 1982 tarihli gazetelerde TV Daire Başkanı şöyle bir açıklama yaptı: «Üç hafta aşağı yukarı aynı konuda oyunlar üstüste geldi. İzleyenleri bıktırmamak için yayından kaldırdık. Birkaç hafta sonra yayına konacak.» Ama aradan aylar geçti ve başkanın sözü gerçekleşmedi.

Bilindiği gibi, Ahmet Mithat Efendi'nin «Henüz Onyedi Yaşında» adlı romanında TV film yönetmeni Naci Çelik ve senaryo yazarı Engin Noyan tarafmdan televizyona uyarlanan bu yapıt, yoksulluk yüzünden geneleve düşmüş, on yedi yaşındaki bir Rum kızının hikâyesini anlatır. «Henüz Onyedi Yaşında» adlı TV filmi «Ünlü Türk Hikâye ve Romanları» dizisinin üçüncüsüydü. Bu dizinin tüm bölümlerinde hangi hikâye ya da romanların yer alacağı önceden biliniyordu ve denetimden geçmişti. Ama TRT yetkilileri 2 Aralık'ta yayınlanacak olan «Henüz Onyedi Yaşında» yı, Hasan Pulur'un yukarda da anılan bir gün önceki yazısında «Flamingo Yolu»nun ahlaksızlığı özendirdiğini belirtmesi üzerine, yayınlamak cesaretini kendilerinde bulamadılar. Hem de TV yayıncılığına ters düşen, göstermelik bir açıklamayla... Aynı genel başlık altında gösterilen bir dizide üç hafta aşağı yukarı aynı konudaki oyunların üstüste gelmesinden daha doğal ne olabilir ki?

«Flamingo Yolu»nda ve «Dallas»ta da aylarca her hafta aynı konudaki oyunlar üstüste gelmiyor mu? Gerçek neden, iki yabancı dizideki kural dışı cinsel ilişkilerin oluşturduğu tepkinin en sonunda basındaki bir yazıyla TRT yönetimi üzerinde bardağı taşıran damla etkisi yaratması ve bu yöneticilerin de geneleve düşen bir kızın öyküsünü yayınlamayı göze alamamalarıdır.

Oysa burada çok daha önemli bir nokta var. TRT Televizyonu yıllardan beri toplumumuzdaki sorunları, çarpıklıkları, yanlışlıkları ve üç kâğıtçılığı yansıtan ve tartışan yerli yapımlardan özenle kaçınıyor. Son olarak «Onlar da Çocuk» adlı TV izlencesinde de gördüğümüz gibi, eğer arada sırada söz konusu sorunlara değinme gereğini duyarsa, bunu da olayı toplumsal boyutlarından soyutlayarak sergiliyor. Televizyonumuzun yerli yapımlarının durumu bu iken, toplumumuza ders vermek üzere kala kala «Dallas» ve «Flamingo Yolu» mu kaldı? Gerçi her iki diziyle toplum ahlâkının bozulduğunu ileriye sürmenin saçmalığı düşünülebilir ama, toplumumuzun «Dallas» ve «Flamingo Yolu»ndan alacağı ve aldığı çok güzel dersler olduğunu kabul edebilen ve «Henüz Onyedi Yaşında» gibi gerçek dersi verebilecek yerli yapımları ortadan yok eden bir TV kurumunun, ahlâk anlayışından değilse bile, bir toplumdaki ahlâk değerleri arasında denge kurabilme yeteneğinden her zaman kuşku duyulabilir.

İşte TRT Televizyonu'nun yayınlarında bu denge kurulamadığı için de «kişi kötü, namussuz, orospu, deyyus, üç kâğıtçı olunca, gayet güzel yaşıyor da, iyi, dürüst, kısaca normal olunca başı belâdan kurtulamıyor» görüşü, yabancı dizilerle toplumumuza yerleştiriliyor.

SOMUT — 25 Mart 1983

TRT ve CİNSELLİK

1976 yılında televizyonumuzu «Şiddet» öğesini ön plana çıkaran yabancı diziler sarmıştı. Şimdi de cinselliği ve sömürüsünü ya açıkça gözler önüne seren ya da üstü örtülü olarak sergileyen yabancı diziler... örneğin «Dallas»ta her ikisi de var. Kimi zamanlar kahramanlarımızı yatakta ya sevişirken, ya da ateşli bir sevişmenin hemen sonrasında izliyoruz. Ama «Dallas», cinsel yanlarını, cilvelerini ve tutkularını soyunmadan ve sevişme sahnelerine gerek kalmadan sergileyen birtakım güzel kadınları da rahatlıkla evlerimizin içine getiriyor. Elbette işin içinde yakışıklı erkekler de var. Bu insanlar arasındaki cinsel trafik arada sırada öyle yoğunlaşıyor ki, kimin kiminle olduğunu anlayabilmek için, neredeyse TRT'den «Dallas»ın her bölümünden önce bizlere bir «Cinsel İlişki özeti» sunmasını rica edeceğiz.

Ne var ki, geçenlerde başlayan «Flamingo Yolu»nun cinsellik konusunda her bakımdan «Dallas» ı geride bırakacağı anlaşılıyor. Bu dizide son derece «Açık Fikirli» bir tutumla karşı karşıyayız. Eğer isterseniz evli bir adamın karısını atlatıp sevgilisiyle nasıl şöyle bir kaçamak yaptığını, ama sonunda da nasıl yakayı ele verdiğini (gerçi karısı tarafından basıldığı sırada soyunuk olduğu için boynunda yaka yoktu) ve sonunda da karısının kendisine nasıl bir cinsel çağrı hazırladığını tüm ayrıntıları ile izleyebilir ve batakhanelerin (dizinin çevirisinde bu sözcük kullanılıyor, ama oralarının genelev olduğu İngilizce yazılardan anlaşılmaktadır) nasıl yerler olduğunu görebilirsiniz, «Flamingo Yolu» nda. Eğer bu dizideki «Batakhaneler»i yeterince, aydınlatıcı bulmadınızsa, her zaman için «Cennetin Doğusu»ndakileri deneyebilirsiniz. «Cennetin Doğusu»da bu gibi yerleri, üstelik iki erkek kardeşi ayartarak kötülükle karışık cinselliğini küçük yaştan beri sergileyen güzel bir kadının eşliğinde anlatmaktan geri kalmıyor.

Bir de eskiden beri gençleri, orta yaşlıları ve yaşlıları cinselliğe yönelten «Aşk Gemisi» var. Bu, gerçekte Amerika'da ve Avrupa' da yaşayanları yıllık izinlerini gemilerde geçirmeye çağıran ve böylece yolcu gemisi turizmini destekleyen bir dizi. Aynı zamanda da deniz yolculuğunda cinsel aşkın kolay olduğunu vurguluyor. «Aşk Gemisi» ndeki gemi ya da onun bir benzeri, yakında çekim için ülkemize de gelecekmiş. Ama bizde gemiye binip aşk yapabilecek müşteriyi şu pahalılıkta bulabilmek olanaksız. Ancak televizyonumuzdaki «Aşk Gemisi»ni izleyip birbirinin kucağına atılanları görerek düş kurmaktan

başka çare yok.

Televizyonumuzdaki cinselliği pek belirli olmasa bile yine de etkin olarak simgeleyen iki dizinin kahramanını ise unutamayız. Bunlardan biri öyle onunla bununla düşüp kalkmıyormuş gibi görünürken cinsel çekiciliğini açıkça ortaya koyan «Tatlı Sert»in Purdey'si, 'öbürü de çocuk izleyicilerin kahramanıyım izlenimini' vermesine karşın, çapkınlığını hiç saklamadan sürdüren «Savaş Yıldızı»nın teğmenlerinden Starbuck.

Biz televizyonumuzu bu cinsellik simgeleri ve görüntüleri ile doldurarak birdenbire çok olgun bir duruma mı geldik? Yoksa tür bu aşırılıklar TV izleyicileri üzerinde çok kötü etkiler mi yaratıyor? Bu soruyu artık kendini yitirmiş TRT'den daha çok uzmanlar sormak gerekiyor.

CUMHURİYET — 12 Nisan 198

FUTBOL DEYİP GEÇMEYİN

Acaba televizyonumuzdaki futbol yayınları gereğinden fazla mı? Futbolseverleri çok kızdırabilecek bir soru bu, biliyorum. Ne var ki, sorulması da gerekli. Çünkü hem televizyonun spor izlencelerinde, hem de spor naklen yayınlarında futbol 1972 yılından beri her dönemde gereksiz bir anlayışla en uzun bir süreyi kapsıyor. Hem de yorumu, incelemeyi ve araştırmayı önemsemeyen bir yayıncılık uygulamasıyla... TRT bu yayınlarında futbolseverleri salt bir izleyici yaptı. Futbol karşılaşmalarının yorumuna, ülkemizdeki futbolun sorunlarına, hatta maçların dışında futbol olaylarının haberlerine ve bu gibi olayların değerlendirilmesine hiç önem ve yer vermeden... Böylece futbol Türkiye'de televizyonun da olumsuz katkısıyla bir spor olayından daha çok bir politik yaşam biçimi olup çıktı, daha açıkçası politikanın yerini aldı.

Bunda içinde bulunduğumuz günlerde siyasal etkinliklerinden yoksun bulunmamızın rol oynadığı sanılmamalı. Siyasal partilerin açık olduğu günlerde de televizyondaki futbolla ilgili yayıncılık anlayışının aynı işlevi yerine getirdiği kesindir. Dikkat ederseniz, ülkemizde çok büyük bir kitlenin anında, meydana gelirken beraber olduğu tek olay ve tek gerçek futbol naklen yayınlarıdır. Özellikle yabancı futbol karşılaşmalarının naklen yayınlarındaki usta işi kamera kullanımı ile çok sayıdaki izleyicilerimiz o anda sahada futbolcularla birlikte olabilmekte ve bu gerçek olayın coşkusunu sanki olayın içindeymiş gibi yaşamaktadır. Karşılaşmaların anında görüntü bantına ve filme alınıp en çok bir gün sonra yayınlanması da aynı etkiyi yaratıyor. Dünyanın ve ülkemizin herhangi bir yerindeki siyasal, sosyal ya da kültürel bir olayın içine TV sayesinde futbol olayındaki gibi giremiyor ve onun coşkusunu ve düşüncesini «anında» bir futbol naklen yayındaki gibi yaşayamıyoruz.

Gerçi herhangi bir siyasal, sosyal ya da kültürel olayın yerinden TV naklen yayınını yapmaya ve bu gibi olayların hepsini «anında» izleyiciye iletmeye çoğunlukla olanak bulunmayabilir. Ama, son olarak gördüğümüz gibi, TRT Beyrut'a ya da yakınlarına bir haber kamera ve bildirmen ekibi bile göndermeyi düşünememiş, (bırakın İsrail'in yolaçtığı dehşeti, yıkımı ve acıyı sergilemeyi) izleyicinin yoğun futbol gerçeğinin yanı sıra bu olayın en önemli ayrıntılarına yaklaşmasını ve bu konu üzerinde birazcık düşünmesini de sağlayamamıştır. Bu türdeki diğer örnekleri birbiri arkasına dizmek çok kolay olur.

Ancak futbol olayının içine «anında» girebilen bir toplumda da, yine televizyonda izlediğimiz gibi, bir vatandaşımız kalkıp, «İşler düzeldi, çünkü artık sahamızda futbol oynayabiliyoruz» dediği zaman, Türkiye'de futbolun politik bir ölçü durumuna geldiğini hemen anlıyoruz. Bunun sonucunda da örneğin bir başka TV izlencesinde kendini savunamayacak kimselere çatıldığında ya da henüz davası sonuçlanmamış kişiler suçlandığında olayın önemi anlaşılamıyor. Futbol deyip geçmeyin. Futbol kimi zaman TV ile korkunçlaşabiliyor.

CUMHURİYET — 22 Haziran 1982

KASTELLİ ve TRT

Kastelli olayının tepkileri sürüyor. Basında doğru yanlış bir takım yorumlara yer veriliyor. Ama TRT'de bu konuda herhangi bir yayına rastlamaya olanak yok. Futbol naklen yayınlarını bol bol sergileyen, mahkemelerde daha savunmalarını yapmamış insanları TV yayınlarında suçlayan ve son olarak da gördüğümüz gibi, «Göreneklerimiz ve Geleneklerimiz» diye kaba saba şeyleri gösteren TRT aylardan beri «güvenli yol» seçimi için Kastelli'nin reklamını yapıp durdu. Ama şimdi Kastelli olayı konusunda ve bu olayın yol açtığı durumun değerlendirilmesi ve halka bu kez de «doğru yol»u göstermek için kılını kıpırdatmıyor TRT. Niçin?

Son yıllarda TRT'de yayınlanan reklamların en büyük dilimi bankalar ve bankerlerle ve özellikle Kastelli ile ilgiliydi. Diğer kapitalist ülkelerde bankalar bu denli çok radyo-TV reklamı yapmazlar. Banker reklamlarına da arada sırada rastlanır. Üstelik bu gibi kapitalist ülkelerde radyo-TV reklamlarının ve bu arada banka ya da banker reklamlarının «halkı aldatıcı ve yanıltıcı» olmaması için de son derece ayrıntılı bir denetime başvurulmaktadır. Halka zarar verebileceği düşünülen ve ülke ekonomisini zorlayabileceği sanılan malların radyolardan ve özellikle televizyondan reklamının yapılmasını önlemek amacıyla aynı kapitalist ülkelerin yayın kurumlarındaki reklam yayın ilkeleri çeşitli kısıtlamaları içerir.

Örneğin kapitalizmin en belirgin olarak uygulandığı Amerika Birleşik Devletlerinde gelirlerini salt yayınladıkları reklamlardan elde eden tecimsel amaçlı radyoları ve televizyonların bir zamanlar en çok para kazandıkları reklam türü sigara ile ilgiliydi. Fakat sigaranın insan sağlığına zararı kesinlik kazandıktan sonra tüm Amerikan radyolarındaki ve televizyonlarındaki sigara ve tütün reklamları hemen kaldırılmıştı.

Bizde ise böyle kısıtlamalara rastlamaya olanak yok. Yüksek faiz ülke ekonomisine ve halkın çıkarlarına ters düşmez mi? TRT bunu düşünmüyor. Parayı TRT'ye veren ve ancak eldeki reklam yönetmeliğine aykırı olamayan her reklam, radyolarımızdan da televizyonumuzdan da rahatlıkla yayınlanıyor. Üstelik TRT Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi tecimsel amaçlı bir yayın kuruluşu da değil. Bir Devlet Kurumu. Halkın çıkarını halktan önce düşünmek zorunda olan bir radyo-TV kurumu... Hatta TRT reklam yönetmeliğinin 29. maddesi «reklamların halkı aldatıcı ve yanıltıcı»

olmamasını da öngörüyor. Ama TRT Kastelli'nin reklamını, hem de halkın tuttuğu sinema oyuncularımn ağzından yapmakta bir sakınca görmüyor.

Bunları şimdi söylemek kimilerine kolay gibi gelebilir. Ne var ki, aynı noktaya burada en azından dört beş kez değinilmiştir. Kastelli'ye ve halkı ona inandırmaya çalışmak için aylardan beri görüntülükte «Banker Kastelliiiiii...» diye şarkı tutturan sinema oyuncularına kızmadan önce, bu tür reklamlara izin veren TRT'nin de Kastelli olayı içindeki yerini gözden kaçırmamak gerekiyor. Aynı ilkelliğe Devlet'in TRT'si bir kez daha gelecekte düşmesin diye... Ama bu gidişle TRT'nin ilkellikten kurtulacağı yok. O da başka...

CUMHURİYET — 6 Temmuz 1982

BÎR YILDÖNÜMÜ NASIL KUTLANDI?

Cumhuriyet'in çıkmadığı günlerde TRT ile ilgili önemli olaylardan birine 31 Ocak 1983 tarihinde rastladık. Bir kısım TRT'ciler televizyonumuzun 16. kuruluş yıldönümünü sanatçılarımız ve bilim adamlarımızla 31 Ocak akşamı orta sınıf bir lokantada alçakgönüllü bir yemekle kutladılar. Yemek masrafını aralarında paylaşan bu TRT'cilerin her biri aynı zamanda bir bilim adamını ya da bir sanatçıyı da konuk olarak çağırmıştı.

Tam 15 yıldan beri TV yayınlarına durmaksızın katkıda bulunan bu değerli kişileri bir akşam da olsa aynı çatı altında toplayabilmek ve ülkemizin bilim ve sanat yaşamına TRT aracılığı ile yaptıkları etkiyi böyle değerlendirmek hiç de kolay olmamıştı. İşte Vedat Türkali, Adalet Ağaoğlu ve Emil Galip Sandalcı bir masada oturmuşlar TV yapımcılarıyla dertleşiyorlar. Bir başka masada Suna Kan, Verda Erman ve İdil Biret müzik izlencelerini hazırlayan televizyoncularla Türkiye'nin çoksesli müzik alanındaki sorunlarını tartışıyorlar. Ötede bir yerde Tekin Aral, Ali Ulvi, Tan Oral ve Bedri Koraman TV yöneticileriyle genç karikatüristlerimizin tanıtılmasıyla ilgili bir izlencenin yapımı üzerinde görüşüyorlar. Daha gerilerde bir yerde Atilla Dorsay, Mustafa Göçmen, Vecdi Sayar, Ali Özgentürk, Ömer Kavur, Türkân Şoray, Atıf Yılmaz, Zeki Ökten, Erden Kıral ve Tuncer Necmioğlu sabırla Onat Kutlar'ın «Televizyonda Sinema»nın nasıl daha iyi bir düzeye getirilebileceğine değgin görüşlerini dinliyorlar. Bu konuşmayı dinlemekte olan kimi televizyoncuların not bile aldıkları gözden kaçmıyor.

TRT Genel Müdürü'nün masasında ise, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Bahri Savcı, Asım Bezirci, Genco Erkal, Prof. Dr. Sadun Aren, Tekin Sönmez, Bekir Yıldız, Orhan Apaydın, Demirtaş Ceyhun, Adnan Özyalçıner ve elbette Aziz Nesin var. Yaşar Kemal de bu masada oturacaktı. Ama yurt dışına gittiği için gelememiş ve bir kutlama telgrafı göndermişti. Yandaki masada ise, Ataol Behramoğlu, Aziz Çalışlar, Kayhan Keskinok, Burhan Uygur, Alpay Kabacalı, Kemal Sülker, Şükran Kurdakul, Osman Saffet Arolat, İbrahim Demi-rel, Haşmet Zeybek ve Mustafa Ayaz TRT televizyonunun kuruluş yıldönümü gecesinde olduklarını unutmuşlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'mn tüm yaratıcı insanlarımıza danışarak hazırlatacağı kültür ve sanat politikasının önemli noktaları

hakkındaki görüşlerini dile getiriyorlar, Can Yücel de hiç sesini çıkarmadan onları dinliyor. Elbette aynı masadaki TRT'ciler de...

Yukarda yazdıklarıma hiç inanmadınız değil mi? Gazeteler bu yıl da kimi TRT'cilerin televizyonun kuruluş yüdönümünü bir gazinoda çılgınca eğlenerek ve göbek dansözleriyle kendilerinden geçerek kutladıklarını hem de fotoğrafla görüntüleyerek yazdılar çünkü. Herkes dilediği gibi eğlenebilir de, 1971 yılından beri her 31 Ocakta yinelenen bu eğlence biçimi TRT'nin içinde bulunduğu «curcuna»dan hiç kurtulamayacağım göstermiyor mu?

CUMHURİYET — 22 Şubat 1982

«HAKKARİ»NİN MEVSİMİ VAR MI?

Yıllardan beri yazıp duruyoruz. «TRT Televizyonu, yayınlarında sinema sanatını hiç önemsemiyor.» diye. Gerçekte, TRT Televizyonu hiçbir sanat dalını önemsemiyor ki, sinemayı önemsesin. Ama sinema televizyona en yakın sanat dallarının başında yer alıyor. TV izlencelerinin yapımında sinemasal ilkelerin ve kuralların payı çok büyük. Sinema filmlerinin TV yayınları içindeki yeri ve önemi de çok büyük. Ayrıca, halkın son derece ilgisini çeken sinema ürünlerini yayınlayarak, TRT televizyonu büyük bir hizmeti de yerine getiriyor. Ne yazık ki, yine de sinemayı önemsemeyi bilmiyor TRT Televizyonu.

Bu alanda ilk yetersizlikle yerli ve yabancı filmlerin seçiminde karşılaştık. TRT Televizyonu, nasıl sinema filmi seçeceğini bir türlü öğrenemedi. Bu arada görüntülüğe nitelikli yerli ve yabancı film gelmedi diyemeyiz. Hatta son olarak, Mart 1983'de televizyonda oldukça ilginç yabancı sinema filmleriyle karşılaştığımızı da söyleyebiliriz. Ama tüm zorluklara karşın, televizyonda gösterilen yabancı filmlerin uzun yıllar belli bir düzeyde tutulması mümkün olamamış, iyinin yanında çok kötü filmlere de yer verilmiş ve bu tür filmlerin seçimi dönemine, yönetmenine, sinema akımlarına vs. göre yapılamadığı için, sinema ürünleri TV yayınlarına gelişigüzel bir anlayışla serpiştirilmiş, bu nedenle izleyicinin belli bir anlayışa göre değil de, rastgele yayınlanan filmlerde yabancı sinemayı yeterince tanıması, olumlu örneklerle beğenisini ve sinema sevgisini geliştirmesi sağlanamamıştır.

Yerli sinema filmlerinin seçimini ise, TRT Televizyonu çok daha kötü bir uygulamayla yürüttü, bugüne değin, TV izleyicilerinin yerli sinema ürünlerine duyduğu gereksinimi her fırsatta belirtmesi ve TV yönetimi üzerinde de bu isteğiyle ilgili olarak sürekli baskı yaratması, TRT yöneticilerini her dönemde yanılttı. Ne yazık ki, TRT Televizyonu, yayına başlamadan önce, yılda ortalama 350 film üreten sinemamızın ürünleri arasında nitelikli ve TV yayın ilkelerine uygun yapıt bulabilmek zordu. Ama izleyiciden gelen baskıyı da gören TV yönetimi, bu niteliksiz, saçma, bayağı ve her çeşit beğeniden yoksun yerli sinema ürünlerini yayınlamak zorunda olduğunu sandı. Gerçi televizyonda gösterilebilecek nitelikte film bulmanın zorlukları çoktu. Ama yıllardan beri TRT Televizyonunda yer alan yerli sinema filmlerini seçenler ve bu filmler için «yayınlanabilir» iznini verenler,

milyonlarca TV izleyicisine yaptıkları kötülüğü hiç düşünmediler.

Eğer Türk sineması yıllardan beri çok sayıda niteliksiz film üretmişse, TV yönetimi ne yapabilirdi? Türk sinemasıyla ilişki kurup hem sinemalarda gösterilmek, hem de daha sonraki yıllarda TRT Televizyonu'nda yayınlanmak üzere nitelikli yapıtların üretilmesine çalışabilirdi. Daha açıkçası, TV ile sinemamız arasında her iki tarafın da yararlanabileceği olumlu bir ilişki, özellikle üretim alanında TRT Televizyonu'nca kurulabilirdi. Nitekim, 1974 yılında böyle bir girişimi TRT Genel Müdürlüğü başlattı. Kimi film yönetmenlerimize çeşitli filmler ısmarlandı, TRT Televizyonu tarafından. Bu filmlerin kimileri TV izleyicileri tarafından ilgi görünce de, söz konusu TV-sinema ilişkisinin çok başarılı olduğu bile ileriye sürüldü. Bu savla ortaya çıkanların başında, anılan dönemde televizyona film yapan bir yönetmenimiz de vardı. Oysa, 1974 yılında TV ile sinema arasında kurulan ilişkinin olumlu bir düzeyde geliştiğini söyleyebilmek oldukça zordu.

Bir kez, TRT yönetimi ancak kendine yakın gördüğü film yönetmenleriyle bu ilişkiyi kurmuş ve sinemamızın tüm önemli ve yetenekli yaratıcılarına yakınlaşmayı düşünememiş, dolayısıyla da ilişkisini sinemamızın içine yaymamıştı. İkincisi, TV yönetimi ısmarladığı filmlere olağanüstü bütçeler ayırmış ve bu nedenle de sinemamızın ancak bir kesimiyle kurduğu ilişkinin bile sürekliliğini sağlayamamıştı. Arkasından da, film ısmarlanan yönetmenlerle belirli ve kesin anlaşmalar yapılmadığı ortaya çıktı. Filmlerin hangi tarihlerde bitirilmesi gerektiği düşünülmemiş ve yönetmenlerle filmlerin anlatım biçimi üzerinde hiç konuşulmamıştı. Bu eksikliklerden ötürü çekimler aylarca sürmüş, kimi filmlerin değişik ve hatta deneysel anlatımları, buna alışık olmayan TV izleyicileri üzerinde büyük ve haklı tepkiler yaratmıştı. Gerçi bir yönetmenin çok uzun süren çekim olanağını elde etmesi ve sinema dilini yeni, değişik ve deneysel bir anlayışla kullanması, önemli birer fırsattı.

Ama bu filmler sinemalarda özel gösterimler için değil, sinema bilgisi ve anlayışı orta düzeyde bulunan milyonlarca TV izleyicisi için yapılıyordu. Bu milyonlarca izleyicinin tepkisini önceden hesaba katmadan ve anılan filmlerin televizyon yayını için hazırlandığını düşünmeden, değişik biçimlere ve anlatımlara başvurulması, sonunda TV-sinema ilişkilerinin zayıflamasına ve kopmasına neden oldu. Ayrıca, işin parasal yanını hiç düşünmeden film yönetmenlerine çok uzun seçim sürelerinin tanınması, daha doğrusu bu sürelerin hiç belirlenmemesi de bir başka yapımcılık hatası oldu ve bu uygulama olumsuz bir gelenek olarak TRT Televizyonumun günümüzde de arada sırada sürdürülen TV-sinema ilişkilerine yerleştirildi. Aynı

gevşekliklerin bugün TV yönetimi tarafından sinemamıza ısmarlanan ve bir türlü bitirilemeyen, ama harcamaları her gün artan film yapımlarını da etkilediğini basından öğreniyoruz. TV-sinema ilişkilerinde TV yönetiminin sürekli olarak başvurduğu olumsuzluklardan biri de, yabancı dizilerin ülkemizde uyandırdığı ilgiden ötürü olsa gerek, film yönetmenlerimize hep daha karmaşık yapım yöntemlerini ve biçimlerini içeren diziler ısmarlamaya kalkması ve doğal uzunluktaki sinema filmleri yaptırmayı düşünmemesidir.

TV yönetiminin düşünemediği ve gerçekleştiremediği noktalar arasında şunlar da var: Sinema filmlerinin yayınından önce kısa, ama ilginç tanıtıcı açıklamalarla bilgi vermek... Görüntülüğe çıkan TV görevlilerinin yabancı film oyuncularının adlarını doğru söylemelerini sağlamak... Sinema sevgisini ve sanatını yaygınlaştırmaya yarayan bir TV izlence dizisi yayınlamak... Ve yurt dışında başarı kazanan kıytırık dansçıları ve müzikçileri duyururken, önemli uluslararası yarışmalarda önemli ödüller kazanan sinema filmlerimizle ilgili haberlere de yer vermek...

Devletten tek kuruş yardım almadan va büyük sermayenin de desteğini sağlamadan, salt kendi alçakgönüllü olanakları ile binbir zorluklar sonucunda çekilen, Ferit Edgü, Erden Kıral, Onat Kutlar, Genco Erkal ve daha pek çok sanatçının ve emekçinin katkılarıyla ortaya çıkan «Hakkâri'de Bir Mevsim»in 33. Berlin Film Şenliğindeki başarısına TRT bir tek sözcükle bile değinmiyor. Tüm ciddi sanatsal başarılarımıza da aynı ilgisizliği gösteriyor TRT. Niçin? Bir ulusun kültür ve sanat alanındaki başarılarını bu denli görmezliğe gelme hakkını, milyonlarca kişiye erişen TRT nasıl kendinde bulabilir? Nedir bunun anlamı? Kendi yaratıcılarının başarılarını kendi ulusundan saklamaya yeltenen bir radyo-TV kurumu, ne bu ülkeye, ne kendine ve ne de bu haberi saklamayı düşünenlere bir yarar sağlayamaz. «Hakkâri» nin mevsimi olmaz olur mu hiç?

MİLLİYET SANAT DERGİSİ — 15 Mart 1983

“BİDİ-BİDİ”LERE EVET, “İZİNLİ”YE NİÇİN HAYIR?

Televizyon 1971 yılından başlayarak Amerikan kaynaklı kurgubilim dizilerine ilgi göstermektedir. İlk olarak «Uzay Yolu» ile başlayan bu ilgi şimdi «25. Yüzyıl» ile sürüp gidiyor. «Uzay Yolu» TV izleyicileri üzerinde o denli büyük etkiler yaratmıştı ki, bu diziyle ilgili büyük «felsefeler» yapanlarımız bile çıktı. Oysa «Uzay Yolu», yapım yeri olan Amerika Birleşik Devletlerinde erken saatlerde gösterilirdi. Çünkü ancak çocukların ilgisini çekebilmek amacıyla hazırlanmıştı. Şimdi «25. Yüzyıl» da gerek incir çekirdeğini doldurmayan öyküleri, gerek «Bidi-bidi» diye sesler çıkaran robotuyla yine çocuklara sesleniyor, ama özellikle belden yukarısını cömertçe sergileyen kadın kahramanlarıyla da yetişkinlerin içini gıcıklıyor.

Ne var ki, televizyonumuzda «Uzay Yolu» ile başlayarak gösterilen tüm Amerikan kaynaklı kurgubilim dizilerinin ortak bir teması var: Savaş. Son olarak «25. Yüzyıl»da da gördüğümüz gibi, bu diziler insanlığın gelecekte de, hatta 25. yüzyılda bile savaşla karşılaşacağını anımsatıyor bizlere. Silahsızlanma çabaları günümüzün uluslararası siyasal platformlarının gündeminde ısrarla tutulurken, Amerikan kurgubilim TV dizileri çocuklara ve yetişkinlere savaşın kaçınılmazlığını anlatarak birbirleriyle yarışıyorlar. Hem de barışın savunuculuğunu yaparmış gibi görünerek... Evet, bu dizilerde barış özlemi de var. Ama ancak bir nükleer savaştan sonra gerçek barışa ulaşılabileceği vurgulanıyor.

Gönül isterdi ki, bir TRT yetkilisi kalksın da bu gibi dizilerin satın alınırken incelenmesine ve TRT’nin o müthiş denetiminden geçmesine karşın, «Ortadoğu’da savaş tehlikesi var. Her zaman barıştan yana olan ülkemizi de savaşa çekmek için çeşitli girişimlere başvurulabilir. Bu sırada bizim, ancak bir nükleer savaştan sonra dünyanın gerçek barışa kavuşabileceğini savunan yabancı dizileri yayımlamamız doğru olmaz...» gerekçesiyle yayından hemen önce yasaklasın. Hayır, öyle olmuyor. Yayından hemen önce, bir yerli yapım olan «İzinli» yasaklanıyor. «İzinli»nin yazarı Ayla Kutlu, yönetmeni ise çeşitli zorluklara karşın TV dramasma yenilikler getirmek isteyen Okan Uysaler. «İzinli» için TRT denetiminden, önce konu seçildiğinde, sonra da senaryo yazıldığında gerekli izin alınmış. Arkasından film çekilip tamamlanınca da yine denetçiler tarafından izlenmiş ve «yayımlanabilir» kararı verilmiş. Bu arada paralar ve emekler

harcanmış «İzinli» için. Ama bunların hiç önemi yok. Belki de televizyonumuzun ilk döneminde de görüldüğü gibi, TRT'nin üst yetkililerine uçurulan haberlerle «İzinli»nin izni kaldırılıveriliyor, «karamsarlık» aşılıyor gerekçesiyle...

«Curcuna 83» gibi rezaletle karışık «iyimserlik» dolu bir yapımın yayınma «izin» verenlerle ilgili soruşturmayı bir türlü tamamlamayan TRT, bizleri yabancı kaynaklı, «Bi-di-bidi»lerle oyalarken, yönetimi hakkında ne denli karamsar bir hava yarattığının hiç mi ayırdmda değil?...

CUMHURİYET — 19 Nisan 1983-

ÜLKEMİZİ TANITMAK ve TRT'nin YAPAMADIĞI

Ankara temsilcimiz ve gazeteci-yazar Yalçın Doğan Avrupa'dan «Aslında Balkar'a yöneltilen ölümcül saldırı, Batı basınında önemi ve kapsamı ölçüsünde yansımadı.» diye yazdı. Avrupa televizyonları da aynı tutum içindeymiş. Belgrad Büyükelçimiz Galip Balkar'ın öldürülüşü ile ilgili haberleri yanlış ve vurdumduymazlıkla vermişler. Bunun nedenlerinden biri, Türkiye'yi tanıtmakla görevli tüm resmi ve özel kuruluşlarımızla birlikte TRT'nin de her bakımdan etkisiz kalışıdır.

1964 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde iken «dost ve müttefik» saydığımız bu ülkedeki özel ve hatta resmi kişilerin Türkiye'nin Kıbrıs konusu ile ilgili görüşünün ne olduğunu bile anlayamadıklarını üzülerek görmüştüm. Üstelik orada tanıştığım Amerikalılar Kıbrıs olaylarında Yunanistan'dan yana bir tutum içindeydiler. Pek çok nedenle, ama bir de eski Yunan uygarlığının etkisiyle... Oysa eskiden de, bugün de ülkemizi tanıtmak için salt doğa güzelliklerimizden ve topraklarımız üzerindeki eski uygarlıklardan yararlanarak çeşitli etkinliklere başvurulması gerektiği, belirtilir, ama bir türlü olumlu bir sonuca ulaşılamaz Türkiye'de.

Nitekim, 1960'lı yıllarda Türkiye'yi tanıtma etkinlikleri arasında Kıbrıs konusunda da hiçbir şey yapmamıştık. Ama sonunda yurt dışındaki dünya biraz uyanır gibi oldu. Nasıl, biliyor musunuz? Kıbrıs Türkleri haince öldürüldükten sonra oradaki facianın haberleri, fotoğrafları ve filmleri Batı ülkelerinin radyocuları, televizyoncuları ve filmcileri tarafından tüm dünyaya dağıtılınca... Şimdi ise diplomatlarımızın yabancı ülkelerde haince öldürülmesi bile Ermeni sorunu ile ilişkili Türkiye görüşünün uluslararası düzeyde anlaşılmasına ve anlatılmasına bir katkı yapamıyor. İşte geçmişteki aymazlıklarımızdan ötürü bugün düştüğümüz acı durum!

TRT, hâlâ «Opera» ile ülkemizin tanıtılacağı düşüncesinde. «Kazanmak önemli değil, iyi temsil önemli» denilerek ısrar ediliyor. İşte hem kazanmış, hem de ülkemizi «iyi temsil» etmiş olan «Hakkâri'de Bir Mevsim.» Bir filmin 33. Berlin Film Şenliği'nde tam 4 önemli ödül kazandığına değgin haber Türkiye'ye ulaşınca, TRT, filmin baş sorumlularıyla yabancı dilde film söyleşileri yaparak bunları daha önce ilişki kurmuş olduğu Avrupa televizyonlarına dağıtmayı hiç

düşündü mü? Ama «Hakkâri'de Bir Mevsim»in başarı haberini yurt içine vermeyen bir kurum bunu nasıl düşünebilir! Öte yandan TRT Ermeni sorunu ve diğer konularımızla ilgili görüşleri ve olayları içeren TV haberlerini ve belgesel filmleri hazırlayıp yabancı televizyonlara dağıtmayı da hiç düşünemiyor. Ama belki Zonguldak olayının filmi TRT tarafından Avrupa'ya satılmıştır. TRT Haber Merkezindeki kameraman arkadaşlanmdan öğrendiğime göre, Avrupa'nın bizden satın aldığı haber filmlerinin çoğu trafik kazaları ile ilişkiliymiş. Yani felâketlerle...

TRT, Türkiye'yi tanıtmak ve görüşlerimizi tüm dünyaya anlatmak için, yabancı ülkelere 16 dilde yayın yapan radyolarımn dışında, çok büyük çabalara başvursa bile, yine de ürünlerimizi kullanmak istemeyen Fransa gibi ülkeler çıkabilir. Ya da bir «Hakkâri» başarısını yansıtan TRT tarafından yabancı dillerde hazırlanmış filmlerin Avrupa televizyonlarında gösterilmesiyle de hemen amaca ulaşılamaz. Ama tüm kuruluşlarımızla beraber TRT'nin de, «Opera»nın dışında, Türkiye'yi her bakımdan tanıtmak amacıyla başvurabileceği o denli çok yol var ki...

CUMHURİYET — 22 Mayıs 1983

BAŞKASI DEĞİL, YİNE BİZ ZOR DURUMDAYIZ

Geçen 23 Nisan'da, «Uluslararası Çocuk Şenliği»nin beşincisini gerçekleştiren TRT'yi herkes kutluyor. Bu kutlamalara ve övgülere katılmamaya olanak yok. Ama acaba gelecek yıl altıncı şenliğe özellikle Batı Almanya'da çalışmakta olan işçilerimizin büyük sorunlarla karşı karşıya olan çocuklarından bir topluluğu çağırmasını da TRT'den isteyebilir miyiz? Böylece onların sorunları da gündeme getirilir. Hem de TRT belki bu sorunlara eğilme gereğini duyar. Bir de geçen yaz İsrail'in soykırımından kurtulan Filistinli çocuklar var. Onların da TRT'nin çağrılısı olarak altıncı çocuk şenliğine katılmaları büyük yararlar sağlayabilir. Yoksa bu çocukların çağrılmasıyla işin içine politika mı sokulduğu düşünülecektir?

Gerçi TRT politikadan pek hoşlanmaz. Ne var ki, geçenlerde Türkiye Radyoları'nda başvurulan bir uygulama, TRT'nin «politikasız» bir politikaya nasıl başvurduğunu göstermesi bakımından ilginçti. Fransa'nın Ermeni terörü karşısındaki gerçekten olumsuz tutumu karşısında, TRT yönetimi radyolarda Fransız kökenli çok sesli müziği önce tümden yasakladı, sonra belki de Fransızların düşeceği duruma acıdığı (!) için olsa gerek, kimi Fransız bestecilerinin yayınına izin verdi. Şimdi merak ediyorum, acaba «TRT-3» postasında okunan Fransızca haberler, yine aynı radyoda yabancı turistler için Fransızca yayınlanan özel izlence ve Fransızca dil dersleri ne zaman yasaklanacak diye?

Böyle giderse TRT'nin daha başka yollara başvurması beklenebilir. Örneğin ayaktopu karşılaşmasında bize 3 gol attıkları için Almanlara ve Eurovision Şarkı Yanşması'nda Çetin Alp'e hiç oy vermedikleri için tam 19 ülkeye de televizyonun ve radyolarımızın kapıları kapanacaktır. Bu arada Ermeni savları karşısında Amerika Birleşik Devletlerinin takındığı tutumu da Dışişlerimiz kınadı. Şimdi acaba televizyonumuzdaki Amerikan dizileri de tümden kaldırılacak mıdır? «Dallas»sız televizyon neye benzeyecektir acaba?

Televizyonumuzu ve radyolarımızı yabancı kaynaklı izlencelerle öyle çok doldurmuşuz ki, haklı olarak kırgınlık duyduğumuz ülkelerin yapımlarını kaldırsak, belki de sonunda yayın yapamayacak duruma geliriz. Ne var ki, yabancı yapımdan yabancı yapıma fark var. Fransa'ya bozulduğumuz için, ortaya kültür düzeyinde bir «protesto»

ile çıkmamızın ne işe yarayacağmı TRT yönetiminin önceden yeterince kestirmesi gerekir. Ermeni terörü ile ilgili Fransız tutumu karşısında, TRT'nin başvurması gereken bin bir yol vardır. Ama bunlardan hiçbiri radyolardaki Fransız kökenli çok sesli müziği yasaklamak olamaz.

Eğer TRT bunu düşünemeyecek derecede düşük bir düzeyde bulunuyorsa, gelecek yıl Almanya'daki çocuklarımızı ve Filistinlileri boşuna bekleyeceğiz demektir. Hatta sonunda, olumlu bir amacı bulunan çocuk şenliğinin yapılabilmesi bile bir işe yaramaz. 23 Nisan'da hem de televizyonda önemli bir adım atan TRT'nin, hıncını almak için kültür ve sanat yapıtlarının evrenselliğini hiçe sayması olsa olsa, yine bizleri zor durumda bırakır. Başkasını değil...

CUMHURİYET — 3 Mayıs 1983

TV REKLAMLARI: EN BÜYÜK SÖMÜRÜ

1845 yılında Karl Marks, «Tüm dünya işçileri birleşiniz.» çağrısını ortaya attığı zaman, bu sloganın 1970'lerde Türk televizyonunda bir reklam filminin duyurusunda değiştirilerek kullanılacağını hiç düşünmemişti elbette.

Marks'ın çağrısı bir TV reklamında «Biracılar birleşiniz» oldu. Çünkü böyle bir çağrı bira satanların da, bira satanların reklamını yapanların dâ, hatta belki bu reklam filmini TRT adına denetleyenlerin de işine geldi. Bira satanların işine geldi, daha çok birayı bu sloganla satacaklarına inandıkları için... Reklam filmini satanların işine geldi, iyi bir reklam sloganı yakaladıklarını düşündüklerinden... Belki TRT'deki denetçiler de geçmişte ve günümüzde derin yankılar ve etkiler uyandıran bir sloganın reklam yoluyla yozlaşacağını sandılar.

«Biracılar birleşiniz» sloganı TRT Televizyonunun reklamlarında gerçekten de tuttu ve uzun süre de sürdü. Ne zamana değin? Söz konusu slogan eskiyip yerini yine aynı reklam şirketinin aynı birayı daha iyi satabilmek için bulduğu «Bira bu kapağın altındadır»a bırakıncaya değin. Şimdi artık «Bira bu kapağın altındadır» sloganı da yıllardan beri sürüp gidiyor, çok daha etkili olduğundan.

Gerçekten de TV reklamcıları tüketiciye hoş gelebilecek, onu çok kolaylıkla etkileyebilecek ve tüketimi artırabilecek sloganları bulmakta çok başarılı oluyorlar. Türkiye'de TV reklamlarının 2 Mart 1972 tarihinde başladığını düşünürsek bu başarıya çok kısa sürede erişildiğini de belirtmek zorundayız. TRT Televizyonu'nun kendi izlencelerindeki olumlu duyuruların bir türlü oluşturulamadığını, izleyiciye olumlu duyuruların ve etkili bildirilerin bir türlü aktarılamadığım da düşünürsek, Türkiye'deki TV reklam yapım piyasasının çok kısa sürede ve çok etkili bir biçimde gelişmesini hayretle mi karşılamamız gerekir? .

TV reklamları başlamadan önce, 12 Mart döneminde TRT Televizyonu'nun kuru yayınlarından yakınmalar bir hayli yüksekti. Reklamların başlayacağı haberi duyulduğu zaman, pek çok kimse bu kuru TV yayınlarının canlanacağını düşünerek sevindi. Kimilerine göre de TRT bu TV reklamlarından kazanacağı para ile kendi izlencelerinin zenginleştirilmesini de sağlayacaktı. Ne var ki, evdeki hesap çarşıya uymadı. TV reklamlarından TRT çok büyük gelirler elde etti, ama

elbette bu gelir sayesinde kendi izlencelerinin niteliklerini artırmayı beceremedi. Beceremezdi de. Çünkü TV reklamlarının böyle bir amacı olamazdı. TV reklamlarının geliri ile TRT Televizyonu kendi izlencelerine her hangi bir katkıda bulunamazdı. Ancak, bu gelir sonucunda TV yayın süreleri artırılabilir ve uzayan TV yayınları içinde de reklam filmlerine aynlan süreler daha uzatılabilirdi. Nitekim de öyle olmuştur.

10 Aralık 1980 çarşamba günü TRT Televizyonu akşam saatlerinde en uzun yayınlarından birini yaptı. Yaklaşık beş saate değin... Saat 19.30'da televizyon yayına başladıktan sonra 4 buçuk dakika, 20.30 TV ana haber bülteninden sonra 8 dakika reklam izledik. Aynı akşam, saat 22.00'de Avrupa'dan naklen verilen futbol maçının yayınından önce de tam 18 dakika reklam filmi yayınlandı. Bu 18 dakikalık reklam yayını dayanılacak gibi değildi. Maçın devre arasında da 7 dakikalık reklam yer aldı. Maçtan sonra ise 4 dakika 23 saniyelik reklam filmine de dayanmak zorunda kaldık.

O gün, yani 10 Aralık, «İnsan Hakları Günü»dür. «İnsan Hakları» TRT için ne anlama geliyor, bir türlü anlaşılmadı. Çünkü 10 Aralık 1980 tarihli çarşamba günü insan hakları ile ilgili tek sözcüğe yer vermeyen TRT Televizyonu yaklaşık beş saatlik yayını içinde toplam 53 dakika 51 saniye reklam filmi yayınladı. Bu süre içinde 121 malın ve hizmetin reklamı yapıldı. Bu 121 mal ve hizmet arasında bankalar, mutfak araçları, temizlik tozları, otomobiller, yiyecek maddeleri, spor-toto, bankerler, traş makinaları, çatal bıçak, tuz, dikiş makinası, regülatör, buzdolabı, kolonya, video kulüp, gazoz türünde içkiler, güzellik kremleri, giysiler, halılar, biralar, çikolatalar, çoraplar, diş macunları, mağazalar, iplikler, piyango bileti, potinler ve traş bıçakları tanıtıldı. Hem de en etkili diller dökülerek, en güzel kadınlar en güzel davranışlarıyla halkın en zayıf yanlarına seslenerek, en büyük özlemler gözönünde bulundurularak yapıldı bu reklamcılık.

Gazetelerde okuduk, 1 Ocak 1981 tarihinden itibaren TRT yönetimi TV reklamlarının 1 saniyesini 10 bin liraya çıkardı. Şimdi 10 Aralık 1980 tarihli çarşamba akşamının bir hesabını yapalım: 53 dakika 51 saniye reklam yayınlayan TRT Televizyonu, söz konusu Çarşamba akşamı saniyesine 10 bin lira alıyor olsaydı, tam 32 milyon 310 bin lira kazanacaktı. Ve her akşam bu denli çok reklam yayınlıyor olsaydı, TRT salt TV reklamlarından bir yılda 11 milyar 793 milyon 150 bin lira kazanırdı.

Şimdi hemen denilebilir ki, «ama televizyonda her akşam 53 dakika reklam yayınlanmıyor, 53 dakika reklama yer verilen Çarşamba akşamı ise henüz TV reklamlarının saniyesi 10 bin liraya çıkarılmıştı.»

Evet, tüm bunlar doğrudur. Ne var ki, bu gidişin önü alınmadığı takdirde, TRT çok yakında salt reklamlardan yılda milyarlarca para kazanacak duruma gelecek ve bir kamu kuruluşu olma niteliğini tümden yitirecektir. Eğer TRT bir Anayasa kuruluşu ise ve radyolar ve televizyonlar Türkiye'de devlet eliyle kuruluyorsa, devlet aynı zamanda da bu radyoların ve televizyonların bütçelerini tümden sağlamak zorundadır. Neden açıkça ortadadır. Eğer devlet radyosu ve televizyonu gelirinin büyük bir bölümünü ya da hemen hemen tümünü reklamlardan elde etmeye başlarsa, devletin ve halkın çıkarlarına hizmet etmez. Ancak ve ancak özel çıkarlara yönelir...

İşte bu özel çıkarlardan birinin nasıl sağlandığını 14 Ocak 1974 tarihli Adalet gazetesinde Dr. Halit Tunca şöyle belirtiyor:

«Haftada 20 dakikaya kadar süre alınabilir olması birkaç firmanın işine yaramış, yirmi dakikaların tamamını kapatan bir iki firma ellerindeki süreleri komisyon karşılığı devretmeye başlamışlardır ve bundan büyük gelirler elde edilmiştir. Söylentilere göre bununla da yetinilmemiş ve büyük bir firma sadece isimden oluşan yan kuruluşlarla televizyondaki saatlerin tamamını kapatma çalışmaları içine girmiştir. Televizyon reklam saatleri tamamen tekelci ellere kaymaktadır ve TRT buna sadece seyirci kalmaktadır. Saatleri kapatan bir iki firma kendileri reklam filmi yapmasa da, ellerindeki saatleri diledikleri fiyattan satma, TRT sırtından haksız kazanç sağlamak için çabalamaktadır.»

25 Aralık 1975 tarihli Tercüman gazetesinde yer alan «TRT Dosyası» adlı bir incelemede de «Radyo ve TV reklam süreleri fazladır.» görüşü üzerinde durularak aynı konuya dikkat çekiliyor. Kısacası, sağ basın da TRT'deki reklam alanında dönen oyunları sezmiş ve reklamlara çok uzun süreler ayrıldığını daha işin başında belirtmiştir. 21 Ocak 1980 tarihli Demokrat gazetesi ise konunun özünü şöyle açıklamıştı: «Emekçilerden sağlanan vergilerden oluşan devlet bütçesi egemen sınıflara çeşitli yollarla peşkeş çekilirken TRT'ye gerekli fon ayrılmamakta, bunun sonucunda da TRT reklam gelirlerine muhtaç bırakılmaktadır. TRT'nin reklam gelirlerine muhtaç bırakılması demek, TRT'nin iplerinin tekelci sermayenin eline teslim edilmesi demektir. Tekeller, TRT programlarında hoşlarına gitmeyen, işlerine gelmeyen yanlar gördüklerinde TRT'nin reklam gelirleriyle var olduğunu anımsatırlar ve TRT bir kaynağa karşı bir propagandaya alet olmamalıdır derler. Dizginleri eline geçiren sermaye, TRT'yi, çizdiği sınırlar içinde tutma olanağını da bu şekilde bulabilmektedir.»

Nitekim, reklamların çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini inceleyen bir TV izlencesini son anda yayından kaldıran TRT Genel Müdürü

Cengiz Taşer, TRT'nin ana gelirinin reklamlar olduğunu ve reklamlara aykırı bir izlencenin yayımına izin veremeyeceğini söylemiştir. Ayrıca, 1 Temmuz 1978 tarihli Milliyet'te yazdığı «Vergilendirilen Televizyon Reklamı» başlıklı yazısında Reklamcılığı Geliştirme Derneği Disiplin Kurulu üyesi E. Y. Acıman reklam gelirlerinin «TRT'nin yaşamsal gelir kaynağı» olduğunu ve TV reklam giderleri vergilendirildiği takdirde, bu yaşamsal gelir kaynağının «darbe» yiyeceğini belirtmektedir. Her iki örnek de yukarıdaki açıklamayı destekleyen en iyi birer örnek değil mi?

Sermaye TRT'deki radyo ve özellikle televizyon reklamlarının sürelerini artırmak için çaba gösterirken acaba hangi TRT Genel Müdürü bu konuda tekelciliğe destek sağlamıştır dersiniz? Hemen aklınıza TRT'nin yasa dışı Genel Müdürü Prof. Şaban Karataş gelebilir. Nitekim Karataş 22 Mayıs 1978 tarihli «Büyük Doğu» dergisinde şöyle diyor:

«Benden evvel ruhsat geliri 200, ilan ve reklam geliri de 250 milyondu. Benim aldığım tedbirlerle, ruhsat faslı 420, ilan ve reklam kısmı ise 543 milyona varmıştır ki, mecmuan 450 milyona karşı 963 milyon demektir. 1 Milyar denilebilir.»

Pek çok okurumuza göre Karataş'tan böyle bir düşünce ve davranış beklenebilir. Ya Karataş'tan önce TRT'yi 500 gün yönetmiş olan İsmail Cem acaba reklamlar konusunda ne yapmıştır? Solcu olarak bilinen ve o günlerdeki Milliyetçi Cephe tarafından «Marksist» olmakla suçlanarak yasa dışı işlemlerle görevinden alınan İsmail Cem'in de radyo ve özellikle TV reklamları konusundaki düşünceleri ve davranışları Karataş'ınkilerin aynıdır. İsmail Cem TRT'den ayrıldıktan sonra, 1976 yılında yayınladığı «TRT'de 500 Gün» adlı kitabında diyor ki: «Televizyonun gelişmesi ve haftada 4 gün 20 saatlik yayından haftanın her günü ve 50 saate yükselmesi, Türkiye'nin her yanına hızla uzanması ve reklam yönetmeliğine getirdiğimiz bazı değişiklikler sonucu, televizyonun reklamları bir yılda yüzde 100 arttı.»

Ayrıca yine İsmail Cem döneminde hazırlanan «TRT 1975 Yayın Programı»nda «TRT'ye sağlam ve sürekli gelir kaynakları sağlayabilmek için radyo ve televizyon reklamcılığını geliştirmek»ten dem vurulmuştu. Görülüyor ki, TRT'nin sağcı ve solcu diye tanınan ve kamuoyuna sunulan Genel Müdürleri Karataş ve Cem arasında gerçekte hiç bir aynm yapmaya gerek yoktur. Her iki Genel Müdür, gerek kendileri ve gerek kamuoyu onların siyasal yelpazenin hangi yanında olduklarını ileriye sürerlerse sürsünler, salt bir ve aynı amaca yönelmişlerdir: «Tüketim endüstrisine hizmet edebilmek için, bir yandan televizyonun yayın alanını genişletmeye çalışırken, öte yandan

da reklam ilkelerini, kendi deyimleriyle, geliştirerek, radyo ve TV reklam sürelerini arttırmak.» Böylece anlaşılıyor ki, TRT Televizyonu tüketim ekonomisinin pazar genişletme sorununa bir çözüm getirmek amacıyla serpilip büyümüştür.

1981 yılının başlarında ise özellikle TV reklamlarının sayısında bir azalma görüldü. Çünkü TV reklamlarında 1 saniye 10 bin lira oldu. Azalma ise daha çok banka ve banker kuruluşların dışında kalan tüketim malları üreten şirketlerin reklamlarında ortaya çıktı. Banka ve banker reklamları ise hemen hemen eskisi gibi sürüp gidiyor. Acaba TV reklam sayısının azalmasının tek nedeni TRT'nin reklam ücretlerine yaptığı zam mıdır? Her yılın başında şirketlerin yıl sonu hesaplarının hazırlanması ve sonra da vergilerinin hesaplanması da bu azalmada birer rol oynamıyor mu? Zamanla tüm şirketlerin kendilerini yeni TV reklam ücretlerine hazırlayacakları ve televizyondaki reklam filmlerinin sayısının artacağı düşünülemez mi? Elbette TRT'de reklam çarkı, piyasasının durumuna göre dönecek ve bir süre sonra TRT eskisinden çok daha fazla sayıdaki TV reklam filmi ile daha fazla para kazanmaya devam edecektir.

TRT Televizyonu'nun kendi izlenceleri TV izleyicilerine erişemezken ve duyurularını iletemezken, TV reklamları halkı en zayıf yanından yakalıyor demiştik. TV filmlerinde TV yönetmenlerinin bir türlü öğrenemedikleri ve bir türlü etkili bir anlayışla kullanamadıkları kurgu, TV reklamlarında çok başarılı ve çok ustalıkla kullanıldı. Hem TV izlencelerinde, hem de TV reklamlarında sunuculuk yapan kişilerin de ortaya koydukları başarı çizgisi birbirinden çok ayrıydı. Örneğin TV izlencelerinde nasıl konuşulacağını, nasıl davranılacağım bilemeyen ya da daha az başarılı olan kişiler, TV reklam filmlerindeki çalışmalarında çok daha «Profesyonel» bir çalışma ortaya koyuyorlardı. Bunun en son örneği, bu yazı hazırlandığında TV sunuculuğundan reklam sunuculuğuna geçen Cemile Kutgün'dür.

TV reklam filmlerini TRT dışındaki reklam şirketlerinde hazırlayan yapımcılar, yönetmenler ve diğer teknik elemanlar TRT'den çok daha başarılı, çok daha dikkatli, çok daha profesyonel ve işlerini çok daha bilerek çalışıyorlar. Reklam yapımlarına çok daha fazla zaman, çok daha fazla para ve çok daha yüksek sayıda eleman ayrılabildiği için, böyle bir sonuca ulaşıldığı sanılmamalıdır. Gerçi bu gibi öğelerin TV reklamlarının başarılı olmasında büyük birer payı olduğu yadsınamaz. Aynı zamanda da TRT'deki bürokrasi, TV reklamlarının hazırlanmasında yoktur. Bu da reklamların başarısını arttırıyor elbette. Ama TV reklamlarının gerek yapımcılık, gerek halkı etkilemek bakımlarından TRT Televizyonundan çok daha başarılı olmasının ana nedeni oyunun kurallarının reklamcılar tarafından gerektiği biçimde

yerine getirilmesindedir. Bunun da başlıca nedeni, oyunun kuralını yerine getiremeyenin reklamcılık alanında barınamamasıdır. Öte yanda, TRT'de ise başarı çizgisini tutturamayanın görevde kalmasına göz yumulur.

Ne var ki, TV reklamlarının kendi çizgisi içinde başarılı olması ülkemiz ve halkımız için hiç de yararlı değildir. Nedenleri hep biliyoruz. Tüketim ekonomisi Türkiye'nin çıkarlarına aykırı düşüyor. Savurganlık yapmaması gereken halkımız, etkili olan TV reklamları ile aşırı tüketime yönlendiriliyor. Kamu tekelinde bulunan ve ülkenin sınırları içinde bir başka radyo ve TV kurumu ile yarışmak durumunda olmayan TRT'nin radyoda ve televizyonda reklam yayınlaması gerekmez. TRT, devlet bütçesinde ve ruhsat ücretlerinden topladığı paralarla yaşamak zorundadır. Çünkü TRT devletin radyo ve televizyonudur. Devletin, tekel durumundaki radyo ve televizyonu, Türkiye'de gördüğümüz gibi, reklamlardan gelirinin en büyük payını aşırı miktarlara erişen paralarla elde ettiği zaman ortaya büyük tehlikeler çıkar. Bir çırpıda 30, 35 milyona erişen bir radyo-TV kurumuna reklam verebilmek, reklam kuşağında en iyi saatleri ele geçirebilmek, örneğin bir filmden önce o filmde oynayan bir «artist»in göründüğü reklam filmini yayınlatmak, reklam yönetmeliğine aykırı olan bir reklam filmini gösterebilmek, yine yönetmeliğin ancak belli süreler içinde yinelenmesine izin verdiği bir reklamı yönetmeliğe aykırı olarak yayına sokabilmek, aym yönetmelik gereğince saptanmış olan ve ancak saniyelerle sınırlı reklam sürelerini aşan reklam filmlerini TV yönetimine kabul ettirmek ve TV yönetimi içinde reklam filmleri ile ilgili görüşleri ve kararları gizlice ve açıklanmadan önce öğrenmek ve örneğin bir reklam şirketinin piyasadaki diğer reklam şirketlerini atlatabilmek amacıyla başvurulmayacak yol yoktur.

Bu gibi tehlikeli ilişkilere TRT'den salt bir örnek verelim:

11 Kasım 1980 tarihli salı akşamı, Türkiye Radyoları'nın saat 19.30'daki haber bülteninin 44 sayılı 12. haberinde, «Türkiye İş Bankası Frankfurt Şubesi, Alman bankalarının tüm yetki ve güvencelerini taşıyacak ve Almanya'daki yurttaşlarımızı Alman bankacılık düzeninin tüm hizmetlerinden yararlandıracak» biçiminde bir tümce yer alıyordu. Aynı tümce, o akşam saat 20.30'daki TV ana haber bültenindeki 8. haberde de kullanıldı. Buraya dek karşı çıkılacak bir durum yok.

Bir Türk bankasının yurt dışında şube açması ve oradaki vatandaşlarımızın bu Türk bankasından tüm yetkiler ve güvencelerle yararlanması, övünç duyulacak bir olay olarak TRT tarafınan kamuoyuna haber biçiminde belki duyurulabilir. Ne var ki TRT'nin

radyo ve haber bültenlerinde haber diye duyurulan tümce aynen yine TRT'de yayınlanan reklam filmlerinde de yer alınca iş değişir. Böyle bir durumda TRT Haber Merkezi' nin reklam çevreleriyle bu denli sıkıfıkı oluşunu hoş karşılamaya olanak bulamayız.

11 Kasım 1980 tarihinden önce söz konusu banka kendine göre çok yerinde bir davranışla Frankfurt Şubesinin açılışını bir reklam filmiyle TRT Televizyonu izleyicilerine aşağı yukarı her gün duyurmaya başlamıştı. Arkasından aynı olay haber olarak da TRT bültenlerine geldi. Biran için buna da karşı çıkmayalım. Ama TV reklam filmiyle haber bülteninin aynı tümcelerden oluşması, reklam çevrelerinin TRT Haber Merkezi'ni çok kötü bir biçimde etkilediğini göstermez mi?

Bir bankanın yurt dışında şube açmasını haber bültenlerinde duyurmaya gelince, bu olayın da «gerçek haber» olup olmadığını ve böyle bir olayı haber yaparak TRT'nin kendi reklam yönetmeliğini çiğneyip çiğnemediğini de düşünmek gerekir. Diğer bankalarımızın yurt dışında yoksa bile, özellikle Avrupa ülkelerinde yerine getirdikleri kimi hizmetler var. Hatta onlar dâ bu hizmetlerini TV reklamlarında kamuoyuna duyuruyorlar. Şimdi onlar da kalkıp bu hizmetlerinin radyo ve TV haber bültenlerinde yer almasını isterlerse, ne olacak?

Bir devlet radyo-televizyonunun bütçesinin en büyük dilimi reklam gelirlerinden elde edilir ve özellikle TV reklamları sınırsız süreler içinde yayınlanırsa, başvurulmayacak tehlikeli yol yoktur demiştik. İşte bir örnek daha:

TRT'nin bir reklam yönetmeliği ve bu yönetmeliğin de çeşitli maddeleri vardır. Ama bunların hiçbiri uygulanmaz. Örneğin bu yönetmeliğin 29. maddesi, «Reklam halkı aldatıcı, yanıltıcı ve haksız rekabete yol açıcı nitelikte olamaz.» der. Ama özellikle son bir yıl içinde banka ve banker reklamları televizyonda halkı «aldatmayan» bilgiler mi vermektedirler? Bu sorunun yanıtı hiç araştırılmamıştır. Kaldı ki «gizli hesap» türündeki hesapların belli bankalarda açılabileceğini belirten TV reklamları, salt söz konusu maddeye değil, yasalara da aykırıdır. Fakat bugüne değin bu noktanın üzerinde hiç kimse durmamıştır.

Madde 38: «Reklam yayınlarında seks, merhamet, korku ve benzeri unsurlara yer verilemez ve seyircinin ilgisini çekmek için bir vasıta olarak kullanılamaz.» Evet, ama kadın çorabı ile ilgili TV reklamlarında uçuşan eteklerin altından görünen bacaklara, bu kadının bacaklarını neredeyse beline değin gösteren filmlere ve erkeklerin kadınlara ya da kadın bacaklarına ilgi göstermelerini ortaya

koyan reklam görüntülerine ne demeli?

Kendimizi niçin aldatalım? Özellikle reklam filminde insanların ilgisini çekebilmek için en çok kullanılan öge «seks»tir. Seks TRT yönetmeliğine karşın reklam filmlerinde olacaktır. Önlenemez. Ama anlaşılıyor ki, daha çok para kazanabilmek için, TRT yönetimi bu maddeyi ve bu gerçeği görmezliğe geliyor.

TRT'nin en çok görmezliğe geldiği bir başka madde de 39 sayılı. 39. madde diyor ki: «Çocuklar, münhasıran çocuk ile ilgili ürünlerin tanıtılması ve tasarruf amacına yönelik reklamlar hariç, reklamlarda ancak bir görüntü unsuru olarak (bir ailenin üyesi gibi) yer alabilir.» Oldu mu ya? Bakın tüm banka, sigorta, piyango ve diğer tüketim mallarının reklamlarına, aileye hep çocuk kanalıyla erişilerek insanların aşırı tüketime itildiğini göreceksiniz. Her nasılsa, Cengiz Taşer döneminde özellikle çocuk oyuncuların kullanıldığı çiklet reklamlarına bir süre ara verildi. Ama Doğan Kasaroğlu'nun TRT Genel Müdürü olmasından sonra çocukların sömürüldüğü çiklet reklamları birdenbire yine yayınlanmaya başladı. Özel olarak öğrendiğimize göre, Kasaroğlu yönetimi TRT'ye daha çok gelir sağlayabilmek için bu çiklet reklamlarının gösterilmesini bir süre «görmezliğe» gelmeye karar vermiş.

Bir de 47. madde var: «B) Bira reklamlarında kişiler görüntüde bira içerken gösterilemez. C) Bira reklamı yalnız belirli markayı satmak veya tanıtmak için yapılır. Seyirciler yazı, söz ve görüntü ile biranın tiryakisi olmaya veya daha fazla içmeye teşvik edilemez.» İşte hiç uygulanmayan bir madde. Yıllardan beri insanlar ekranda birbirlerine «Merhaba» ve «TV izlerken, konuklar geldiği zaman vs. bira içilir.» diyerek gözümüzün içine baka baka bira bardaklarını ya da şişelerini kaldırmıyorlar mı? Eğer TRT reklamlardan çok para kazanırsa, kendi yaptığı reklam yönetmeliğinin kimi maddelerini böyle çiğnemek zorunda kalır. Fazla gelirin yaptırmayacağı yolsuzluk yoktur. İşte bu nedenle de TRT'de reklamların ya tümden kaldırılması ya da çok kısıtlanması, yineleyelim, gereklidir.

Reklamdan gelen bol paranın radyo-TV kurumlanna ya da kişilere yaptırmayacağı şey yoktur. Nisan ve Mayıs 1972'de İzmir ve İstanbul Belediye Başkanları Osman Kibar ve Fahri Atabey TV reklamlarına çıkmışlar ve kupon kesmişlerdi. 5 Mayıs 1972 tarihli Dünya gazetesi, «Haydi Belediye Başkanı -bir artist gibi- ilan yapmanın kendi mevkiiyle bağdaşmayacağını görememiştir. TRT'nin bunu denetleyen bir görevlisi 'Olmaz böyle şey' neden diyemiyor?» Hayır, ne biri görecek, ne de öbürü «Olmaz» diyecek durumdadır. Çünkü gelen para boldur ve ona engel olunmaz.

TV reklamlarının günümüzdekinden daha az sayıda yayımlanmasına yol açabilecek çarelerden birinin de radyo ve TV reklam giderlerinin masraf kabul edilmemesi olduğu ileriye sürülmektedir.

Gider Vergileri Yasası'nda değişiklik öngörülen tasarıda radyo ve televizyona verilen reklamların giderleri vergi kapsamına alındı. Yasa tasarısı bu alanda gazeteler ve diğer basın organları için ayrı bir uygulama getiriyor. Yeni değişiklik gereğince, radyo ve televizyona verilen reklam masrafları vergiden düşülmeyecek, öte yanda gazetelere verilen ilan ve reklam ücretleri ise masraf sayılacaktır. Yetkililer bu uygulama ile, tüketimin kısıtlanmasının amaçlandığını ve gazetelerin bağımsızlığının korunması ilkesinin ise bozulmadığını belirtiyorlar.

Yazımızı hazırladığımız günlerde Milli Güvenlik Konseyinde görüşülmekte olan «Reklam giderlerinin vergilendirilmesi» ilkesini öngören tasarı yasalaştığı taktirde, özellikle TV reklamlarının azalacağına, böylece de «aşırı kaynak savurganlığının önleneceğine», bunun da ekonomimizin olumlu bir yola gireceğine inananlar var. Ama elbette reklamın tüketimi kamçılaması, dolayısıyla üretimi artırması bakımından «vazgeçilmez bir öge» olduğunu savunanlar da az değil.

Türkiye'de reklamcılığın, özellikle televizyonun başlamasından sonra geliştiğini kimse yadsıyamaz. Banker Kastelli'nin geçen yıl 280 milyon liralık reklam harcaması yaptığını gazetelerde okumayan kalmadı. Bu durumda radyo-TV-basın reklam harcamaları masraf sayılmalı mıdır, sayılmamalı mıdır? Reklamların vergilendirilmesi 1979 yılının sonunda gündeme getirildiği zaman eski parlamenterler birbirinden değişik görüşlerle düşüncelerini belirtmişlerdi.

Eski CHP İstanbul milletvekili Orhan Birgit: «Planda böyle bir önerinin milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmesi demek bu konuda mutlak şekilde uygulamaya geçileceğini söylemek olmaz. Reklamların vergi matrahı dışında bırakılması ayrı bir yasa konusudur. Basının içinde bulunduğu zor koşullar devam ederken bir de reklam gelirlerini kısmak söz konusu olamaz. Kaldı ki, yeni gelişmekte olan Türk sanayiinin kendi mallarını tanıtması bakımmdan da bu konuda anlayışlı olmak gerekir.»

Eski CHP İzmir milletvekili Akın Simav: «Reklam giderlerinin vergiden muaf olmasının kötüye kullanıldığı izlenimi bende hakimdir. Ayrıca bu giderlerin hem vergiden muaf olması, hem de tüketicinin sırtına yüklenmesi bir taşla iki kuş vurmak demektir. Sadece reklam giderlerine değil, diğer ağırlama ve araç giderlerinin de vergiden muaf

olmasına karşıyım. Ancak Türkiye'de tüketimi asıl pompalayan TV reklamlarıdır. Vergilendirilirse TV reklamlarının vergilendirilmesi daha yararlı olur. Güç koşullar altında her gün binbir zorlukla çıkan, hammadde ve kağıt bulamayan gazeteleri ve bunların üzerinde oralarda çalışan gazetecileri korumak benim misyonumun gereğidir.»

Eski CHP Kars milletvekili Doğan Araslı: «Aslında Türkiye'de TV reklamları çok gelişmiş ülkelerdekinden de ötede, tüketim ekonomisini en sağlıksız biçimde etkilemektedir. Bu uygulamadan Türk ekonomisi değil, büyük ölçüde belli bir özendirmenin peşinden koşturulan geniş dar gelirli halk kesimi zarar görmektedir. Bu da doğal olarak sonuçta ekonomimize yansımaktadır.»

Eski CHP Tekirdağ Milletvekili Yılmaz Alpaslan: «Halen gündemde bulunan vergi tasarısında TV reklamlarının masrafa işlenmeyip vergiye tabi tutulması kabul edilmiştir... Günümüzde ilancılık ve reklamcılık ülkemizde çok büyük boyutlara vardığı halde, ayrıca ilan ve reklamlardan yararlanarak büyük kazançlar sağlayan sınaî ve ticarî müesseseler ortada dururken, bunların ilan ve reklamlarının vergiye tabi olmamasını günümüzde savunmak mümkün değildir... Bazı çevrelerce öne sürülen ilan ve reklamların vergi kapsamına alınmasının basın-yayın organlarını güç duruma düşüreceği görüşüne katılmıyorum.»

Görülüyor ki "aynı siyasal parti"den olan parlamenterler reklam giderlerinin vergilendirilmesi ya da vergilendirilmemesi konusunda birleşememişlerdir. 3 Aralık 1979 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan yukardaki görüşlerin açıklanmasından yaklaşık 14 ay sonra Anadolu Ajansı bildirmeninin (muhabirinin) sorusunu yanıtlayan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekan Yardımcısı ve İstanbul İstatistik Enstitüsü üyesi Prof. Dr. Kemal Kurtuluş, Türkiye'deki reklam giderleri hakkında şu bilgiyi verdi:

«Türkiye'de reklam harcamalarının yüzde 20-30'u bankalarca yapılmaktadır. Başka ülkelerde bankalar bu kadar reklam yapmazlar. Ülkemizde reklam alanında bankaları tekstil, kozmetik ve gıda sanayi izlerken başka ülkelerde kozmetik ve tekstil sektörleri önde gelmektedir. Türkiye'de televizyonun yayına başladığı 1968 yılında 100 rakamıyla ifade ettiğimiz reklam harcaması 1979'da 1.008'e ulaşmıştır. Bunu yalnız televizyona indirger ve 1972 yılı için 100 dersek, bu rakamın 1978'de 2.27l'e yükseldiğini görürüz. Ancak, reklam giderlerinin artışında reklam ücretlerinin artışında reklam ücretlerinin yükselişi de etken olmuştur. 1978 yılında radyo-TV ve altı büyük gazeteye özel firmalar ve Basın-İlan Kurumu aracılığıyla verilen reklamlar için toplam 2 milyar 950 milyon lira ödenmiştir. Bu miktar

1979'da 1 milyar 885 milyona düşmüşse de 1980'de banka ve bankerlerin reklam konusundaki aşırı yarışları sonucu çok yüksek boyutlara ulaştığı anlaşılacaktır.»

Prof. Dr. Kemal Kurtuluş bu gerçekleri belirtmesine karşın, 11 Ocak 1979 tarihli Milliyet Gazetesindeki «Reklamları Masraf Saymamak Çözüm Getirmez» başlıklı yazısında «Pazarlama kuramında, reklam için yapılan harcamanın esas olarak yatırım harcamaları niteliğinde olduğu kabul edilmiştir.» diyerek «Türkiye'de, yeni hazırlanan vergi tasarısına ek olarak, radyo ve televizyon reklamlarının ilan ve reklam hizmetleri vergisine bağlı olması önerilmiştir. Böyle bir önlem reklamın zararlı, yanıltıcı, aldatıcı, eksik rekabet yaratıcı uygulamalarını önlemede beklenen etkiyi yapmaktan uzaktır. Çünkü, vergili de olsa, bu yüksek düzeydeki harcamaya katlanabilecek, maliyet artışlarını fiyatlarına yansıtabilecek güçteki kuruluşlar, yine eskisi kadar, belki de daha fazla reklam yapacaklardır.» görüşünü savunmuştu.

Oysa yine Anadolu Ajansı bildirmeninin bir sorusunu yanıtlayan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Maliye Kürsüsü öğretim üyelerinden Prof. Dr. İzzettin Önder ise, «Reklam giderlerinin vergilendirmesi ülke ekonomisi açısından olumludur. Türkiye'de reklam piyasayı tüketicilere açmanın ötesinde belirli yönde koşullandırmaya yönelmiş bir görünüm içindeydi. Vergilendirmeyle bu önlenebilecektir. Vergilendirme uygulamaya başlanmca reklamlarda azalma olacak, tüketici koşullandırılmadan arındırılacaktır. Böylece reklamların azalmasıyla kaynak israfı da ortadan kalkacağından bu olay ülke ekonomisi açısından da olumlu sonuç doğuracaktır.» demiştir.

Prof. Dr. Önder'e katılmamaya olanak yok. Çünkü özellikle TV reklamlarım ve bu reklam giderlerinin vergilendirilmesi konusunu değerlendirirken, soruna ülke ekonomisi ve reklamların TV izleyicileri üzerindeki olumsuz etkileri açılarından bakmak gerekir. Bu nedenle de reklam giderlerinin vergiden ayrı tutulması önlenmelidir. Bu uygulama belki, Prof. Dr. Kurtuluş'un dediği gibi, pazarlama kuramına aykırıdır ve yine belki bu uygulama sonucunda da ancak büyük kuruluşlar reklam yapacaklar ve böylece de haksız rekabet doğacaktır. Ne var ki, tüm bunlar özel sektörün sorunlarıdır ve bu gibi sorunlara özel sektör kendi içinde çözümler aramalıdır. Oysa radyo ve televizyonda reklamların artması ve izleyicileri kötü yönde etkilemesi ise Türkiye çapında bir sorundur ve bu Türkiye çapındaki soruna da ülke ekonomisini ve halkın çıkarlarını gözeten bir yaklaşımla eğilmek gerekir. Özel sektörün çıkarları açısından değil...

Bu nedenle reklam giderlerinin de vergilendirilmesinin yanı sıra radyo ve televizyonda reklamlara ayrılan süre sınırlanmak, örneğin günde en çok 15 ya da 20 dakikaya indirilmelidir. Radyo ve televizyonda reklamlar haber bülteni ve hava raporu arasında ve her hangi bir izlencenin, filmin ve naklen yayınının içinde gösterilmemelidir. Reklamlar salt «spot» lar biçiminde yayınlanmalı ve reklam izlencelerine izin verilmemeli ve reklam şirketlerine de reklam izlenceleri yaptırılmamalıdır. TRT'nin reklam yönetmeliği yeniden ve çok daha kısıtlayıcı bir anlayışla hazırlanmalı ve bu yönetmelikteki kuralların kesinlikle dışına çıkılmasına izin verilmemelidir. Ayrıca, reklamlarda çocuk ve kadın sömürüsü kesinlikle önlenmelidir. Son olarak da radyo ve TV reklamlarının «övücü» değil, salt «tanıtıcı» olmaları sağlanmalıdır.

Unutmamak gerekir ki, TV yayınlarının yapıldığı 121 ülkeden ancak 46'sı reklama izin vermektedir. (22 Nisan 1974 tarihli Newsweek dergisinden) Tunçtan Baltacıoğlu'nun «Türkiye'de TV Reklam Harcamaları» adlı Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi tarafından bastırılan yapıtında 1975 yılında belirtildiğine göre de, gereksiz yere dış alımı özendirecek malların; margarin, gazoz türü içkiler, oyuncak, eğlence yerleri, sigara vb. reklamı yasaktır.

Fransa'da marka adı açıklanan reklamlara yer verilemez. Reklamlar Portekiz'de saatte 8-9 dakika, İspanya'da saatte 6 dakika, Monako'da günlük yayın süresinin yüzde 7, İtalya (RAİ) da yüzde 5, Fransa (ORTF) 1. kanalda günde 21 dakika, 2. kanalda 12 dakika, Federal Almanya'da (ARD) günde 20 dakika (pazar ve bayram günleri hiç yok), Hollanda'da (NOS) günde 15 dakika ile sınırlıdır.

Gerçekte radyo ve TV reklamları sorununa bulunabilecek tek çözüm ülke çıkarlarını gözeterek hepsini TRT'den kaldırmaktır. Ama böyle bir görüşü ileriye sürenlerde Sosyalist düşünce bulunduğu suçlaması yapılır. Nitekim, böyle bir suçlama ile karşılaşmamak için olsa gerek 8 Temmuz 1975 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde CHP eski Genel Başkanı Bülent Ecevit, «Bir ara ben bu konuda halkta böyle tüketimi özendirici eğilimlerin körüklenmesine karşı tedbir alacağız, düşüneceğiz, dediğim vakit, reklamları yasaklayacağımı bile sandılar bazı çevreler. Tabiî yasaklamak söz konusu değil ama, bu tüketim eğilimini aşırı ölçüde kamçılamasını önleyici birtakım tedbirler dizisi düşünmek ve uygulamak kesinlikle zorunlu.» demişti.

Elbette Sosyalist ülkelerin radyo ve televizyonlarında reklam yoktur ama, kapitalist ülkelerin devlet tarafından yönetilen radyo ve televizyonlarında da genellikle reklama yer verilmez. İngilizlerin ünlü BBC radyo-TV örgütünde görüldüğü gibi... Bir başka anlatımla, radyo

ve televizyonda reklama yer verilmemesi sosyalist bir uygulama değildir. Bu noktayı özellikle anımsatmak gerekir.

Öte yanda, denebilir ki, «Ama kimi kapitalist ülkelerin devlet tarafından yönetilen radyo ve televizyonlarında da reklam var.» Elbette bu da bir gerçektir. Ne ki, kapitalist ülkelerin reklam kabul eden devlet radyo ve televizyonları bu gibi tecimsel yayınlarına son derece kısıtlayıcı kurallar koyarak hem ekonomilerini, hem de halklarını sömürü düzeninin bu en iğrenç ağından korumaya çalışmaktadırlar. Bizim devlet radyomuzda ve televizyonumuzda görüldüğü gibi, en ilkel ve çarpık bir reklamcılığı kimi kapitalist ülkelerde bile izin verilmiyor. Biraz da bu nokta üzerinde düşünülse...

TÜRKİYE YAZARLARI — Mart 1981

GERİYE DÖNÜŞ MÜ?

Günümüzün Milli Eğitim Bakanı işbaşına gelir gelmez yayınladığı bir duyuru ile arı dilin kullanımını yasakladı. Yaklaşık bir ay sonra da aynı uygulamayı yeni TRT yönetimi getirdi. Her iki kuruluşa yakın bir büyük günlük gazete de eski dilin erdemlerine her gün geniş bir yer ayırıyor. Geçen yıllarda TRT Televizyonu, Türk Dil Kurumu ile işbirliği yaparak dilde özleşmeyi konu alan bir dizi izlence yayımlamaya kalktı. Önce bu izlence dizisinin yayını geciktirildi, sonra yayın saati büyük izleyici kitlesinin bulunmadığı zamana alındı ve arkasından da yayına ara verildi. Dizinin günümüze değin yayınlanamamış bölümleri var: Arada sırada ilgili TV yetkililerinin demeçlerini basında okuyoruz, «Geriye kalan bölümler de önümüzdeki aylarda televizyondan yayınlanacaktır.» diye... Ama önümüzdeki aylar hiç de böyle bir izlenceyi yayınlamaya uygun görünmüyor.

Önümüzdeki aylarda Milli Eğitim Bakanı ile Kültür Bakanının işbirliği sonucunda Türk Dil Kurumu'na karşı bir Atatürk Akademisi bile kurulabilirmiş, basından öğrendiğimize göre. Tüm uğraşılar eskiye dönüşü sağlamak. Bu başarılabilir mi?

TRT'de «ödün» sözcüğü artık yasak.

Ama geçenlerde yayınlanan «Basın Toplantısı» adlı TV izlencesinde çok eski sözcükler kullanmasına karşın Dışişleri Bakanı da «ödün» diyordu. Ankara'nın gecekondu bölgesine gidiyorsunuz. Kulağınıza hep «sorun, olay, eleştiri, olumsuz, ortak» gibi sözcükler çalınıyor. Bunların tümü TRT'de yasak! Geçen gün parti temsilcilerinin TRT Televizyonu'nda ekonomik sorunları tartıştıkları bir başka açıkoturumda da özenle eski sözcükler kullanıldı. Tutar mı bu dayatılan çaba?

TRT'nin kuruluş yıllarında Adalet Partisi'nin iktidarda olduğu dönemde haber dilinin anlaşılmadığı gerekçesiyle bazı TRT yetkililerine eleştiriler yöneltilmişti. Bunun üzerine bilimsel bir anket düzenleyen TRT yetkilileri kendilerine bu konuda dil uzatanlara TRT'nin haberlerindeki yeni sözcüklerin geniş kitlelerce anlaşılabildiğini kanıtladılar. Bu gün TRT'de an dili yasaklayanlar, ilk kuruluş yıllarındaki söz konusu anketi yaptıranlardır. Evet, bu bir geriye dönüştür. Ama bu gibi kişilerin geriye dönüşüne karşı Türkiye'de geriye dönüş gerçekleştirilemez.

Nedenler ortada: Genç kuşaklar doğal olarak arı dili konuşuyor. Eski

dili yaymak isteyenlerin çoğunluğu da Osmanlıcayı yanlış söylüyor. Bu da doğal. Çünkü onların arasında da yeni kuşaktan olanlar var. Yeni dil akademisini bir bunlara Osmanlıcayı öğretsin diye, bir de Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarına karşı çıkmak için kurmayı düşünüyorlar. Ama dilin özleşmesi için salt Türk Dil Kurumu çaba göstermiyor ki... Türkiye'de dili özleştirme akımı başta yazınımızda, basınımızın küçük de olsa bir bölümünde ve bilim adamlarımızın arasında da var. Onlar arı dilin kullanımında direneceklerdir. Nitekim, TRT'deki arı dil yasaklamasına ilk tepki yabancı filmleri seslendiren sanatçılardan geldi. TRT, 12 Mart döneminde de Osmanlıcaya dönüşü sağlamak için görevlilerine baskı yapmış ve başarıya ulaşamamıştı. Dilimizin özleşmesi için radyo ve TV izlencelerinde bugüne değin aynı görevlilerin yaptıkları uğraşıyı düşünürsek, şimdiki TRT yönetiminin de Osmanlıcaya dönüşü sağlayamayacağını rahatlıkla belirtebiliriz.

YEDİTEPE — Nisan 1980

DİLİMİZ ve TRT

Tüm baskılara ve karanlık uğraşılara karşın Türk Dil Kurumu hem kuruluşunun 50. yıldönümünü kutlayabilecek, hem de 18. Türk Dil Kurultayını düzenleyebilecek bir noktaya yüzünün akıyla ulaştı. Sıkı bir denetimden başarıyla geçtikten sonra... Türk Dil Kurumu'nun tüm yöneticilerini ve dilimizi özleştirmek için onurlu bir savaşım vermiş herkesi ve her kuruluşu içtenlikle kutlamamaya olanak yok. Ama aynı konuda uğraşı vermesi ve dil konusunu çağdaş bir anlayışla ele alması gereken TRT'yi de burada kutlayabilir miyiz?

TRT'nin yıllardan beri olumlu bir dil politikası olamadı. Radyolarımızda ve televizyonumuzda «dilimizdeki özleştirme çabaları» ilk kez 1973 yılında o dönemin TRT Genel Müdürü tarafından yayınlanan bir genelgeyle önlenmişti. 1977 yılında iş daha da ileriye götürüldü ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan bir bayan TRT Haber Merkezi Başkanı' nın odasında görevlendirilerek haber bültenlerinde Osmanlıca ve Arapça sözcüklerin yer verilmesine çalışıldı. Her iki girişim de uyanık TRT elemanlarının direnişiyle belli bir ölçüde önlenmiştir.

1978 yılının hemen son aylarında yayına giren ve 1979'da da kesintili olarak gösterilen 24 bölümlük «Dilimiz Türkçe» adlı TV dil izlencesi de sonunda tamamlanmadan yasaklanmıştı, TRT Televizyonu'nda. Fakat dilimizin özleştirilmesini engelleme çabalarının en önemlilerine TRT'de 1980 yılında ve daha sonra rastlandı. Yine o dönemin TRT Genel Müdürü Şubat 1980'de bir genelge yayınlayarak radyo-TV izlencelerinde «halka yabancı» çeşitli sözcüklerin yasaklandığını ve bu yasağa uymayacak radyo-TV yapımcılarının cezalandırılacağını açıkladı. Bir basın toplantısında, bu yasağa uymayanlara nasıl bir ceza verileceği sorulduğu zaman, aynı TRT Genel Müdürü, «Arkadaşlarımızın böyle bir şeye girişmeyeceklerini umuyorum» dedi. Ama. elbet iş TRT Genel Müdürü'nün umduğu gibi olmadı ve bu yasağı ilk olarak Atatürk bozdu. TRT Televizyonu'ndaki çok eski bir filmde bir konuşma yaparken gösterilen Atatürk «ulus» sözcüğünü kullanıyordu. Oysa TRT Genel Müdürü'nün genelgesine göre radyolarda ve televizyonda yasaklanan sözcükler arasında «ulus» da vardı. Ama bu durum aşağı yukarı aynı günlerde hazırladığı izlencesinde «ulus» sözcüğüne yer veren İstanbul Radyosu'nun bir yapımcısının cezalandırılarak doğu illerimizden birindeki radyoya sürülmesini önleyemedi.

Yine aynı TRT yönetimi sırasında, Anayasa Mahkemesi üyesi Yekta Güngör Özden'in açıkladığına göre, TRT Haber Merkezi yetkilileri hiç çekinmeden, Anayasa Mahkemesi Başkanının 8 Ocak 1981 tarihindeki söylevinde bulunan «ulus» sözcüğünü «millet» ve «olanak» sözcüğünü de «imkân» diye değiştirerek yayınladılar. Aynı dönemde de Türk Dil Kurumuna karşı bir «Dil Akademisi» oluşturma çabaları yoğunlaşıyor, zamanın TRT Genel Müdürü SİSAV'm Türk Dili Seminerine katılarak, dilde özleştirme eylemine karşı çıkan Tercüman gazetesi yetkililerine çok şey borçlu olduğunu belirtiyordu.

Daha önce de, TRT'de, «Öz Türkçe diye bir şey olmadığı kanaatindeyim» diyen bir Hacettepe Üniversitesi Doçenti tarafından radyo ve TV konuşucuları, bildirmenleri ve yapımcıları için dil konusunu çağdışı anlayışla ele alan kurslar açılmıştı.

Tüm bu olumsuz çabalar sonucunda ne oldu? TRT'nin dilinde bile özleştirme engellenemedi. Türk Dil Kurumu da yaşıyor ve yaşayacak ve gelecekte de TRT'nin dili daha özleştirilecek. Çünkü dilimizin özleştirilmesinden artık kaçınılamaz.

CUMHURİYET — 13 Temmuz 1982

OKUMA YAZMA ORANI ve TV

Gazete haberlerine bakılırsa, Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam 5. dönem okuma yazma kurslarının başlaması nedeniyle yaptığı konuşmada okuma yazma oranının ülkemizde % 73,8'e ulaştığını belirtmiş. Bir başka anlatımla, son yıllarda başlatılan okuma yazma seferberliğinden önce % 67,3 olan bu oran şimdi % 73,8'e yükselmiş. Bu artışta TRT Televizyonu'nda 1982 yılında yayınlanmış olan okuma yazma derslerinin de önemli bir katkısı olsa gerek. Ama artık bu izlence dizisine televizyonumuzda rastlamıyoruz. Niçin?

«TV Okulu» adı altında okuma yazma derslerinin verildiği bu dizinin, tüm eksiklerine karşın, mümkün olduğu değin yinelenmesi gerekmez mi? Ya da yapımdaki hataların düzeltilerek yeniden yayınlanması niçin düşünülmüyor? Hatta birinci dizide okuma yazma öğretiminin temel başlangıcı gerçekleştirildikten sonra, ikinci ve daha yüksek düzeyde bir dizinin yayınlanmasına da gereksinim yok mu?

Gerçi üzerinde durduğumuz «TV Okulu» nun yayını çeşitli eksiklerle gerçekleştirildi. Eğitimcilerin «projeli yayınlar» dedikleri bu yapımların yayınından önce, özellikle kırsal kesimde ve kentlerin eğitimsiz insanların yaşadığı bölgelerinde izleyicileri örgütlemek, onların televizyonu topluca izlemelerini ve yayından sonra da bu izleme merkezindeki sorumlulara televizyondan elde ettikleri bilgiler hakkında soru sormalarını sağlamak gerekir. Bu eksiklik nedeniyle yeterince ve gereğince uygulamaya sokulamayan «TV Okulu»nun yine de okuma yazma öğretiminde yararlı olduğu yadsınamaz. Öte yanda, yine gerektiği gibi uygulanamadığı için yeterince yarar sağlayamayacak bir başka girişim daha var ülkemizde, TV ile eğitimi içeren... Bu da «TV Okulu»nun çok daha gelişmiş bir biçimi olan «Açık Üniversite»dir. Yüksek öğrenimimize hiçbir yenilik getiremeyecek bu «Açık Üniversite». Salt yanlış ya da eksik uygulandığı ve gereken hazırlıklar yapılmadan başladığı için değil... Okuma yazma alışkanlığının «okumuşlar» arasında bile sınırlı olduğu ülkemizde görüntünün, yani televizyonda eğitimin kitabın yerini alacağı sanıldığından ve görüntülü eğitimin kitabı desteklemesi unutulduğundan ötürü...

Eğer son yıllarda açılan okuma yazma kursları ve TRT Televizyonu'ndaki «TV Okulu» ile okuma yazma oranı gerçekten % 73,8'e çıkarıldı ise, ortada büyük bir başarı var demektir. Ama ortada bir başka gerçek de var. Okuma yazma oranının yükselmesine karşın,

gazete ve kitap satışları yükselmiyor. Niçin? Salt okuma yazma öğretmekle iş bitmiyor. Okuma yazma öğrenenleri sürekli okumaya ve yazmaya da yöneltmek, daha çok okumalarını sağlamak da gerekiyor. Bunu sağlamanın bir yolu da yine televizyondan geçmektedir. İşte gerek okuma yazma seferberliği içinde yer alan kurslarda ve gerek televizyonda yayınlanacak bir üst düzeydeki «TV Okulu»nda da, daha önce okuma yazma öğrenmiş vatandaşlarımızı dergi, gazete ve kitap okumaya yöneltmek için uğraşılmalı. Günlük yaşamda okumanın niçin bir gereksinim olduğu onlara televizyondaki bu bir üst derecedeki derslerle anlatılmalı.

Hatta salt bu gibi «TV Okulu» biçimindeki yapımlarla değil, daha geç saatlerde yayınlanacak izlencelerde de yeni okuma yazma öğrenmiş vatandaşlarımızla beraber yıllardan beri okur yazar olan ve hatta belli bir eğitimden geçmiş bulunan vatandaşlarımıza da okuma sevgisini, alışkanlığını ve gereğini duyuracak yollara başvurulmalıdır. Yeni çıkan kitapların haberini ve içeriğini sunarak... Belli kitapların içeriği üzerinde tartışmalar ve değerlendirmeler düzenleyerek... Çeşitli güncel konuların tartışmalarına yer verdikten sonra, bu gibi konular hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenlere o konuyla ilgili kitapları salık vererek... Belgesel konuları işleyen çeşitli kitaplardan ve eski yeni romanlarımızdan belli sahneler seçip bunları dramatik biçimde sunduktan sonra izleyicileri o belgesel kitabı ya da romanı bulup okumaya yönelterek... Bu gibi yayınların salt TV ile değil, radyoda da yapılması sağlanabilir. Hatta radyodan ve televizyondan yayınlanacak kitap reklamlarından TRT'nin indirimli ücret alması da düşünülmelidir bu arada.

Ama bu satırları okuyanların TRT'nin içinde bulunduğu yürekler acısı durumu, ihmalleri, yasakları ve vurdumduymazlığı düşünerek acı acı güldüklerini görür gibi oluyorum. Elbette aynı acı durum TRT'nin dışındaki diğer kurumlarımızda da var. İşte en sonuncu örnek, YÖK'ün yayınladığı ve yüksek öğrenim öğrencilerinin okumasını istediği kitapların listesi. Ama bu acı durumlar ve örnekler sürdüğü taktirde de okuma yazma oranını arttırmanın hiç önemi yok. Çünkü okuma yazma öğrenenler ya belli bir süre sonra bu bilgilerini hiç uygulamaya koyamadan unutacaklar ya da bunu alışkanlık durumuna getiren çok az sayıdakiler de okumalarına izin verilen yapıtlarla hiçbir yere gidemeyecekler.

SOMUT — 8 Nisan 1983

İLETİŞİM YILINDA TÜRKİYE NE DURUMDA?

PTT yetkilileri Türkiye'de toplam 4.300.139 radyo ve 5.119.894 TV alıcısının kayıtlı olduğunu bildiriyorlar. Son 5 yılda radyo ve TV alıcısına sahip olanların sayısı ise en az iki kat arttı. İlk kez de 1981 yılında TV alıcılarının sayısı, radyo alıcılarının sayısını geçti. 1971 yılından başlayarak 1981'e değin 30 bin artan radyo alıcı sayısı, 1981'den sonra ancak 9 binlik bir artış gösterdi. Böylece radyo pazarının artık doyuma ulaştığı anlaşılıyor. TV alıcı sayısındaki artışın bir nedeni de renkli TV yayınının TRT tarafından oldukça önemsenmesi olsa gerek. Geçen yıl haftada 2 saat yapılan TV renkli yayını, 1983 yılında önce 4 saate, sonra da 5 saate çıkarıldı. Renkli TV alıcı sahiplerinin 899.455'e ulaştığı belirtiliyor. TV alıcılarının ruhsat ücretleri de 2 milyar 485 milyon liralık ek gelir sağlıyormuş.

600 binden fazla video

Bu arada, ülkemiz topraklarının yüzde 78'i TRT Televizyonu'nun yayın kapsamına giriyor. TRT bu görevi 37'si ana istasyon olmak üzere irili ufaklı 126 TV vericisi ile yerine getirmektedir. TV yayınlarını izleyebilen nüfus ise Türkiye nüfusunun yüzde 87'sini oluşturuyor. Ama ülkemizde henüz her 100 kişiye 7.62 TV alıcısı düşmekte. Öte yandan, istatistikler Türkiye nüfusunun ancak onda birinin basmdan, radyodan ve televizyondan aynı anda yararlanabildiğim göstermektedir. Gerek kişi başına düşen TV alıcı sayısı, gerek aynı anda üç önemli kitle iletişim aracından yararlananların oranı son derece düşüktür.

İşte istatistikler bu bilgileri verirken, Türkiye'de 600 binin üzerinde «video kaset aygıtı» nin bulunduğu ileriye sürülüyor. Ankara'da bu işin ticaretini yapanlardan kimilerinin sanılarına göre yıl sonunda «video kaset aygıtı»nın sayısı 1 milyona ulaşacaktır. Aynı sırada da Avrupa ve Amerika'da «video kaset» giderek yerini «video-plak»a bırakıyor. Bu arada da teknolojik gelişmeleri ilk olarak elde eden yabancı ülkeler birbiri ardına yeni buluşlarla ortaya çıkıyorlar. Bunlardan biri bizi diğerlerinden önce etkileyecek. Evlerimizin damlarındaki TV antenlerinde yapılacak küçük değişikliklerle yabancı TV yayınlarını, yabancı radyo yayınları gibi uydular sayesinde rahatlıkla izleyebilecek duruma geleceğiz.

Yeterli ve çağdaş bir yayıncılık

Görülüyor ki, Türkiye'de çeşitli gelişmelere karşın başta TV olmak üzere tüm kitle iletişim alamnda sayıca yine de büyük yetersizlikler içindeyiz ve iletişim hizmetini toplumun çoğunluğuna yayamamışız. Bu arada radyo yayıncılığında, televizyonun rekabeti karşısında, yeniliklere hiç başvurulmadığından ötürü radyo önemini giderek yitiriyor. Oysa tüm diğer iletişim araçlarının üstünlüklerine karşın, radyoculuğumuzu bugün çok etkin bir düzeye çıkarmak mümkündür. Ama bunun için de yetenekli, yeterli ve çağdaş bir yayıncılık anlayışına ulaşılması gerekiyor.

Şimdi işin içine bir de «video kaset» olayı girdi. «Video kaset»in yaygınlığı ortaya bir takım sorunlar çıkardı. Bu sorunlar karşısında da kimse ne yapacağını bilmiyor. İşte «İletişim Yılı»nda Türkiye'nin iletişim alanındaki durumu.

CUMHURİYET — 17 Mayıs 1983

AÇIK ÜNİVERSİTE

Kırsal nüfusun hızla kentlere akarak ülkemizde çeşitli ekonomik ve sosyal sorunların oluşmasına çok eskiden beri yol açtığı bir dönemde, belli bir meslek sahibi olmayan «vasıfsız» insanlar giderek çoğalıyorlar. Öte yanda, ODTÜ öğretim üyesi Doç. Dr. Tansı Şenyapılı'nm yaptığı bir araştırmadan öğrendiğimize göre de, Ankara'daki gecekondu nüfusunun 15-64 yaş arasındaki kadınlardan sadece yüzde 6'sı, erkeklerin yüzde 73'ü çalışıyor. 24 Şubat 1983 tarihli Cumhuriyet'te Levent Sanin, Ankara'nın dörtte üçünü oluşturan gecekonduluların eğitimle ilgili yanını da şöyle özetlemiş: «Araştırmaya göre gecekondulu kız ve erkek çocukların önemli bir bölümü ilkokula gidiyor. Ancak daha üst düzeyde okullara gidenlerin yüzdesi birden düşüyor. Gecekonduda yaşayan kadınların yüzde 69'u, erkeklerin yüzde 19'u okuma yazma bilmiyor. Kadınların yüzde 25'i erkeklerin yüzde 61'i ilkokul mezunu. Ortaokulu bitiren kadınların oranı yüzde 2, erkeklerin yüzde 8... Liseyi bitiren kadınların oranı yüzde 1,7, erkeklerin oranı yüzde 5,4.»

Yukardaki bulgular çok yeni olmalarından ötürü burada belirtilmektedir. Aynı olumsuz sonuçlan içeren ve kentsel sorunları gözler önüne seren daha başka araştırmalarla ülkemizin yetersizliklerini ve bu yetersizliklerin yol açtığı durumları ayrıca sergilemeye gerek yok. Bu yetersizlikler ve sorunlarla kıvranan ülkemizde bir de «Somut» Dergisinin 4 Mart 1983 tarihli sayısında resmi istatistiklere dayanılarak verilen şu bilgileri sıralayalım: «1981 yılında ülkemizin sayılabilen 44.736.957 kişilik nüfusunun yandan biraz fazlası, 25.277.939'u istatistiklere göre 'okuryazar'» Bu kitlenin erkek kesimi yüzde 61 oranında. Erkek nüfusun 11.920.558'i, yani tüm nüfusumuzun yaklaşık dörtte biri ilkokul bitirmiş. Yine erkek nüfusun ortaöğrenim görenleri ise 2.744.846 kişi. Bu düşüş üniversite bitirenlere bakınca daha da belirginleşiyor: 545.490 kişi. Yani öğrenim görmüş erkek nüfusun ancak % 7,7'si. Bu oranlar kadın okuryazarlar açısından daha da düşük. Salt yüksek öğrenim düzeyindeki kadınların sayısı 162.514.

«Bir de radyo ve televizyonun durumuna göz atalım: Türkiye'deki toplam televizyon alıcılarının sayısı 4 milyon 289 bindir. Radyo alıcıları ise, yine 1981 verilerine göre, 4 milyon 422 bin. Bu alıcıların kente ve kırsal kesime dağılımı da şöyle: Köyde 1 milyon 289 bin TV alıcısı var. Kentte ise 3 milyon. Radyo alıcılarının kentteki sayısı 3 milyon 644 bin, köydeki sayısı da 78 bin. Kayıt ettirilmemiş TV ve

radyo alıcılarının bulunduğu düşünülürse, bu sayıların daha da yüksek olduğu ileri sürülebilir.»

Öte yanda UNESCO araştırmalarına göre, Türkiye'de 100 kişiye, 7,62 adet TV alıcısı düşüyor.

Yukardaki tüm istatistikler gerek eğitim ve gerek iletişim araçları bakımından Türkiye'de çeşitli olumsuzluklarla karşı karşıya olduğumuzu bir kez daha ortaya koyuyor. Bu arada eğitimin varlıklı kesime daha yeterli bir hizmet götürdüğünü, ama buna karşın yıllardan beri de her kesimde yozlaşmaktan kurtulamadığı da biliniyor. YÖK'ün de yüksek öğrenime çeşitli gelişmeler yerine, büyük sorunlar getirdiği ortada. Bu yazı hazırlandığı sırada salt Siyasal Bilgiler Fakültesinden atılan ve istifa eden öğretim üyelerinin sayısı 41'e ulaşmıştı. Diğer fakülteler ve okullardaki durumu da göz önünde bulundurunca, en azından boş geçen derslerden ötürü yeterince eğitim yapabilmenin tümden ortadan kalktığı anlaşılacaktır. İşte bu sırada ve yıllardan beri televizyonumuz eğitime yeterince önem vermiyor derken, Anadolu Üniversitesi geleneksel eğitimin sınırlarını aşan yepyeni bir eğitim yöntemi olan «Açık Üniversite» ye başladı.

Radyonun ve televizyonun özellikle gelişmiş ülkelerde, ama geri kalmış ya da geri bıraktırılmış ülkelerde de eğitim amacıyla kullanıldığı bir gerçektir. Ne var ki, bu gibi iletişim araçlarının «öğretebilirliliği» artık tartışılmamakla beraber, özellikle radyo ve televizyonun «öğretmen»in ve bildiğimiz «okul»un yerini mi alması gerektiği, yoksa hem «öğretmen»e ve hem de «okul»a yardımcılık etmesi ve destek sağlamasının mı daha yarar getireceği hâlâ tartışılıyor. Bu tartışmalar sırasında Türkiye gibi ekonomik ve sosyal sorunlarla kıvranan ve eğitim ve iletişim alanlarında da ne denli büyük çıkmazlar içinde olduğu, yukardaki istatistiklerden anlaşılan ülkeler için, en tutarlı sonuçların şöyle yorumlanabileceği görülmektedir:

«Gelişmiş ülkeler, radyo ve televizyonu 'öğretmenin' ve ve 'okulun' yerine koyabilir. Çünkü tüm sorunlara karşın bu gibi ülkelerin gençleri daha ilkokuldan başlayarak yüksek öğrenimin sonuna değin oldukça düzenli bir eğitimden geçmekte ve daha küçük yaştan başlayarak da iletişim araçlarının öğretici yanlarından yararlanmaya koşullandırılmaktadır. Bu nedenle de, özellikle yüksek öğrenimden önce geleneksel eğitim yönteminde bir 'okul'da 'öğretmenle yüzyüze gelen öğrenciler, yüksek öğrenime devam etmek istediklerinde 'okul' ve 'öğretmen' yerine çoğunlukla radyo ve TV gibi iletişim araçlarından doğrudan doğruya yararlanabilirler. Ne var ki, bu gibi gelişmiş ülkelerde bile tüm oturmuşluğuna karşın 'açık öğretim' ve onun gibi okulun ve

öğretmenin yerini alan kitle iletişim araçlarıyla yapılan eğitim bugün de tartışılmakta ve bu yöntemlerden elde edilen sonuçların yeterli olmadığı savunulmaktadır.

«Gelişmemiş ülkelere gelince, radyo ve televizyonun eğitimde kullanılması başlıca koşullardan biridir. Fakat radyo ve televizyonu eğitimde herhangi bir biçimde kullanmadan önce bu gibi ülkelerin tüm eğitim aşamalarında (ilkokullarda, ortaokullarda, liselerde ve yüksek öğrenimde), önce geleneksel eğitim yöntemlerinin, okulun ve öğretmenin durumlarının geliştirilmesi ve sorunlarının hafifletilmesi gerekir. Bu arada ya da geleneksel eğitim mümkün olduğunca yoluna konduktan sonra, radyo ve televizyonun da okulun ve öğretmenin yerini almadan onlara yardımcı olması ve destek sağlaması yoluna gidilmelidir. Radyonun ve televizyonun yardımcılığı ve desteği ile öğrenci geleneksel eğitim yöntemleriyle bu gibi ülkelerde çok daha iyi eğitilir.»

Bu yorumun anlamını daha iyi değerlendirebilmek için, önce ‘Anadolu Üniversite’nin yurt dışında özellikle İngiltere’deki modele uygun olarak başlattığı «Açık Üniversite» hakkında bilgi vermeye çalışalım. Bir kez, bu modelin gelişmiş ülkelerde uygulandığını ve koşullarının da ancak gelişmiş ülkelere uygun olduğunu hemen ileri sürmekte yarar var. Her alanda geleneklerine bağlı, uygulamaya koyduğu yeni yöntemleri önce «pilot çalışmalar»la deneyen ve uzun yıllar değişmeyecek yeni ve yararlı yöntemleri ancak belli araştırmalar ve planlamalarla sürdüren bu ülkelerin başında İngiltere ve Japonya var. Her ikisi de bu alışkanlıklarının sonucunda «Açık Üniversite» yöntemini geliştirmişler ve hâlâ karşı çıkılmasına karşın, oldukça etkin bir düzeye getirmişlerdir. Öte yanda, «Açık Üniversite» ülkemizde başlamadan önce bu yöntemin pek çok ülkede, hatta Afrika’da bile uygulandığı ileri sürüldü. Oysa Japonya ve İngiltere’nin dışında «Açık üniversite»yi tam anlamı ile uygulayan ülke sayısı çok azdır. (Nitekim bu ülkeler arasında Türkiye’yi sayabiliriz. Çünkü ülkemizdeki uygulamaya henüz radyo bile giremedi.) «Açık Üniversite»yi uyguladığı ileri sürülen diğer küçük ve gelişmemiş ülkelerde ise bu yöntemin başarılı olduğu, ancak uygulayıcı resmi ağızlar tarafından belirtiliyor. Öğrencilerin bu yeni yöntemle gerçekten «öğrenip öğrenmediği» ise o denli açık değil...

Nedir «Açık Üniversite»? İlk olarak öğrencilere alacak oldukları derslerin izlenceleri, notları, kitapları ve ayrıca okunması gereken makale ve kitap dizelgeleri gönderilir. Bu ilk adımın yerine getirilmesi pek çok ülkede PTT ile gerçekleştirilmektedir. Daha sonra «Açık Üniversite» öğrencilerinden belli tarihlere dek çeşitli araştırmalar yapmaları ve bunları yazılı olarak, bildirilen diğer ödevlerle birlikte

«Açık Üniversite» merkezine değerlendirmek üzere göndermeleri istenir. Ama bu araştırmaları ve diğer ödevleri hazırlamadan önce de radyodan ve televizyondan yayımlanacak olan eğitici nitelikteki izlencelerin öğrenciler tarafından sıkı bir disiplinle izlenmesi gerekir.

«Açık Üniversite»nin radyo ve TV izlenceleri hem birbirleriyle belli bir uyum içindedir, birbirlerini destekleyecek bir anlayışla hazırlanmıştır. Hem de bu eğitici izlencelerin daha önce öğrencilere gönderilmiş olan konularla da doğrudan doğruya ilişkisi vardır. Bir başka anlatımla, «Açık Üniversite» öğrencisi tüm konuları kendisine postalanmış makale, kitap ve diğer yazılı belgelerde okur, öte yandan aynı konuları radyo ve TV izlencelerinde de izler. Ne var ki, birbiriyle uyumlu olan yazılı belgelerle radyo-TV izlenceleri, birbirlerinin bir kopyası değildir. «Açık Öğretim» radyo-TV izlenceleri, öğrencilerin yazılı belgelerde okudukları konuların görüntü ve ses anlatımıyla televizyonda ve salt ses ile de radyoda yeni boyutlar kazanmasını ve aynı zamanda da öğrencilerin yeni ufuklara açılmasını sağlar. Kısacası, «Açık Üniversite» radyo-TV izlenceleri bir «öğretmen»in kamera karşısına geçip kuru bir yöntemle ve arada sırada ya da çokça kullanılan görüntü nesneleri ve kısa filmlerle konuları anlatmasıyla değil, tümden sinema dilinin sanatsal yaklaşımıyla oluşturulur. Çünkü ancak böyle bir sanatsal yaklaşımla kitaplardaki konuların öğrencilere değişik boyutlarda ulaşması ve onların imge dünyalarının bilinçlenmesi yoluna gidilebilir.

Radyo-TV izlencelerinin «Açık Üniversite» kullanımındaki bir başka önemli ilkesi de, bu yapımların sabahları 7.00-9.00 ve akşamları da saat 18.00-22.00 arasında öğrencilere ulaşmasını sağlamaktır. Böylece yaşamını kazanmakta olan ve hatta bir başka üniversitede okuyan «Açık Üniversite» öğrencisine hafta içinde yaklaşık her gün, boşta olduğu saatlerde radyo-TV yayını ile konuları sunmak, söz konusu saatler arasında bu konuları içeren izlenceleri gerektiği kez yinelemek mümkün olur. Bu ilkenin yerine getirilmesi, bir başka anlatımla, radyo-TV sayesinde gereken sürelerle «Açık Üniversite» öğrencilerine ulaşılması için, «genel yayın» amaçlarını içeren radyo-TV kanallarından değil, eğitime ayrılmış özel radyo-TV kanallarından yararlanmak gerekir.

Kaldı ki, tüm bu gereklerin yerine getirilmesiyle de iş bitmez. «Açık Üniversite» eğitiminin tam anlamıyla hedefine ulaşmasını sağlamak amacıyla sırasıyla şu yollara da başvurulmalıdır: Ders yılı içinde ve dışında «Açık Üniversite» bölgelerinde öğrencilerin belli tarihlerde öğretim üyeleriyle yüz yüze gelebilecekleri kısa süreli kurslar, zaman zaman yazılı ya da sözlü olarak başvurulabilecek danışma merkezleri, mektupla yürütülebilecek kurslar açmak ya da mektupla soru sorma

olanakları, öğrencilerin bulundukları bölgelerden ayrılmadan ders yılı içinde ve sonunda testlere girebilmeleri, özellikle yaz aylarında uygulamalı çalışmalar yapabilme fırsatı, «Açık Üniversite»nin uygulandığı ülkelerdeki varolan iletişim araçlarının tümünün ve örneğin telefonun bile bu amaçla kullanılmasının araştırılması, ülke ekonomisini ve öğrencilerin bütçesini zorlamadan eğitim teknolojisinin yeniliklerinden nasıl yararlanılabileceğinin düşünülmesi ve «Açık Üniversite» yöntemi uygulanmaya başladıktan sonra da, yeterince örgütlenmiş olsa bile, bu girişimin nasıl yürüdüğünü sürekli denetlemek ve hataları, eksikleri hızla düzeltmeye çalışmak... Aksi durumlarda «Açık Üniversite» diye bir uygulamaya geçilebilir ama, bu uygulamanın «öğreticiliği» de hep yetersiz kalır ve sürekli kuşku yaratır.

«Açık Üniversite»nin uygulandığı İngiltere'de her ders için bir ekip oluşturulur. Bu ekipte salt eğitimciler değil, aynı zamanda radyo-TV yapımcıları, eğitim teknolojisi uzmanları ve araştırmacılar da yer alır. Tüm bu elemanlar işin başlangıcından sonuna dek birbirlerinden ayrılmazlar. Bilindiği gibi, İngiltere'de «Açık Üniversite»nin radyo-TV izlencelerini ve filmlerini BBC'nin bu alanda görevlendirilmiş yetkin, deneyli ve profesyonel yapım elemanları oluşturur. Bu nedenle yapımcıların teknik istemleri, «ders ekibi» içindeki eğitimcilerin süzgecinden geçtiği değin, eğitimcilerin görüşleri de yapımcıların mesleksel koşulları ile kaynaştırılır. Gerçi bu «ders ekipleri»nin yanısıra, her konunun radyo-TV-film işlerinin dışındaki görevleri yerine getirecek «çalışma toplulukları» da vardır. Örneğin radyo-TV-film biçimlerinde hazırlanmış derslere uyum sağlayacak yazılı belgeleri hazırlamak, görsel-işitsel araçları oluşturmak ve diğer bölümleri ortaya çıkarmak için...

Tüm bu elemanların her konunun «Açık Üniversite» yöntemlerine göre yürütülmesini sağlamaları oldukça karmaşık bir çalışma düzeni gerektirir ve bu karmaşık düzenin işlerliğini sağlamak için de özel çalışma disiplinleri oluşturulur.

Unutmamak gerekir ki, «Açık Üniversite»de öğrenci, öğretim sürecinin büyük bir çoğunluğunu tek başına ve ne bir arkadaşına, ne bir öğretim üyesine danışmadan aşmak zorundadır. İşte ona bu «yalnızlığını» duyumsatmamak için, izleme merkezleri kurmak, toplu tartışma olanakları yaratmak ve «danışma büroları» açmak gereklidir. Hatta bu gibi yerlerde de görsel-işitsel araçlardan, bilgisayarlardan ve eğitim teknolojisinin daha yeni ve üstün aygıtlarından da bulundurmak gerekebilir. «Açık Üniversite»yi tam anlamıyla gerçekleştirmek ve öğrenciye yararıı olabilmek isteniyorsa, eğitim kurumuna ve öğrenciye oldukça pahalıya patlayacak bu olanakları ve yöntemleri

oluşturmaktan ve bunun için de kesenin ağzını açmaktan kaçınmamak başlıca koşullar arasında yer alıyor. Bir de, bu karmaşık uygulamayı başarıya ulaştırmak amacıyla «Açık Üniversite»ye yazılan öğrencileri iyi tanımak ve bunu sağlamak üzere de öğrenciler arasında onların görüşlerim, tepkilerini, eğilimlerini ve en önemlisi de «öğrenip öğrenmediklerini» öğrenmeye yarayacak, bilimsel araştırmaların yapılması kaçınılmazdır.

Eğitimimizdeki ve kitle iletişimimizdeki yetersizlikleri sıralayan yukardaki istatistikleri ve «Açık Üniversite»nin karmaşık düzenini kısaca belirttikten sonra, bu yeni eğitim yönteminin ülkemizde nasıl uygulanabileceğini, nasıl başarıya ulaşacağını, yüksek öğrenimimize nasıl olumlu katkıda bulunabileceğini ve neye yarayacağını kuşkuyla karşılamadan yapamıyoruz. Yukarda gerçek «Açık Üniversite» uygulaması için gerekli olan yöntemleri ve çalışma biçimlerini açıkladıktan ve 15 Ocak 1983 tarihinde ülkemizde «Açık Üniversite» adıyla başlatılan eğitimde ise bu yöntemlerin ve çalışma biçimlerinin çok azına başvurulduğunu gördükten sonra, kuşkumuz daha da artıyor ve bizdeki uygulamayı YÖK'ün daha fazla öğrenciye yüksek öğrenim fırsatı yaratmak amacıyla şişirdiği bir «balon» olarak kabul etmeden yapamıyoruz. Kaldı ki, İngiltere'de ve diğer ülkelerde «Açık Üniversite» girişimi, üniversiteye giremeyenler ya da yarıda bırakanlar için değil, mesleklerinde daha çok ilerlemek isteyen, ya da bir işte çalışırken yaşamlarına yeni değerler katmak isteyenler için geliştirilmiştir.

Gerçi Türkiye'de adına «Açık Üniversite» denilen uygulama yeni başladığı için, şimdilik çeşitli eksikliklerle ve yetersizlikle karşılaşıyoruz denilebilir. Fakat unutmamak gerekir ki, «Açık Üniversite»nin gerçek anlamda uygulandığı ülkelerde de bu girişimin başlangıcında çeşitli eksiklikler ve yetersizliklerle karşılaşılmış, ama tüm bunlar o ülkelerin yıllardan beri sorunları çözümlenmiş olan geleneksel eğitim düzeninin olumlu yanlarından kaynaklanan katkılarla çözüme ulaştırılmıştır. Herhalde tüm bunlar göz önünde tutuluyor ki, ülkemizdeki «Açık Üniversite» TV derslerinin diğer üniversitelerin fakültelerinde okuyan öğrencilerin, köy kahvelerinde TV izleyenlerin ya da sıradan herhangi bir izleyicinin de işine yarayacağı ileri sürülmektedir.

Kuşkusuz, bu görüş doğrudur. Ama «Açık Üniversite»nin gerçek amacı bu girişim için kayıt olan yaklaşık 30 bin öğrenciye onları örgütleyerek üniversite düzeyinde eğitim vermektir. Bu arada yan toplulukların da TV yayınlarından yararlanması olumlu bir davranış olacaktır. Ne var ki, onlar «Açık Üniversite»ye uygun bir yöntemle örgütlenmemiş olduklarından, TV yayınlarından dağınık ve gelişigüzel

bir anlayışla yararlanabileceklerdir ancak. Gerçek sorun, kayıtlı öğrencilerin «Açık Üniversite» ile gerçekten üniversite düzeyinde eğitilip eğitilmeyecekleridir.

Bu arada ülkemizde «Açık Üniversite» adıyla yeni bir uygulamaya başlayan Anadolu Üniversitesi'nin hakkını da yemeyelim. Bu öğretim kurumu yıllardan beri televizyonla eğitim girişimini gerçekleştirmek için hiç de yabana atılmaması gereken öğretim üyelerinin, yardımcılarının ve eski TRT'cilerin oluşturduğu bir kadroyla çalışıyordu. Bu amaçla TV-film birimleri kurmuş ve her geçen gün de bu birimlerin teknik donatımlarını geliştirmişti. Şimdi de arkasına aldığı YÖK Yasasının sağlayacağı üstünlüklerle herhalde bu teknik donatımı daha da geliştirecek, TRT'nin yapamadığını da yaparak, kendi yapım elemanlarını yetiştirecek ve TRT'den çok daha ilginç radyo-TV-film yapımları da ortaya çıkaracaktır. Hatta bir türlü oluşturulamayan ikinci TV kanalını, salt eğitim amacıyla kullanmak üzere, Anadolu Üniversitesi de kurabilir. Ama tüm bu üstünlüklerine karşın, doğrudan doğruya «Açık Üniversite» girişimine başlanacağı yerde, radyo-TV-film ile geleneksel eğitimin ve kültürel etkinliklerin desteklenmesi ve zenginleştirilmesi yoluna önce gerekli araştırmalar, hazırlıklar ve planlar yapıldıktan sonra gidilmeliydi.

BİLİM ve SANAT — Nisan 1983

RADYOYU ÖLDÜRMEYELİM!

Genel bir kanıdır, uzun bir süreden beri TRT'nin içindekiler ve dışındakiler televizyona kıyasla radyolarımızın her bakımdan çeşitli üstünlüklere sahip olduğunu ileriye sürerler; özellikle kültür, sanat ve eğitim alanlarında Türkiye radyolarının daha verimli ve etkili yayınlar yaptığını belirtirler. Bu gibi görüşlerin nedenleri arasında da radyolarımızın televizyondan daha köklü bir yayıncılık geleneğine ve daha yerleşik bir düzene kavuşmuş bulunması gösterilir. Söz konusu savı ve bu savı destekleyen nedenleri bir dereceye değin kabul etmeden yapamayız. Ne var ki, konunun daha başka açılardan ele alınmasında ve radyolarımızın gerçek yüzünün ve kamuoyuna yansımayan yetersizliklerinin üzerinde özellikle durulmasında da yarar vardır.

Bu kısa incelemeye başlarken, hem radyoda ve hem de televizyonda çalışmış bir kişi olarak hemen şöyle bir gözleme yer vermeyi uygun görüyorum: TV yayıncılığı, radyo yayıncılığına kıyasla çok daha zor bir uygulamadır. Çok etkin bir radyo yayıncılığının yapıldığı toplumlarda bile, TV izlenceleri radyo izlencelerine kıyasla çok daha büyük, çok daha derin ve çok daha sürekli etkiler, dolayısıyla da çok daha belirli izler bırakıyor.

TV yayıncılığı çok daha zordur. Çünkü TV yayınlarına yeni bir düzen vermek istediğiniz zaman başvurduğunuz yöntemlerin sonuçlarını çok uzun bir süre sonunda almanız mümkündür. İşin içine bir hayli karmaşık bir teknoloji, yapım yöntemleri ve yönetsel katkılar girer. Nitekim, TRT bu gibi alanlardaki hazırlık çalışmalarmı 1964-1968 döneminde bir türlü yerine getirmediği, planlama çalışmalarına önem vermediği ve yeni TV birimini de radyolarımızın bir sürgün yeri olarak kabul ettiği için, TRT televizyonu 31 Ocak 1968 tarihinde, ancak 118 günlük bir hazırlık dönemi sonucunda, ilk yayınına başlamış ve bu satırların yazarının ilk iki TV yöneticisinden biri olarak görev yaptığı ilk üç yıl içinde de yine TRT içinde üvey-çocuk işlemi görmüş, sorunlarına TRT Genel Müdürlüğü'nün tutarsız tutumundan ötürü çözüm bulamamış ve yine bu ilk üç yıl içinde yayınladığı çok sayıdaki gerçekçi izlencelerinden ötürü -ne yazık ki, o ilk üç yıl içinde TV yayınlarında yer alan bu izlenceleri Ankara'nın dışında, kimsenin görebilmesi mümkün olmadı- TRT dışından da büyük baskılarla karşılaşmış ve tüm bunların sonucunda da dar boğazdan bir türlü çıkamamıştı.

Öte yanda, radyoculuk daha kolay bir uygulama mı? Ve radyoculuğumuz daha düzenli bir yol izleyerek mi günümüze değin geldi? Her iki soruya da hemen olumlu birer yanıt vermemek olanaksız. Ne var ki, teknik, yapım ve yönetsel bakımlardan «daha kolay bir uygulama» olarak nitelerken, radyoculuğu «kolay» bir iletişim aracı ve kolay bir meslek dalı olarak görmediğimi ve bu «kolaylığın» ancak TV karşısında geçerli olduğunu belirtmeliyim. Radyo izlence yapımını gerçekleştirmek ve radyo yayınını sürdürmek televizyona kıyasla çok daha kolay olduğu gibi, radyo yayınlarına yeni bir yön ve yeni bir düzen vermek istediğiniz zaman da televizyondakinden çok daha kısa bir süreye gerek duyulur. Bu noktaların üzerinde niçin duruyorum? Bu gibi özelliklerden ötürü herhangi bir radyo yönetiminin yayıncılıkla ilgili olumlu ve yeterli gelenekleri, üstünlükleri ye adımları çok daha kısa bir sürede oluşturması ve koruması mümkündür. Televizyonda ise aynı sonuca erişebilmek için çok daha uzun süreye, çok daha köklü çalışmalara, çok daha yeterli teknolojiye ve çok daha derin deneylere ve yönetim biçimlerine gerek vardır. İşte bugün radyolarımızın televizyona kıyasla çeşitli bakımlardan üstünmüş gibi görünmesinin nedenleri arasında bir de bu gerçek yatar.

Burada hemen şunu ekleyeyim ki, benim kişisel görüşüme göre, hiçbir dönemde radyolarımız, televizyona kıyasla sahip olduğunu yukarda belirttiğim üstünlüklerden yüzde 50 oranında bile olsa yararlanamamış ve özellikle mesleksel kurallara ve geleneklere yeterince kavuşamamıştır. Ama öte yanda TRT televizyonu da ilk üç yılında TRT içinde ve dışında karşılaştığı ilgisizlik, baskılar ve yetersizlikler ve 1971 yılında başlayan «Ankara dışına çıkma» dönemindeki ve 1974 yılında başlayan «altyapı güçlendirmeden ve planlamaya önem vermeden genişleme» dönemindeki yanlış, eksik ve tutarsız yöntemler ve en sonunda da 1975 yılından sonraki siyasal baskılar sonucunda, her bakımdan radyoya kıyasla daha geride kaldı ve radyoya kıyasla «daha zor» olmanın acısını daha çok çekti.

BİR ZAYIF NOKTA

Radyolarımızın televizyona karşı sağladığı üstünlükleri sıralarken, bir başkasının üzerinde daha, nedenleriyle birlikte durmakta yarar var. Eğer bir toplumda radyo ve TV aynı anda hizmet veriyorsa, kuşkusuz televizyonun «görüntüsü»nden ötürü, radyonun, ne denli etkili yayın yapıyor olursa olsun, ikinci plana düşeceği kesindir. Halk böyle durumlarda televizyonla daha çok ilgilenecek ve radyodan daha az etkilenecektir. Radyo televizyona kıyasla daha uzun ve daha yararlı

yayınlar yapsa bile... Ne yazık ki, ülkemizde de bu durumda bir değişiklik olmamış, hatta televizyon radyoya kıyasla çok aşırı bir ilgi de görmüştür. TV yayınlarının yetersizliğine karşın... Bu gerçeğin radyoculuk açısından bir üstünlüğü, ama elbette bir de çok büyük bir zayıflığı var. Televizyon değin ilgi uyandırmayan radyoda kültür, sanat ve eğitim alanında çok daha gerçekçi yayınları, herkes televizyonu aşırı bir biçimde izlerken, hazırlayabilmek ve yayınlayabilmek mümkündür. Nitekim uzun yıllar da böyle bir uygulamaya tanık olduk.

Politikacılar ve TRT üzerinde durarak engelleyici çabalarını esirgemeyen diğer çevreler, dikkatlerini çok daha fazla televizyona çevirdikleri ve radyoyu da yeterince izleyemedikleri için, baskılarını tümden televizyonumuz üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bu uygulama da TRT televizyonunda olumlu geleneklerin ve yöntemlerin gelişmesini önleyen bir başka nedendir. Bir de şu var: Bu demek değildir ki, radyo söz konusu baskılar altmda hiç kalmamıştır. 1964-1970 arasında yaklaşık 200 radyo izlencesinin soruşturmaya uğradığı, çok sayıda yapımcının savcılıklara ve mahkemelere çağrıldığı, TRT'den son Kasım ayında çıkarılan TRT personeli arasında radyo yapımcılarının büyük bir çoğunlukta olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ama özelliklerinden ötürü ilginin ve dolayısıyla da baskının çok daha büyüğünün TRT televizyonunda olduğu da belirtilmelidir. İşte bu «daha az ilgiden ve baskıdan» yararlanarak radyolarımızda, televizyona kıyasla, daha gerçekçi izlenceler yayınlamak mümkün oldu. Ama burada da yine radyo açısından bir başka zayıf nokta ile karşılaşıyoruz: Daha az ilgi çeken radyonun bu gerçekçi ve olumlu izlencelerini de ya daha az kişi izliyor ya da çok izleyen varsa bile, bu kişiler radyoda izlediklerinden televizyonda izledikleri değin etkilenmiyorlar.

MESLEKSEL ÖZELLİK Mİ, YARATICI PERSONEL Mİ?

Bir de şu soruyu sormak gerekir: Yukarda radyonun televizyona kıyasla daha olumlu izlencelere yer verdiğini söyledik. Bu durum da yine yukarda belirttiğim gibi, hep radyoculuğun kendi içindeki mesleksel özelliklerinden mi doğuyor? Yoksa bunda radyoda çalışan yaratıcı personelin, televizyondaki personele kıyasla daha bilinçli davranmasının da bir katkısı mı var? Gerçekte, hiç değinmek istemediğim bir nokta bu. «Hangi personel daha bilinçli? Radyodaki mi? Yoksa televizyondaki mi?» Böyle bir soruyu sormak istemiyorum. Ne var ki, yanıt vermekten de kaçamayacağımız önemli bir nokta var burada. Önce şunu belirtmek isterim: Radyo da, TV de, bilinçli yöneticiler ve yapımcılar elinde olmadıkları sürece, yozlaştırıcı etkiler yaratabilecek yayınlar yapmaya yatkın birer iletişim aracı olmaktan

kurtulamazlar. Ama TV, radyoya kıyasla, yozlaştırıcı yayınlar yapmaya çok daha yatkın bir özelliğe sahip. Nitekim, özellikle 1971 yılından sonra, Ankara dışına çıkmaya da başlayan TRT televizyonu, kültür, sanat ve eğitimden ya da en azından bu alanlardaki yayınlan geliştirme çabasından giderek uzaklaştı ve ilk üç yılda güdülen amaçlar bir kenara bırakılarak piyasa müziğine ve şarkıcısına, «gazino kültürü»ne, kaba eğlenceye, yabancı ve yoz dizilere ve genelde izleyicileri «oyalayan» ve salt süre doldurmak için hazırlanan izlencelere ve filmlere ağırlık verdi. Arada olumlu yapımlar da yok değildi. Ama 1971 yılından başlayarak TRT televizyonunun giderek daha çok bu anlayışla yayın yaptığı görüldü. Nitekim, söz konusu gidişin sonucu, «Televizyona göbek dansçısı çıkmalı mıdır? Çıkmamalı mıdır?» tartışmasını bile yarattı ve böyle bir dansçının görüntülükte görünmesi de sağlandı. Elbette tüm bunlara salt bu iletişim aracının yozlaşmaya yatkın olmasından ötürü değil, daha çok televizyonun bu «yatkınlığını» gözönünde bulundurmak istemediklerinden ötürü, «yozlaştırıcı» yayınlara yeşil ışık yakan ve kimilerinin renkli ilişkilerini boyalı basında da izlediğimiz TV yöneticilerinin ve TV yapımcılarının çoğunlukta olması da yol açmıştır. Kuşkusuz TRT televizyonunda ağırlığın olumlu yayınlara verilmesini öngören bilinçli yapımcılar da vardır. Fakat bugüne değin onların görüşlerinin önemsendiği pek görülemedi. Radyolarımızda ise bilinçli personelin yukarda üzerinde durulan diğer yapısal nedenlerden de yararlanarak geçmiş dönemlerde ve hatta bugün bile, televizyona kıyasla çok daha olumlu yapımlara, özellikle kültür, sanat ve eğitim alanlarında yer verdikleri ve bu bakımdan TRT televizyonunun önüne geçtikleri yadsınamaz.

Radyolarımızın bu üstünlüğüne karşın, TRT'nin radyoculuk alanında yine de olumlu adımlar attığını ve Türkiye radyolarım mesleksel bakımdan daha olgun bir düzeye çıkardığım söyleyebilmek oldukça zordur.

Dün de böyleydi, bugün de böyle bu. Daha açıkçası, radyolarımızdaki personelin televizyona kıyasla daha bilinçli olduğunu ileriye sürmenin, radyolarımızda televizyona kıyasla daha köklü bir yayıncılık geleneğinin ve daha yerleşik bir düzenin bulunduğunu belirtmenin ve en sonunda da özellikle kültür, sanat ve eğitime radyolarımızda daha çok ağırlık verildiğini kanıtlamanın değeri, çok eskilerden günümüze değin gelen ve aşağıda örneklerle sunulan eksik ve yetersiz uygulamalar karşısında artık o denli önemli ve yüksek değil.

TRT'nin kuruluşu radyolarımıza geniş bütçe, eleman sayısını artırma, vericilerin gücünü ve sayısını yükseltme, özerklik, personel yetiştirme ve en önemlisi de çeşitli toplumsal konulan ve yurt gerçeklerini

inceleyen izlenceler, hazırlama ve yayınlama gibi üstünlükler kazandırdı. Ne var ki, tüm bu üstünlükler, daha TRT'nin özerklik döneminde, yanlış uygulama ve plansızlıktan ötürü yeterince değerlendirilemedi. Aynı özerklik döneminde de, TRT televizyonunun yayına başlamasından sonra, radyolarımıza televizyon yayınlarının rekabeti gözönünde bulundurularak yeni bir düzen vermeyi TRT yönetimi düşünemedi. Televizyonun etkinliği karşısında radyolarımızın eski, köhne ve yetersiz yayıncılık anlayışını sürdürmesi, ilk TV yayınları başladığı zaman 41 yaşında olan Türkiye radyolarının tümden yetersizliğe sürüklenmesine yol açtı. Artık günümüzde, biraz da radyoculuktan hiç nasibini almamış TRT yöneticilerinin tutumundan ötürü, radyolarımız televizyonun karşısında ikinci plana değil, üçüncü ve hatta dördüncü plana atılarak birer «ses kutusu» durumuna itilmiştir.

Radyoyu televizyonun rekabetinden dolayı canlandırmak için neler yapılabilirdi? Batı ve Doğu ülkelerine baktığımız zaman bu konunun ilk olarak teknik açıdan ele alındığım görürüz. Önce radyo yayınlarının pürüzsüz sese sahip FM/UKW ile yapılması önemsenmiş, arkasından da «transistörlü» radyo alıcılarının yapımına hız verilmiştir. Böylece insanlar «transistörlü» alıcılar sayesinde radyo yayınlarını her yerde -önce evin dışında, sonra da kırda, dağ başında, çalışma yerinde vs.- dinleyebilecek duruma geldiler. Bu teknik gelişme, elbette radyo yayınlarında büyük değişiklikler yapılmasına yol açtı. Çok eskilerden beri radyo yayınlarıyla insanların iç dünyalarına seslenilmesi amaçlanmıştı. Onları düşünürken, dalmışken, kısacası içlerine kapanmışken yakalamak gerekirdi. Ama gerek televizyonun yayına başlamasından ve gerek «transistor»ün çıkmasından sonra artık devinim içindeki insanı yakalamak önemsendi. Bu nedenle de radyo izlencelerinin konuları ve süreleri ilk olarak değişti. Özellikle sözlü, yani konuşmalı izlencelerin süreleri kısaldı. Uzun konuşmalar ve anlatımlar tarihe karıştı. Uzun anlatımların çok sayıdaki insan sesiyle sunulması bile bir kenara bırakıldı. Başta konuların güncelliğine ağırlık verildi. En kısa süre önceki olayların yansıtılmasına çalışıldı.

Bu nedenle radyo haberciliği değişti. Haber bültenlerinin süreleri kısaldı, ama kısa bültenler radyo yayınlarında çok sık yer almaya başladı. Bu nedenle de, çok sık yer verilen bültenlerde haberleri yine sık sık yinelemek için haber alma yöntemleri geliştirildi. Bültenlerin dışında hava durumunu bildiren bültenler, ticaret dünyasının haberleri, özellikle kent içi trafik koşulları ve karayollarının trafik düzeni dinleyiciye sık sık iletildi. Bu bilgileri verebilmek için ayrıntıların radyo stüdyosuna bildirilmesi ve orada yeniden yazılarak bir sunucu tarafından okunması da bir kenara bırakıldı. Bilginin

kaynağından ya da doğrudan doğruya olay yerinden naklen yayınlar yapılarak ayrıntılar hemen ve hiç zaman yitirmeden en canlı bir biçimde dinleyiciye aktarıldı. Böylece radyo yayıncılığı stüdyoların dışına taştı ve halkın içine girdi. Öte yanda, «transistor» sayesinde radyo alıcıları evde de, ama evin dışında herhangi bir yere kolaylıkla «taşınarak» halk tarafından izlenebildiği için, «stüdyo» dışına kayan yayıncılıkla, «ev» dışına kayan radyo dinleyebilme olanağı birbirlerini tamamladılar. Bunun sonucunda da ortaya çıkan yeni «iz-lencecilik anlayışı», radyoyu televizyonun karşısında hem dinamikleştirdi, hem de radyo yayıncılığı eskisine kıyasla daha canlı ve etkili bir duruma geldi.

BÖLGE RADYOCULUĞU

Bizim radyoculuğumuzda, özellikle 1968 yılında televizyonun yayına başlamasından sonra, yukarıda sıralanan yeniliklerden hemen hemen hiçbirine başvurulmadı. 1975 yılına dek, Türkiye Radyolarını televizyonun rekabeti karşısında canlandırmak amacıyla en küçük bir girişimde bulunulmadı. Gerçi yukarıda sıralanan çarelerin hepsini belki de ülkemizde uygulamaya olanak yoktu. Ama yine de bunların çoğu gündeme getirilebilirdi. Nitekim, en başta «bölge radyoculuğu»na önem verilebilir ve yöresel yayınlarla ülkemizin çeşitli kesimlerindeki halkın gereksinimleri karşılanabilirdi. Çünkü bölge radyoculuğu da televizyonla yapılması gereken yarışın en etkin yollarından biridir. Ama özellikle TRT döneminde «bölge radyosu» diye kurulan yeni radyo yöntemlerinin ya kimilerinde 170 kişilik bir kadro oluşturularak bunların arasına hem sayısı salt üçü dördü geçmeyen yapımcı gönderildi, hem de bu üç dört yapımcıya günde en fazla 15 ya da 30 dakikalık izlenceler hazırlattırılırken, merkezde hazırlattırılmış ve o bölgelerle hiç ilişkisi bulunmayan konuları içeren izlenceler banta kayıt edilerek gönderildi. Bu konuda o denli kayıtsız davranılmıştır ki, bölge radyolarına merkezden bant üzerine kayıt edilerek gönderilen izlencelerin çoğu söz konusu bölgelerdeki halkın beğenisine, eğitim düzeyine ve gereksinimlerine aykırı düştüğü gibi, örneğin ulusal ve dinsel bayramlarla ve diğer güncel tarihlerle ilgili izlenceler de çoğu zaman yayın tarihlerinden çok sonra bölge radyolarına ulaştığı için de herhangi bir işlevi yerine getirmekten uzak kalmıştır.

Bölge radyoculuğunun önemsenmemesinin bir nedeni de çeşitli yörelere ayrı ayrı yayın yaparak oralardaki halkın birbirinden kopacağının ve “bölüneceğinin” düşünülmüş olmasıdır. Oysa «bölge radyoculuğu»nun amaçları yeterince saptandığı ve bu «birleştirici» amaçların korunması için de yeterince önlem alındığı takdirde, son derece güçlü bir «birlik» kurmak ve böyle bir «birlik» anlayışı ile de radyoyu televizyon karşısında her zaman canlı tutmak mümkündür.

PLANSIZ GİRİŞİMLER

1975 yılından başlayarak, Türkiye Radyolarını TV yayınlarının ezici etkilerine karşı koyabilecek bir duruma getirmeye yarayan çeşitli girişimlere başvurulduğunu görüyoruz. Ne var ki, bu girişimlerin, televizyonu gözetmeksizin, bir canlılık getirmek için mi gerçekleştirildiği, yoksa televizyona karşı koymak için mi düşünüldüğü de kesin olarak belli değildir. Çünkü bu girişimlerin hemen hepsi köklü bir planlamaya dayanmamıştır, hem de hiçbiri uzun süreli olamamıştır. İlk adım, Türkiye Radyoları'nın TRT-1, TRT-2, ve TRT-3 adlı üç ayrı kanaldan ve üç ayrı amaçla yayın yapabilecek bir düzeye getirilmesidir. Radyo yayınlarını bu gibi bir uygulamayla çeşitli kesimlere ve gereksinimlere yanıt verecek bir biçime getirerek televizyonun karşısına çıkmak da çok olumlu ve etkili yollardan biridir. Ne var ki, 1975 yılında radyolarımız bu üç ayrı kanala bölündüğü zaman, başta teknik altyapıyı kurmaya hiç önem verilmemiş, son derece gerekli olan ayrıntılı bir planlama yapılmamış ve bir de Türkiye Radyolarının örgütü bu üç ayrı amaçlı kanalı yürütebilecek yeni bir düzene kavuşturulmamıştı. Teknik bakımdan ortada büyük bir yetersizlik sürerken, aynı radyo örgütü ve aynı çalışma düzeni ile üç ayrı kanaldan yapılan yayını, elde bir de ayrıntılı bir planlama bulunmazken, gerektiği gibi yürütmek çok kısa bir süre sonra olanaksızlaşmıştır.

Konunun önce teknik yanına bakarsak, Türkiye Radyolarının hâlâ ülkemizin her yerinde rahatça dinlenemediğini ve «komşu ve uzak ülkelerin radyo yayınlarına karşı radyolarımızı teknik bakımdan güçlendiriyoruz» diye sık sık verilen demeçlere karşın başta 1200 KW'lık Ankara Radyosu ve İstanbul Radyosu olmak üzere diğer radyo postalarımızın da kendilerine sağlanmış olan teknik gücü bir türlü tutturamadıklarını ve belirtilen KW'tın altına düştüklerini yıllardan beri bildiğimizi rahatlıkla söyleyebiliriz. Ülkemizin çok önemli bir Ege sorunu varken, radyolarımızın sesini Ege bölgemize, daha da önemlisi Ege bölgesinin ötesine iletmemiz bir türlü mümkün olamıyor. Bu arada «şehir cereyanı»nın kesilmesinin ötesinde -bu TRT'nin yolaçtığı bir teknik sorun değildir- radyo yayın aygıtlarının sık sık teknik ârızaya yol açtığı, böylece yayının kesildiği ya da en azından sesin zayıfladığı (modülasyon düşüklüğü) görülmektedir. Eğitime, kültüre, sanata ağırlık verilmesi için kurulmuş olan TRT-2 adlı radyo kanalı daha ilk yayın gününden başlayarak Türkiye Radyolarının en eski vericileriyle çalıştırıldığından, bu kanalda sık sık, «Bilmem neredeki vericimiz bakıma alınacağı için yayınımıza şu kadar saat (hatta şu kadar gün) ara verilecektir.» biçimindeki açıklamalarla karşılaşıyoruz. Kesinlikle söylenebilir ki, dünyanın hiçbir ülkesinde «bakım» için yayına ara verilmez. Hem yayını yürütebilmek, hem de aynı anda

bakımı yapabilmek teknik olgunluğuna kavuşamamış bir radyoculuk anlayışının, çeşitli eksiklikleri bulunan TV yayınlarıyla bile yarışmasını beklemek elbette boşunadır.

Niçin Türkiye Radyolarının burada saymakla bitiremeyeceğimiz bu denli derin sorunları var? Burada salt bir noktayı yanıtıma alarak belirtmekle yetineceğim. 1968 yılında televizyonumuzun ilk yayına başladığı günden sonra tüm TRT üst düzey yönetimleri televizyonla o denli çok ilgilendiler, televizyon üzerine o denli çok düştüler ki, onların bu aşırı TV tutkuları televizyonumuza hiçbir şey kazandırmadığı gibi, radyolarımızın da hem teknik, hem de yayıncılık bakımından çok şey yitirmesine yol açtı. Şimdi renkli televizyonun üzerinde bu denli çok durulması sonucunda da radyolarımızın sorunlarının daha da gerilere itileceği kesindir.

DENEYSİZ YÖNETİCİLER

Eğer radyolarımızda dün ve bugün sabah saatlerinde ve akşam yemek zamanı hep mide bulandırıcı konuları buluyorsak, belki de televizyonla rekabet nedeniyle geliştirilen «canlı» izlencelerde sunucuların gevşek ve cıvık konuşmalarıyla karşılaşıyorsak, soru sormasını beceremeyen söyleşicileri dinliyorsak, konuşmalar arasında sözde dinleyiciyi sıkmamak için bir türkü, bir şarkı, bir çoksesli hafif müzik parçasının çalınarak piyasa şarkıcılarının ve plakların «gizli reklamı»nın yapıldığına tanıklık ediyorsak, tüm bunların nedenleri arasında radyoculuğa TRT'de çok uzun yıllardan beri önem verilmeyişinin ve radyolarımızın yine uzun yıllardan beri «yayıncı», «radyocu» olamayan yöneticilerin elinde oradan oraya sürüklenişinin yer aldığını da bilmeliyiz. Belki biraz savlı bir görüş olacak ama, şurası kesin ki, çok eski günlerden başlayarak günümüze değin Türkiye Radyolarının sorumlu üst görevlerini yüklenmiş kişilerin birinin bile «yayıncılıkla» ilgili başarılı bir deneye sahip bulunduğu ileri sürülemez. TRT'nin içinden bu gibi görevlere getirilmiş olanların durumu budur. Hepsi salt politik nedenlerle söz konusu yerlere atanmışlardır. Diğerleri ise yine aynı nedenlerle, radyoculukla hiç ilgisi bulunmayan alanlardan alınarak radyolarımızın en üst düzeyindeki yöneticiliklere oturtulmuşlardır.

Bu nedenlerden ötürü de, teknik yetersizliklerin yanı sıra çeşitli yönetim aksaklıklarına radyolarımızda her zaman rastlamamız mümkün olmaktadır. Örneğin yıllardan beri doğal çalışma saatlerinin dışında, tatil günlerinde ve bayramlarda, gece geç ya da erken saatlerde çalışmak zorunda kalan radyo teknik elemanlarının, spikerlerin ve yapımcıların parasal ve sosyal hakları hâlâ verilememiştir. Yayıncılığı bir türlü öğrenememiş bir radyo yöneticisi

yapımcılardan tam onların yaratıcılıklarının en gerekli olduğu bir zamanda, izlencelerden en çağdaş düşünceleri içeren bölümleri çıkarmalarını isteyebilmekte ya da bir başka yönetici haber okumak üzere stüdyoya girmeye çalışan bir spikeri odasına çağırıp ağır hakaret ederek onun moralini sıfıra indirmekte bir sakınca görmemektedir.

Radyolarımızın içindeki yönetim keşmekeşliğini gözler önüne koymaya yarayan örnekleri dünden ve bugünden verebilmek, ne yazık ki, her zaman için çok kolaydır. Çünkü televizyon karşısında radyolarımız korkunç denebilecek bir bunalıma girmiş bulunuyor. Çeşitli radyo elemanları bile bu mesleğin üstünlüklerini göremediklerinden ya da televizyonun büyüsüne kapılıp, kapağı televizyona atmaya çalışıyorlar. Yıllardan beri radyolarımız yeni elemanlar yetiştiremedi. Televizyon için çok az da olsa işletilen, ama günümüzde tümden durmuş olan, «personel eğitimi» TRT radyoları için yıllardan beri gündeme getirilmedi. Radyo yayınlarına bir türlü canlılık ve yenilik kazandırılmadığından ötürü elemanların «çalışırken» yetiştirilmeleri de söz konusu değil. Bu arada TRT yönetimi, televizyonda olduğu gibi, radyodaki en yararlı ve en verimli olabilecek yapımcılarını da büyük bir «kıyım» sonucunda başka kurumlara kaydırmakta bir sakınca görmedi. Geride kalan «olumlu» yapımcıların ise izlence hazırlama fırsatı ellerinden alınmış durumda. Bu koşullar karşısında, televizyonla rekabeti bir kenara bırakın, radyolarımızın teknik, yayın ve yönetim bakımlarından ayakta durması tümden olanaksız.

Ne var ki, günümüzde Türkiye Radyoları, kültüre, sanata ve eğitime yine de televizyondan daha çok önem vermeye çalışıyor. İşte «Edebiyat Sayfası, Sanatçı ve Eseri, Güldürenler - Düşündürenler, Aşina Yüzler, Şiirlerle Atatürk, Neyi Bilelim Nasıl Anlatalım, Çevremizde Sanat, Gençlik Saati, Okurken Yazarken, Kurtuluş Savaşı'nda Ege, Bilim Dünyasından, Türk Romanı» ve diğer radyo izlenceleri... Tam bu izlenceler «yanlış ve eksik yayın günü ve saati seçiminden ve diğer yetersiz yayıncılık ve teknik uygulamalardan ötürü acaba dinleyiciye gereken biçimlerde ulaşabiliyor ve ona yararlı olabiliyor mu?» diye sormaya hazırlanırken, çoğunlukla Ankara ve İstanbul radyolarında hazırlanmakta olan söz konusu yapımcıların kaldırıldığı haberini aldım.

Bu haberin doğruluğuna güvenerek, yazımı şöyle bağlamak istiyorum: Bugün bile TV yayınlarına bir eleştiri getirildiği zaman, hemen «Televizyonumuz daha çocukluk dönemini yaşıyor. Biraz sabırlı olun. Eksikler tamamlansın, çocuk biraz büyüsün, her şey düzelecek.» denmektedir. Peki, ya radyoculuğumuz? O 1926'da doğdu. Olgunluğa ulaştığı dönemler de çok görüldü. Hadi, yıllardan beri bir türlü

büyütemediğiniz şu televizyonu bir güzel boyayıp yakında yine bize yutturmaya çalışacaksınız. Ama hiç olmazsa, oldukça büyümüş olan şu radyoyu öldürmeye kalkmayın.

MİLLİYET SANAT DERGİSİ — 15 Şubat 1982

TRT'NİN YENİ DÖNEM HAZIRLIĞI TAMAM MI?

Türkiye'de geçiş döneminin sonuna yaklaşıldığı belirtiliyor. Bu arada çeşitli kuruluşların 6 Kasım 1983 günü yapılacak seçimlerden sonraki yeni döneme hazırlandığı da açıklandı. Sözkonusu hazırlığı yapan kuruluşların başında güvenlik kuvvetleri örgütünün bulunduğunu geçenlerde televizyondaki bir açıklamadan öğrendik. Çok yerinde bir davranış bu. Ne var ki, salt çok partili siyasal yaşam biçimi ve parlamenter sistemle demokrasinin kurulabileceği düşünülemez. Toplumun içindeki tüm kuruluşların da demokratikleşmesi sağlanmalıdır. Bu gibi kuruluşların başında Türkiye Radyo ve Televizyon Genel Müdürlüğü (TRT) de vardır.

TRT'nin demokratikleşmesi ise salt bu kurumun yasasındaki çeşitli maddelerle ya da bu maddelerde yapılacak değişikliklerle sağlanamaz. Radyo-TV haberlerindeki ve izlencelerindeki uygulama ve bu uygulamayı yönetenlerin sahip olacağı anlayış da önemlidir. Uygulayıcıların ve uygulamanın da demokratikleşmesi gerekir. Örneğin kurulduğu günden beri TTR'nin haberlerinde demokratik bir yansızlık uygulaması görülemedi. Yansızlık, salt siyasal partilerin haberleri arasında sağlanması gereken bir denge ve bir eşitlik ilkesi olarak kabul edildi. Bu dengeyi ve eşitliği sağlamak için de aym haber bülteni içinde A partisinin haberine yer verilince, hemen B partisinin haberinin de verilmesi yoluna gidildi. Böylece de gerçekte haber olmayan «haberler» TRT bültenlerini doldurdu.

Oysa demokratikleşmiş bir TRT'de, ister siyasal partilerle ilgili olsun, ister diğer kuruluşlar ve kişilerle, salt «haber değeri» taşıyan olayların ve demeçlerin haberlerine yer verilmesi gerekir. Böylece de radyo ve televizyondaki yansızlığın siyasal partiler arasında bir denge ve eşitlik kurularak değil, halka «gerçek haberleri» vererek sağlandığı ve bunun da demokratikleşmenin radyo ve televizyondaki ilk adımlarından biri olduğu ortaya çıkar.

İşte şimdi TRT, 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonraki dönemde bir de demokratik yansızlık anlayışının ve ancak «haber değeri» taşıyan olayların ve demeçlerin verilmesinin sağlanması için hazırlık yapmaya başlamalıdır. Gerçi bugün TRT'de hiç değişmeden uzun bir süre işbaşında bulunan bir yönetim var. Ama bu yönetimin işbaşında bulunduğu uzun süre içinde hiçbir siyasal parti açık değildi,

dolayısıyla da TRT herhangi bir siyasal etkinliğin haberini vermek ya da siyasal etkinlikler arasmdan ancak «haber değeri» taşıyan olayları ve demeçleri seçmek gibi bir durumla karşılaşmadı. Kısacası, günümüzdeki TRT yönetimi, uzun çalışma süresine karşın, bu konuda her hangi bir deneye sahip değil.

Eğer TRT'nin de demokratikleşmesi isteniyorsa, önce TRT Haber Merkezi'nin «habercilik» ve «yansızlık» uygulamalarının ilk mesleksel adımlarım öğrenmesi gerekiyor.

CUMHURİYET — 24 Mayıs 1983